

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ เรื่อง โบราณสถานเวียงท่ากาน เพื่อพัฒนาการคิดวิจารณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดโรงวัว เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 4 ผู้ศึกษาจะนำเสนอ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์
2. แผนการจัดการเรียนรู้
 - 2.1 ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้
 - 2.2 ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้
 - 2.3 ประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้
 - 2.5 รูปแบบของแผนการจัดการเรียนรู้
 - 2.6 ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้
 - 2.7 องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้
 - 2.8 ขั้นตอนการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้
 - 2.9 การประเมินแผนการจัดการเรียนรู้
3. การจัดการเรียนรู้โดยวิธีทางประวัติศาสตร์
 - 3.1 จุดมุ่งหมายของการสอนประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา
 - 3.2 ความสำคัญและประโยชน์ของประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา
 - 3.3 ความหมายของการสอนโดยวิธีทางประวัติศาสตร์
 - 3.4 ขั้นตอนการสอนโดยวิธีทางประวัติศาสตร์
 - 3.5 กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา
 - 3.6 สื่อการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา
 - 3.7 การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา
 - 3.8 บทบาทของผู้สอนประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา

4. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking)
 - 4.1 ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 - 4.2 ลักษณะของบุคคลที่มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 - 4.3 ขั้นตอนและกระบวนการในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 - 4.4 การคิดอย่างมีวิจารณญาณกับการเรียนการสอน
 - 4.5 ประโยชน์ของการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนมีการคิดอย่างวิจารณ์
5. สารเนื้อหาเรื่อง “โบราณสถานเวียงท่ากาน” อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีทางประวัติศาสตร์
 - 6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการคิดวิจารณ์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

หลักสูตรแกนกลางเป็นหลักสูตรในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดเพื่อใช้ในการพัฒนาผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรแกนกลางมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดสาระการเรียนรู้แกนกลาง โครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานซึ่งระบุการจัดเวลาเรียนของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และเกณฑ์ในการจบหลักสูตรหลักสูตรแกนกลางเป็นกรอบทิศทางในการพัฒนารอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นและหลักสูตรสถานศึกษา เป็นส่วนจำเป็นสำหรับพัฒนาเยาวชนไทยทุกคนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ความเจริญทางวิทยาการในโลกยุคปัจจุบัน (นิยามศัพท์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551, หน้า 9) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนในระดับการศึกษาที่ต่ำกว่าอุดมศึกษาโดยมุ่งหวังให้ผู้เรียน มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา อีกทั้งมีความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต และมีคุณภาพได้มาตรฐานสากลเพื่อการแข่งขันในยุคปัจจุบัน (นิยามศัพท์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551, หน้า 8)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีความเหมาะสมชัดเจน ทั้งเป้าหมายของหลักสูตรในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่ชัดเจน

เพื่อใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนในแต่ละระดับ นอกจากนั้นได้กำหนดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปีไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและเปิดโอกาสให้สถานศึกษาเพิ่มเติมเวลาเรียนได้ตามความพร้อมและจุดเน้น อีกทั้งกระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เกณฑ์การจบการศึกษาแต่ละระดับ และเอกสารแสดงหลักฐานทางการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ และมีความชัดเจนต่อการนำไปปฏิบัติ เพื่อท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปเป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ขอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรมสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก

วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีหลักการที่สำคัญดังนี้

1. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ

3. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

4. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้

5. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

6. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมาย เพื่อให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

จากเอกสารหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 คุณจะพบว่าภารกิจสำคัญของครูสอนสังคมศึกษา เริ่มด้วยความเข้าใจในสาระสำคัญ 3 ประการ คือ

เป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กำหนดไว้ 5 ประการ คือ

1. พัฒนาผู้เรียนให้เป็นปัจเจกชนที่มีคุณภาพ ซึ่งหมายถึงผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ เฉพาะตน การจะเป็นปัจเจกชนที่มีคุณภาพ ก็ต้องมีพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้ ใฝ่รู้ อุตสาหะ อดทน รู้ศักยภาพ รับผิดชอบต่อหน้าที่ ปรับปรุงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รักเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง ฯลฯ

2. สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นับเป็นปัจจัยสำคัญของสังคมศึกษา คุณธรรมหลายอย่างที่ควรส่งเสริมให้เด็กตระหนักในความสำคัญการอยู่ร่วมกัน เช่น รักและเข้าใจครอบครัว รวมทั้งเพื่อนร่วมงาน คนรัก ผู้บริหาร รู้จักให้อภัย ช่วยเหลือผู้อื่น มีเมตตา กรุณา เคารพในสิทธิ และเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ฯลฯ

3. เข้าใจและเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งหมายถึงการเป็นพลเมืองพลโลก (ชุมชน ท้องถิ่น ประเทศชาติ สังคมโลก) เริ่มด้วยการมีสำนึกในความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม มีจิตสาธารณะ รักและภูมิใจในความเป็นไทย การเสียสละประโยชน์ส่วนตนและกลุ่มพวกพ้องเพื่อรักษาประโยชน์ของสังคมและชาติ การยอมรับในความแตกต่าง การมีจิตอาสา และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติ

4. เข้าใจและเห็นคุณค่า และรักเกียรติยศ และสิ่งแวดล้อม อันเป็นวิกฤตของโลกว่าวันนี้ จะรุนแรงและมีผลกระทบกว้างขวาง เช่น ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (ประหยัด คุ่มค่า) มีจิตสำนึกและจิตอาสาในการรักษาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

5. รู้เท่าทันและปรับตัวในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การเข้าใจการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของเวลา การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ทันสมัย ทันเหตุการณ์ รู้เท่าทันข้อมูลข่าวสาร มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี มีความสามารถในการสื่อสาร ฯลฯ

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดนั้น จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งข่าวสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ การเลือกรับหรือการไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผล และความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

2. ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

3. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจ

ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้ มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาและมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่างๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การขจัดปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีต่างๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้องเหมาะสมและมีคุณธรรม

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทย และพลโลก ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดีของชาติ ชำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติไทย ศรัทธา ยึดมั่นในศาสนา และเคารพ เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้องประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ
3. มีวินัย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในข้อตกลง กฎเกณฑ์และระเบียบข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม
4. ใฝ่เรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียน แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน
5. อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และปรับตัวเพื่ออยู่ใรสังคมได้อย่างมีความสุข
6. มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและรับผิดชอบ ในการทำหน้าที่การทำงาน ด้วยความเพียร พยายาม อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย
7. รักความเป็นไทย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าร่วมอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม ใช้ภาษาไทย ในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

8. มีจิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นคุณธรรม จริยธรรมที่บูรณาการอยู่ในการจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด ทั้งนี้คุณลักษณะเหล่านี้ได้กำหนดเป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์การจบหลักสูตรด้วยเหตุนี้ ในการจัดการเรียนรู้จึงต้องพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ควบคู่กันไปด้วย

ทั้งเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียน สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นสิ่งที่หลักสูตรคาดหวังว่าจะเกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ไม่ว่าจะสอนวิชาใด สำหรับวิชาประวัติศาสตร์ หากครูเข้าใจธรรมชาติของวิชา ขอบเขต และหลักคิด (Concept) ทางประวัติศาสตร์และนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรดังกล่าวด้วย เช่น ถ้าเข้าใจความหมายของคำว่า “ประวัติศาสตร์คือเรื่องเล่า” เริ่มจากการ “รู้เรื่อง” ก่อนแล้วจึง “เล่าเรื่อง” ได้ ในแง่ของสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนประวัติศาสตร์ จึงเน้น การอ่าน การฟัง เพื่อจับใจความ เรื่องหรือสรุปข้อเท็จจริงว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ทำไม อย่างไร พร้อมทั้งวิเคราะห์ ประเมินคุณค่าของข้อมูลดังกล่าวได้ว่า น่าเชื่อถือหรือไม่ เพียงใด ดังนั้นหากครูผู้สอนเข้าใจและรู้จักประวัติศาสตร์อย่างแท้จริงแล้วจะสามารถออกแบบการสอนให้บรรลุเป้าหมาย สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนทั้ง 3 ประการ ที่กล่าวมาข้างต้นได้

สาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สาระการเรียนรู้ ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งกำหนดให้ผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจำเป็นต้องเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ การดำรงชีวิตของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทนอดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายเพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ไว้ดังนี้

1. ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

2. หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ระบบการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปณิธาน ค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทย และสังคมโลก

3. เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่ายและการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4. ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิถีทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

5. ภูมิศาสตร์ ลักษณะกายภาพของโลก แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

มาตรฐานการเรียนรู้ คือ คุณภาพที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเป็นสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้และปฏิบัติได้เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความรู้ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะที่ระบุไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้เรียนทุกคน เพื่อพัฒนาผู้เรียนเกิดความสมดุล ต้องคำนึงถึงหลักการพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา ให้บรรลุคุณภาพตามที่มาตรฐานกำหนด มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐานถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาคุณภาพหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 จึงกำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้และปฏิบัติได้ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้มาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาทั้งระบบเพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้ทราบว่า ต้องการอะไร ต้องสอนอะไร จะสอนอย่างไรและจะประเมินอย่างไร รวมทั้งเครื่องมือในการตรวจสอบเพื่อการประกันคุณภาพภายนอก โดยใช้ระบบประกันคุณภาพภายใน และการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งรวมถึงการทดสอบระดับเขตพื้นที่การศึกษาและการทดสอบระดับชาติ ระบบ

การตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพการจัดการดังกล่าว เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนดเพียงใด

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษา พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และ สังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส.3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส.3.2 เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการ ของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถ วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ซึ่งมีผล ต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหาวิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศ อย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในแต่ละมาตรฐานประกอบด้วยชีวิตที่บอกขอบเขต (Scope) ของสาระที่ควรเรียนในแต่ละ ระดับชั้น และมีการเรียงลำดับชั้น (Sequence) รายละเอียดของมาตรฐานและตัวชี้วัดในสาระ ประวัติศาสตร์ มีดังนี้

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีทางประวัติศาสตร์สามารถใช้วิธีทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้าน ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและ สามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภาคภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สำหรับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน มีการจัดรวมไว้ในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โปรดสังเกตว่า มีการใช้คำว่า “สาระการเรียนรู้” ไม่ใช่ “วิชา” หมายความว่า สาระการเรียนรู้เป็นกลุ่มของศาสตร์ เนื้อหา กระบวนการ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาไว้ด้วยกัน ประกอบด้วยศิลปกรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ซึ่งกลุ่มก่อนที่เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้นี้ โรงเรียน สามารถนำไปจัดใหม่เป็นวิชาที่หลากหลายวิชา ในแนวปฏิบัติสำหรับสาระประวัติศาสตร์ จัดให้ เป็นรายวิชาต่างหาก มีเวลาเรียนเป็นการเฉพาะ ที่ปรากฏในตารางเวลาเรียนของหลักสูตรสถานศึกษา สาระประวัติศาสตร์ มีมาตรฐานการเรียนรู้ 3 มาตรฐาน เป็นหลักการสำคัญของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ โดยมาตรฐานการเรียนรู้ เขียนขมวดรวมเอาความรู้ กระบวนการและเจตคติ/ค่านิยม ที่สำคัญอันเป็น ลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์เอาไว้ด้วยกัน

สาระประวัติศาสตร์ ในหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สาระเนื้อหาที่นักเรียนในทุกระดับชั้นได้เรียน ตามที่กำหนดในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วย

1. เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์
2. วิถีทางประวัติศาสตร์
3. พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของมนุษยชาติ
4. เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์
5. ความเป็นมาของชาติไทย รวมทั้งประวัติและผลงานของบุคคลสำคัญที่มีส่วนสร้างสรรค์และปกป้องรักษาชาติไทย
6. วัฒนธรรมไทย
7. ภูมิปัญญาไทย

คุณภาพผู้เรียน จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

1. มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ในโลก เพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
2. มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณได้รับการพัฒนาแนวคิดและขยายประสบการณ์เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศต่างๆ ในโลก ได้แก่ เอเชีย ออสเตรเลีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา วัฒนธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ประวัติศาสตร์ ด้วยวิถีทางประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์
3. รู้และเข้าใจแนวคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม (หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551, หน้า 135)

การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญในการนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 สู่การปฏิบัติ ทั้งนี้การที่ผู้เรียนจะมีคุณภาพและบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดหรือไม่ขึ้นอยู่กับการจัดการจัดการเรียนรู้ด้วยเหตุนี้ครูผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจสิ่งที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งเป็นเป้าหมายการจัดการเรียนรู้โดยมีหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล สอดคล้องกับการพัฒนาการทางสมอง และการจัดการเรียนรู้ที่เน้นคุณธรรมจริยธรรม

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้บรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในการเตรียมตัวเข้าสู่โลกอนาคต เช่น การจัดการเรียนรู้โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น อีกทั้งต้องให้ความสำคัญกับการใช้สื่อ การพัฒนาสื่อ การใช้แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการวัดและประเมินผลอย่างหลากหลายควบคู่กันเพื่อให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

การใช้สื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ ตามความมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ครูผู้สอนมีบทบาทที่สำคัญยิ่ง

ที่ผ่านมามีสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญของการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม คือ หนังสือเรียนและแบบฝึกหัด การเรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ต้องมีชีวิตชีวา มีสีสันของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน เครื่องมืออุปกรณ์การเรียน อาจมีตั้งแต่ของง่าย ๆ จำพวก กระดาษ ดินสอ ไปจนถึงอุปกรณ์การสื่อสารเทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ บุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ นอกจากนี้การให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ก็ถือเป็นสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญด้วย

ห้องเรียน ควรประกอบด้วย สื่อ อุปกรณ์การเรียนต่างๆ มีผนังห้องที่มีสีสันไว้จัดแสดงผลงานต่าง ๆ มีลูกโลก แผนที่ให้ผู้เรียนได้สัมผัสจัดตั้งได้ มีแหล่งความรู้ เอกสารหลักฐาน ทั้งที่เป็นแหล่งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ของจำลอง ภาพงานศิลปะ ดนตรี วรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา มีสื่อประกอบคอมพิวเตอร์ สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ซอฟต์แวร์เพื่อการสืบค้นข้อมูล และสื่อต่างๆ ที่ใช้เพื่อให้เรียนรู้สิ่งที่เป็นสภาพที่เป็นจริง

สื่อการเรียนรู้บางอย่าง ควรให้ผู้เรียนสามารถยืมกลับไปบ้านได้ เพื่อให้เขานำไปเรียนศึกษาร่วมกันกับคนในครอบครัว โดยถือว่าสมาชิกในครอบครัวก็เป็นแหล่งการเรียนรู้อีกแหล่งหนึ่ง การวัดผลประเมินผลกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นอกจากจะใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามมาตรฐานแล้ว ยังใช้เป็นกรอบในการวัดและประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนมีพัฒนาการมีความสามารถและมีความสำเร็จทางการเรียนในระดับใด เพื่อนำผลมาใช้ในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งสถานศึกษาจะต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งในระดับชั้น ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับชาติ รวมทั้งรับการประเมินจากภายนอกด้วย

เนื่องจากการเรียนรู้ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะกระบวนการคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม มุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติแสวงหา

ความรู้ มีการทำโครงการ / โครงการ เป็นผู้ผลิตผลงาน รวมทั้งมีการทำงานกลุ่ม และการจัดทำแฟ้มสะสมงาน (portfolio) ด้วย ดังนั้นการวัดประเมินผลการเรียนรู้ดังกล่าวจะเน้นการประเมินผลจากสภาพจริง (authentic assessment) อันเป็นการประเมินผลการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการค้นหาความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน รวมทั้งสามารถประเมินคุณลักษณะพึงประสงค์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน อันเป็นแนวทางที่พัฒนาผู้เรียนได้เต็มศักยภาพ เพื่อให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนด การวัดและประเมินจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลายที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ ผสมผสาน ไปกับกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการประเมินจะครอบคลุมความรู้ ทักษะความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมงาน สะท้อนการสั่งสมการเรียนของผู้เรียนมาอย่างต่อเนื่อง การวัดและประเมินผลจะต้องกระทำในหลายบริบท อันได้แก่ ครูผู้สอนเป็นผู้ประเมิน ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน รวมทั้งผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการประเมินและแสดงความคิดเห็น

วิธีการและเครื่องมือในการวัดและประเมินผล

ในการวัดและประเมินผลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เน้นความสามารถและคุณลักษณะที่แท้จริงของผู้เรียนจะต้องใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย เช่น

1. การทดสอบ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความรู้ ความคิด ความก้าวหน้าในสาระการเรียนรู้ มีเครื่องมือวัดหลายแบบ เช่น แบบเลือกตอบ แบบเขียนตอบ บรรยายความ แบบเติมคำสั้น ๆ แบบถูกผิด แบบจับคู่ เป็นต้น
2. การสังเกต เป็นการประเมินพฤติกรรม อารมณ์ การมีปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียน ความสัมพันธ์ในระหว่างทำงานกลุ่ม ความร่วมมือในการทำงาน การวางแผน ความอดทน วิธีการแก้ปัญหา ความคล่องแคล่วในการทำงาน การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ในระหว่างการเรียนรู้การสอนและการทำงานต่าง ๆ การสังเกตนั้นครูผู้สอนสามารถทำได้ตลอดเวลา ซึ่งอาจจะมีการสังเกตอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดเวลาและบุคคลที่จะสังเกตหรือการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการสังเกตโดยทั่วไป ไม่เฉพาะเจาะจง โดยครูผู้สอนจัดทำเครื่องมือประกอบการสังเกต โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบของสิ่งที่สังเกต กำหนดเกณฑ์และร่องรอยที่จะใช้เป็นแนวทางในการสังเกตด้วย แล้วจัดทำเป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) แบบประมาณค่า (rating scale)
3. การสัมภาษณ์ เป็นการสนทนาซักถามพูดคุยเพื่อค้นหาข้อมูลที่ไม่อาจพบเห็นอย่างชัดเจนในสิ่งที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติในการทำงาน โครงการ / โครงการ งานกลุ่ม กิจกรรมประจำวันที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์อาจเป็นตัวผู้เรียนเอง เพื่อนร่วมงาน รวมทั้งผู้ปกครองนักเรียนด้วยการสัมภาษณ์อาจทำอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดวัน เวลา และเรื่องที่สัมภาษณ์อย่างแน่นอน

และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นการพูดคุยไม่เฉพาะเจาะจง ซึ่งจะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีและได้ข้อมูลที่ชัดเจนสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยครูผู้สอนจะตั้งข้อคำถามไว้ล่วงหน้าเพื่อจะได้พูดคุยได้ตรงประเด็น

4. การประเมินภาคปฏิบัติ เป็นการประเมินการกระทำ การปฏิบัติงานเพื่อประเมินการสร้างผลงานชิ้นงาน ให้สำเร็จ การสาธิต การแสดงออกถึงทักษะและความสามารถที่ผู้เรียนให้ปรากฏในงาน ที่ตนสร้างขึ้น การประเมินภาคปฏิบัติจะต้องจัดทำเครื่องมือประเมินโดยครูผู้สอนจัดทำประเด็นการประเมิน และองค์ประกอบการประเมิน และจัดทำเครื่องมือประกอบการประเมินด้วย เช่น Scoring rubric, rating scale และ checklist เป็นต้น

5. การให้คะแนนเป็นระดับคุณภาพ (scoring rubric) เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบและประเด็นที่จะประเมิน เพื่ออธิบายลักษณะของคุณภาพของงานหรือการกระทำเป็นระดับคุณภาพหรือปริมาณ หรือระดับความสามารถเพื่อเป็นแนวทางในการประเมิน และเป็นข้อมูลสำคัญแก่ครูผู้สอน ผู้ปกครองหรือผู้สนใจอื่น ๆ ได้ทราบว่าผู้เรียนรู้อะไร ทำได้มากเพียงใด มีคุณภาพผลงานเป็นอย่างไร โดยผู้ประเมินอาจจะให้คะแนนเป็นภาพรวม หรือจำแนกองค์ประกอบก็ได้

6. การประเมินแฟ้มสะสมงาน (portfolio assessment) เป็นการประเมินความสามารถในการผลิตผลงานการบูรณาการความรู้ ประสบการณ์ ความพยายาม ความรู้สึก ความคิดเห็นของนักเรียนที่เกิดจากการสะสม รวบรวมผลงาน การคัดเลือกผลงาน การสะท้อนความคิดเห็นต่อผลงาน รวมทั้งการประเมิน ผลงาน การประเมินแฟ้มสะสมผลงานจะประเมินการจัดการ ความคิดสร้างสรรค์ หลักฐานแสดงความรู้ความสามารถในผลงานอันแสดงถึงความสัมฤทธิ์ผล ศักยภาพของผู้เรียนในสาระการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป การจัดการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียน และนำพาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล พัฒนาการทางสมอง และเน้นคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ ใช้สื่อการเรียนรู้ แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศ เครือข่ายการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ สถานศึกษาต้องมีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ และนำผลที่ได้ใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ให้เกิดคุณภาพสูงสุดต่อผู้เรียน (แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551, หน้า 6-7)

แผนการจัดการเรียนรู้

ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ดังนี้

กรมวิชาการ (2545, หน้า 73) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ คือ ผลของการเตรียมการวางแผนการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยนำสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา และกระบวนการเรียนรู้ โดยเขียนเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ให้ เป็นไปตามศักยภาพของผู้เรียน

บุญชม ศรีสะอาด(2545, หน้า 11) ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้หรือแผนการสอนเป็นการกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะสอนใคร ในเนื้อหาใด สอนเมื่อใด สอนอย่างไร และเพื่อให้เกิดอะไรซึ่งเมื่อถึงเวลาดังกล่าวจะดำเนินการสอนตามที่วางแผนไว้ ผู้สอนจึงต้องคิดล่วงหน้าอย่างละเอียดรอบคอบ เหมาะสมเพื่อให้สามารถ ดำเนินการสอนตามที่กำหนดไว้ได้อย่างได้ผลดี

บุญชัย สิริมหาสาคร (2545, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของแผนการเรียนรู้ คือ เอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกแจงรายละเอียดของหลักสูตร ทำให้ครูผู้สอนสามารถนำไปจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนเป็นรายคาบหรือรายชั่วโมง

รุจิร ภู่อาระ (2545, หน้า 129) ให้ความหมายว่า แผนการจัดการเรียนรู้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ให้ผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในสาระในแต่ละกลุ่ม

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545, หน้า 139) ให้ความหมายว่า หมายถึงกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้สอนได้กำหนดไว้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้

ณัฐวุฒิ กิจรุ่งเรือง และคณะ (2545, หน้า 53) ได้ให้ความหมายของแผนการเรียนรู้ (Lesson Plan) ไว้ว่าหมายถึงการเตรียมการจัดการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบและเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาใดวิชาหนึ่งให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนด แผนการจัดการเรียนรู้มี 2 ระดับ ได้แก่ ระดับหน่วยการเรียน (Unit Plan) และระดับบทเรียน (Lesson Plan)

สำลี รักสุทธี (2546, หน้า 16) ได้กล่าวถึงความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่าเป็นการนำวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ที่จะต้องทำการสอนตลอดภาคเรียนมาสร้างเป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อ อุปกรณ์การสอน และการวัดประเมินผลสำหรับเนื้อหาสาระ และจุดประสงค์การเรียนรู้ย่อยๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือจุดเน้นของหลักสูตร สภาพผู้เรียนความพร้อมของโรงเรียนในด้านวัสดุอุปกรณ์ และตรงกับชีวิตจริงในท้องถิ่น ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่ง แผนการจัดการเรียนรู้ ก็คือ การเตรียมการสอนเป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้าหรือบันทึกการสอนตามปกตินั่นเอง กล่าวให้สั้นก็คือ การเตรียมการสอนหรือการวางแผนการสอนของตนเอง

ถวัลย์ มาศจรัส (2546, หน้า 32) ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ว่า หมายถึง การนำวิชาการหรือกลุ่มประสบการณ์ที่จะต้องการสอนตลอดภาคเรียนมาสร้างเป็นแผนการจัดการเรียนรู้กิจกรรมการเรียนการสอนตลอดภาคเรียน โดยมีจุดประสงค์ การเรียนการสอนเนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อ การวัดผลประเมินผลโดยให้สอดคล้องกับจุดเน้นของหลักสูตร สภาพของผู้เรียนและความพร้อมของ โรงเรียน และตรงกับชีวิตจริงในท้องถิ่น

สุวิทย์ มูลคำ (2549, หน้า 58) กล่าวว่า แผนการจัดการเรียนรู้ หมายถึง แผนการเตรียมการสอนหรือกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบและจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีการรวบรวมข้อมูลต่างๆ มากำหนดกิจกรรมการเรียน การสอน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดได้ โดยเริ่มจากกำหนดวัตถุประสงค์ที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านใด (สติปัญญา/ เจตคติ / ทักษะ) จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิธีใด ใช้สื่อการสอนหรือแหล่งการเรียนรู้ใด และจะประเมินผลอย่างไร

ชนาธิป พรกุล (2551, หน้า 85) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เขียนไว้ล่วงหน้า ทำให้ผู้สอนมีความมั่นใจว่าจะสามารถสอนได้ บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ และดำเนินการสอนได้ราบรื่น

จากการศึกษาความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ สรุปได้ว่า หมายถึง แนวทางในการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้เรียนรู้ที่ผู้สอนสร้างขึ้นมาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับกับมาตรฐาน และตัวชี้วัด การวัดผลและประเมินผลผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จึงมีความสำคัญดังที่ กาญจนา วัฒายุ (2544, หน้า 3-8) ได้กล่าวถึงแผนการจัดการเรียนรู้ว่า เป็นสื่อที่ครูสร้างขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกันและหลากหลายตามความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน ครูต้องมีความรู้ และความสามารถในการประเมินผลการเรียนรู้ และนำผลการประเมินใช้ในการพัฒนาผู้เรียน แผนการจัดการเรียนรู้ ถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งของความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ ตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

สำลี รักสุทธี (2544, หน้า 43-45) ให้ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้เป็นผลงานทางวิชาการชิ้นสำคัญของครู นักวิชาการศึกษาต่างยอมรับว่า แผนการจัดการเรียนรู้ คือ นวัตกรรม ผลิตผล ผลการเตรียมการผลการศึกษาค้นคว้าในวิชาที่ตนจะสอน เพื่อแสดงถึงผลึกภูมิปัญญาของตนเองให้คนอื่น ได้รับทราบ ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้ จึงถือว่าเป็นผลงาน ทางวิชาการชิ้นสำคัญของครู นั้นหมายความว่า แม้ว่าครูจะไม่มี

ผลงานทางวิชาการด้านอื่น แต่อย่างน้อยที่สุดครูก็ต้องมีแผนการสอนเป็นของตนเองจึงจะเรียกได้ว่า ครูมืออาชีพ ด้วยเหตุผลนี้ แผนการสอนเป็นที่ยอมรับในฐานะผลงานทางวิชาการชิ้นสำคัญเมื่อครู จะส่งผลงานทางวิชาการ ทุกครั้งจึงต้องส่งแผนการสอนประกอบด้วยเสมอ

2. แผนการจัดการเรียนรู้คือ เข็มทิศบอกทางครู เข็มทิศมีความจำเป็น ต่อกัปตันเรือ ต่อนัก เดินทางป่าจันใด แผนการสอนก็มีความสำคัญต่อครูจันนั้นนักเดินทางเรือมีโอกาสหลงทางลอยเคว้ง ค้างในกลางมหาสมุทรอาจพบจุดอับปางไม่สามารถส่งผู้โดยสารถึงฝั่งได้ หรือนักเดินป่าอาจหลง ป่าเป็นอาหารสัตว์ร้ายในป่าได้ถ้าไร้ซึ่งเข็มทิศ เช่นเดียวกับหากครูไม่มีแผนการสอน อาจพา นักเรียนเดินทางอย่างไร้จุดหมาย การเรียนการสอนอาจจบหลักสูตร แต่นักเรียนไม่จบนำ ผู้โดยสารขึ้นสู่ฝั่งการเรียนรู้อย่าง ไร้เวลาเบาปัญญา อวิชา ยังครอบงำนักเรียนต่อไป

3. แผนการจัดการเรียนรู้เหมือนพิมพ์เขียวของครู วิศวกร สถาปนิกเป็นออกแบบสร้างบ้าน สร้างอาคาร ตึกรามบ้านช่อง ให้มีความแข็งแรงทนทาน ครูมีหน้าที่ออกแบบทางการศึกษาเพื่อสร้าง คน นายช่างจะสร้างบ้าน อาคารพิมพ์เขียว (แปลน) บ้านหรือตึกอาจทรุดหรือพังลงได้ เพราะขาด มาตรฐานในการก่อสร้าง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนอาจผ่านไปอย่างลุ่มๆดอนๆ หากครู ลักแต่ว่าสอน โดยไม่มีการเตรียมการสอนหรือทำแผนการสอนไว้ล่วงหน้า ดังนั้นพิมพ์เขียวมีความ จำเป็นต่อการสร้างบ้านจันใด แผนการสอน ก็ย่อมมีความจำเป็นต่อครูจันนั้น

4. แผนการจัดการเรียนรู้ คือ แผนที่บอกเป้าหมายการเดินทาง ครู นักเรียนในการเดินทาง ไปในที่ต่างๆ ที่เราไม่เคยไป สิ่งที่จะช่วยให้เราไปสู่เป้าหมายได้ นอกจากคำบอกเล่าของคนอื่นแล้ว ก็คือ “แผนที่” โดยเฉพาะนักเดินทางต่างประเทศเขาจะเห็นความสำคัญของ แผนที่มาก โดยเฉพาะ ในส่วนของการศึกษาเขาจะให้นักเรียน เรียนรู้การใช้แผนที่ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ดังนั้น ชาวต่างประเทศ จึงใช้แผนที่ได้ดีกว่าคนไทยเป็นส่วนใหญ่ แผนที่ช่วยให้ นักเดินทางไม่ให้หลงทิศทางเช่นเดียวกับ เข็มทิศ แผนการจัดการเรียนรู้ก็เช่นเดียวกันกับแผนที่ ครูจะพานักเรียน ไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทาง ได้อย่างไรจะต้องมีแผนการจัดการเรียนรู้ซึ่งทำหน้าที่เหมือนแผนที่ชีวิต แผนที่ทางการศึกษาที่จะ ชี้บอกว่าคุณจะต้องเดินทางวิธีนั้น วิธีนี้ มีสิ่งอุปสรรค ยานพาหนะเช่นนี้จึงจะนำนักเรียนเดินสู่ หลักชัยได้ เป้าหมายการเดินทางของนักเรียนจะมีไว้อย่างชัดเจนในแผนการจัดการเรียนรู้ ครูจะพา นักเรียนสู่จุดหมายเช่นไรในแผนการจัดการเรียนรู้ ก็มีบอกชี้ไว้ ดังนั้นแผนที่มีความจำเป็นต่อนัก เดินทางจันใดแผนการสอนก็มีความสำคัญต่อครู จันนั้น หรืออาจกล่าวได้ว่าแผนการจัดการเรียนรู้ คือลายแทงสู่ขุมมหาสมบัติก็คงไม่ผิด เพราะเมื่อนักเรียนผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ตามแผนการสอนที่จัดลงสู่ภาคปฏิบัติอย่างถูกต้องสมบูรณ์แล้ว นักเรียนสามารถจะนำความรู้ไปสู่ การดำเนินชีวิตหาเลี้ยงชีพตนเองได้อย่างไม่มีปัญหา ซึ่งนั่นแหละคือขุมทรัพย์อันล้ำค่าของเขา

5. แผนการจัดการเรียนรู้เป็นเครื่องมือชี้วัดคุณภาพครู ครูแม้จะสอนมานานเพียงใด มีความสามารถเพียงใดคงจะทำให้คนในวงการยอมรับได้ยาก หากท่านไม่สามารถมีอุปกรณ์ เครื่องมือสื่อสารบอกให้คนอื่นทราบได้ว่า ท่านมีขั้นตอนการสอน การวางแผนการสอน มีการเตรียมการสอน การจัดการศึกษาไว้อย่างไร และดำเนินการทางการศึกษาอย่างไร เฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคงไม่เพียงพอสำหรับเป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพของคุณครูได้

นอกจากนี้ แพรพรรณ สมทรัพย์ (2545, หน้า 5) ให้ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. การจัดทำการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้สอนได้มีโอกาสศึกษาหลักสูตร แนวการสอน
 2. วิธีการวัดผลและประเมินผล ศึกษาเอกสาร ตำรา ได้อย่างละเอียดทุกแง่มุม
 3. แผนการจัดการเรียนรู้จะทำให้ผู้สอนสามารถ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง ทั้งในเรื่องทรัพยากรของโรงเรียน ทรัพยากรท้องถิ่น ค่านิยม ความเชื่อและสภาพที่เป็นจริงของท้องถิ่น
 4. แผนการจัดการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือ ที่มีคุณภาพของผู้สอน ในการนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน ระยะเวลาและสภาพการเรียนการสอนที่แท้จริงในแต่ละภาคเรียน ช่วยให้ผู้สอนปฏิบัติการสอนให้ครบถ้วน ทันท่วง และช่วยให้มีความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น
 5. แผนการจัดการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้สอนใช้เป็นข้อมูล หรือหลักฐานอ้างอิงได้อย่างถูกต้องเที่ยงตรงแก่ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง ว่าผู้สอนได้ได้ทำการสอนอย่างไร ใช้สื่อ อุปกรณ์และทรัพยากรอะไร อย่างไร
 6. แผนการจัดการเรียนรู้จะใช้เป็นคู่มือที่สอนแทนได้
 7. แผนการจัดการเรียนรู้ จะเป็นเอกสารสำหรับใช้ในการพัฒนา การเรียนการสอนและพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้เป็นอย่างดี
 8. แผนการจัดการเรียนรู้ จะเป็นเอกสารสำหรับที่แสดงถึงการพัฒนาวิชาชีพและมาตรฐานวิชาชีพครูที่แสดงว่างานสอนเป็นงานที่จะต้องได้รับการฝึกฝน โดยเฉพาะมีเครื่องมือและเทคนิคที่จำเป็นสำหรับประกอบอาชีพด้วย
- ธีรพัฒน์ ฤทธิทอง (2545, หน้า 104-105) ได้กล่าวถึงแผนการจัดการเรียนรู้ว่าในการจัดการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการวางแผนของครูในการที่จะให้นักเรียน เรียนรู้ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้ในกิจกรรมการเรียนการสอน ในแผนการจัดการเรียนรู้จะมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้ การประเมินผลจากสภาพจริง

บุรุษย์ ศิริมหาสาคร (2545, หน้า 4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของแผนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. แผนการเรียนรู้เป็นหลักฐานที่แสดงถึงการเป็นครูมืออาชีพ มีการเตรียมการล่วงหน้า แผนการสอนของครูสะท้อนให้เห็นถึงการใช้เทคนิคการสอน สื่อ นวัตกรรมและจิตวิทยาการเรียนรู้ของเด็ก มาผสมผสานกันหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของนักเรียนที่ตนเองสอนอยู่
2. แผนการเรียนรู้ช่วยส่งเสริมให้ครูได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร เทคนิคการสอน สื่อ นวัตกรรม และวิธีการวัดและประเมินผล เพื่อพัฒนาวิชาชีพของตนเอง
3. แผนการเรียนรู้ทำให้ครูผู้สอนและครูที่ปฏิบัติการสอนแทน สามารถปฏิบัติการสอนได้อย่างมั่นใจ และมีประสิทธิภาพ
4. แผนการเรียนรู้เป็นหลักฐานที่แสดงข้อมูลด้านการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนครั้งต่อไป
5. แผนการเรียนรู้เป็นหลักฐานที่แสดงถึงความเชี่ยวชาญในวิชาชีพครู ซึ่งสามารถนำไปเสนอเป็นผลงานทางวิชาการเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาความดีความชอบประจำปี เพื่อขอเลื่อนตำแหน่งหรือระดับให้สูงขึ้น และเพื่อใช้ประกอบการขอใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ

สุวิทย์ มูลคำ (2549, หน้า 58) กล่าวถึงความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. ทำให้เกิดการวางแผนวิธีสอนที่ดี วิธีเรียนที่ดี ที่เกิดจากการผสมผสานความรู้และจิตวิทยาการศึกษา
2. ช่วยให้ครูผู้สอนมีคู่มือการจัดการเรียนรู้ที่ทำไว้ล่วงหน้าด้วยตนเอง และทำให้ครูมีความมั่นใจในการจัดการเรียนการสอนได้ตามเป้าหมาย
3. ช่วยให้ครูผู้สอน ทราบว่าการสอนของตนได้เดินไปในทิศทางใด หรือทราบว่าสอนจะใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้อะไร และจะวัดและประเมินผลอย่างไร
4. ส่งเสริมให้ครูผู้สอนไปศึกษาหาความรู้ ทั้งเรื่องหลักสูตร วิธีการจัดการเรียนรู้ จะจัดหาและใช้สื่อแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนการวัดและประเมินผล
5. ใช้เป็นคู่มือสำหรับที่มาสอน (จัดการเรียนรู้) แทนได้
6. แผนการจัดการเรียนรู้ ที่นำไปใช้และพัฒนาแล้วจะเกิดประโยชน์ต่อวงการศึกษ
7. เป็นผลงานทางวิชาการที่แสดงถึงความชำนาญและความเชี่ยวชาญของครูผู้สอน สำหรับประกอบการประเมินเพื่อขอเลื่อนตำแหน่งและวิทยฐานะของครูให้สูงขึ้น

จากการศึกษา เรื่องความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ สรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ มีความสำคัญดังนี้

1. ทำให้เกิดการวางแผน วิธีเรียนที่ดีถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

2. เป็นการกำหนดทิศทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

3. เป็นเอกสารทางวิชาการที่สำคัญในการแสดงการพัฒนาผู้เรียนและผู้สอน

ประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้

การวางแผนการจัดการเรียนรู้ มีประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน ซึ่ง รุจิรุ ภูสาระ (2545, หน้า 159-161) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ให้ผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ใน สาระการเรียนรู้ แต่ละกลุ่ม การจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องตอบคำถามได้ว่าให้นักเรียนมีคุณสมบัติอันพึงประสงค์อะไรบ้าง ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. ทำให้เกิดการวางแผนวิธีสอนวิธีเรียนที่มีความหมายยิ่งขึ้น เพราะเป็นการจัดทำอย่างมีหลักการที่ถูกต้อง

2. ช่วยให้ผู้มีคู่มือการสอนที่ทำด้วยตนเอง ทำให้เกิดความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ทำให้สอนได้ครบถ้วนตรงตามหลักสูตร และสอนได้ทันเวลา

3. เป็นผลงานวิชาการที่สามารถเผยแพร่เป็นตัวอย่างได้

4. ช่วยให้ความสะดวกแก่ครูผู้มาสอนแทนในกรณีที่ผู้สอนไม่สามารถเข้าสอนได้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 134) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้ดังนี้

1. ครูรู้วัตถุประสงค์ของการสอน

2. ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยความมั่นใจ

3. ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

4. ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ

5. ถ้าครูประจำชั้นไม่ได้สอน ครูที่มาทำการสอนแทนสามารถสอนแทนได้ตามจุดประสงค์

ที่กำหนด

ณัฐวดี กิจรุ่งเรือง (2545, หน้า 53-54) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแผนการเรียนรู้ดังนี้

1. เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องของการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตร

2. เพื่อให้การจัดการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการ

ของผู้เรียน

3. เพื่อให้สามารถเตรียมวัสดุอุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ให้พร้อมก่อนทำการสอนจริง

4. เพื่อให้ผู้สอนมีความมั่นใจและเชื่อมั่นในการจัดการเรียนรู้

5. เพื่อให้เกิดการปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนรู้จากข้อจำกัดที่พบ

6. เพื่อให้ผู้อื่นสอนแทนได้ในกรณีที่มีเหตุจำเป็น

7. เพื่อเป็นหลักฐานสำหรับการพิจารณาผลงานและคุณภาพในการปฏิบัติการสอน

8. เพื่อเป็นเครื่องมือบ่งชี้ความเป็นวิชาชีพของครูผู้สอน (แผนการเรียนรู้เป็นลักษณะเฉพาะของวิชาชีพ)

ลำลี รักสุทธิ (2544, หน้า 43-45) กล่าวถึงประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า ประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาสำหรับผู้สอนที่ไม่ชอบเขียนแผนการจัดการเรียนรู้

1. เป็นผลงานทางวิชาการที่สำคัญของผู้สอน
2. เป็นเข็มทิศบอกทิศทางของผู้สอน
3. เป็นพิมพ์เขียวของผู้สอน
4. เป็นแผนที่บอกเป้าหมายของผู้สอนและผู้เรียน
5. เป็นเครื่องมือชี้วัดคุณภาพของผู้สอน

จากการศึกษาเรื่องประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้ สรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ มีประโยชน์ทั้งผู้เรียนและผู้สอนในการกำหนดทิศทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ และเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี

ศุวิทย์ มูลคำ (2549, หน้า 59) ได้กล่าวถึงแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้

1. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้ชัดเจน (ในการสอนเรื่องนั้นๆ ต้องการให้ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติอะไร หรือด้านใด)
2. กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ชัดเจน และแนะนำสู่ผลการเรียนตามจุดประสงค์ได้จริง (ระบอบทบาทของครูผู้สอนและผู้เรียนไว้อย่างชัดเจนว่าจะต้องทำอะไรจึงจะทำให้การเรียนการสอน บรรลุผล)
3. กำหนดสื่ออุปกรณ์หรือแหล่งเรียนรู้ไว้ชัดเจน (จะใช้สื่ออุปกรณ์หรือแหล่งเรียนรู้ อะไรบ้าง และจะใช้อย่างไร)
4. กำหนดวิธีการวัดและประเมินผลไว้ชัดเจน (จะใช้วิธีการและเครื่องมือในการวัดและประเมินผลใด เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้)
5. ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ (ในกรณีมีปัญหาเมื่อมีการนำไปใช้ หรือสามารถกำหนดการจัดการเรียนรู้ตามแผนนั้น ได้ก็สามารถปรับเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นได้ โดยไม่กระทบต่อการเรียนการสอนและผลการเรียนรู้)
6. มีความทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวต่างๆ และสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงที่ผู้เรียนดำเนินอยู่

7. แปลความได้ตรงกัน แผนการเรียนรู้ที่เขียนขึ้นจะต้องสื่อความหมายได้ตรงกัน เขียนให้อ่านเข้าใจง่าย กรณีมีการสอนแทนหรือเผยแพร่ ผู้นำไปใช้เข้าใจและใช้ได้ตรงตามจุดประสงค์ของผู้เขียนแผนการเรียนรู้

8. มีการบูรณาการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี จะสะท้อนให้เห็นการบูรณาการแบบองค์รวมของเนื้อหาสาระความรู้ และวิธีการจัดการเรียนรู้เข้าด้วยกัน

9. มีการเชื่อมโยงความรู้ไปใช้อย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำความรู้และประสบการณ์เดิมมาเชื่อมโยงกับความรู้และประสบการณ์ใหม่ และนำไปใช้ในชีวิตจริงกับการเรียนในเรื่องต่อไป

นอกจากนี้ สงบ. ลักษณะ (2544, หน้า 20) กล่าวถึงลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีไว้ดังนี้

1. เป็นแผนการสอนที่มีกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นผู้ได้ลงมือปฏิบัติให้มากที่สุด โดยครูเป็นเพียงผู้คอยชี้แนะ ส่งเสริม หรือกระตุ้นให้กิจกรรมดำเนินไปตามความมุ่งหมาย

2. เป็นแผนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบคำตอบหรือทำสำเร็จด้วยตนเอง โดยครูพยายามลดบทบาทจากผู้บอกคำตอบ มาเป็นผู้คอยกระตุ้นด้วยคำถามหรือปัญหาให้ผู้เรียนคิดแก้หรือหาแนวทางไปสู่ความสำเร็จในการทำกิจกรรมเอง

3. เป็นแผนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ มุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้และนำไปใช้ได้จริง

4. เป็นแผนการสอนที่ส่งเสริมการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่สามารถจัดหาได้ในท้องถิ่นหลีกเลี่ยงการใช้อุปกรณ์สำเร็จรูปราคาสูง

จากการศึกษาในเรื่องลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี สรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีนั้นควร มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สาระการเรียนรู้ การใช้สื่อประกอบการเรียนรู้ และวิธีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง หรืออาจกล่าวได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ต้องทราบว่าอะไรเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับผู้เรียนในการเรียนรู้ครั้งนี้ ทำอย่างไรผู้เรียนจึงบรรลุเป้าหมาย และตัดสินใจอย่างไรว่าผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย ที่ตั้งเอาไว้

องค์ประกอบของแผนการเรียนรู้

ณัฐวุฒิ กิจรุ่งเรือง (2545, หน้า 54) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนของการเรียนรู้ไว้ว่า นักการศึกษา นักวิชาการ ทั้งชาวต่างประเทศและชาวไทยมีแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแผนการเรียนรู้คล้ายคลึงกันในเรื่ององค์ประกอบหลัก แตกต่างออกไปในบางประเด็น ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ อย่างไรก็ตามเมื่อนำมาวิเคราะห์แล้วพบว่าแผนการเรียนรู้ควรมีองค์ประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. หัวเรื่อง (Heading)
2. สารระสำคัญ (Concept)
3. จุดประสงค์การเรียนรู้ (Objective)
4. เนื้อหาสาระ (Content)
5. กิจกรรมการเรียนรู้ (Activities)
6. สื่อการเรียนรู้ (Material & Media)
7. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ (Assessment)

นอกจากนี้ ชนาธิป พรกุล (2551, หน้า 86) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนการเรียนรู้ในปัจจุบัน มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 7 ประการ ได้แก่

1. เรื่องและเวลาที่สอน
2. ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง/จุดประสงค์การเรียนรู้
3. สารสำคัญ
4. เนื้อหา (สาระ)
5. กิจกรรมการเรียนรู้ (กิจกรรมการเรียนการสอน)
6. สื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ (สื่อการเรียนการสอน)
7. การวัดและประเมินผล

แผนการเรียนรู้ที่ดีควรมีองค์ประกอบที่สำคัญครบถ้วนทุกองค์ประกอบ มีความสอดคล้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม ผู้สอนสามารถตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องขององค์ประกอบต่างๆ ได้ด้วยตนเอง

ความถูกต้อง หมายถึง ข้อความในแต่ละองค์ประกอบที่มีความถูกต้องตามลักษณะขององค์ประกอบนั้น

ความสอดคล้อง หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบที่มีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องอย่างสมเหตุสมผล องค์ประกอบ และสอน เป็นเรื่องเดียวกัน

การสอนในชีวิตประจำวัน หากผู้สอนเขียนรายละเอียดของทั้ง 7 องค์ประกอบ และสอนได้บรรลุจุดประสงค์ก็เพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องเพิ่มเติมองค์ประกอบสำคัญที่ถูกต้องครบถ้วน

และสอดคล้องสัมพันธ์กัน

อ้อยทิพย์ ทองดี (2544, หน้า 2) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนการเรียนรู้ดังนี้

1. ชื่อแผนการจัดการเรียนรู้
2. สารสำคัญ

3. จุดประสงค์การเรียนรู้

3.1 จุดประสงค์ปลายทาง

3.2 จุดประสงค์นำทาง

4. เนื้อหาสาระ

5. กิจกรรมการเรียนรู้

6. สื่อการเรียนการสอน

7. การวัดผลประเมินผล

8. บันทึกหลังการสอน

นอกจากนี้ กรมวิชาการ (2544, หน้า 46) ได้นำเสนอแผนการจัดการเรียนรู้ว่าประกอบด้วย หัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. หัวข้อแผนการจัดการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ชื่อกลุ่มสาระ

1.2 ชั้น

1.3 ภาคเรียนที่

1.4 ชื่อแผน

1.5 เวลาที่ใช้จัดการเรียนรู้

2. ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

3. สาระการเรียนรู้

3. กระบวนการจัดการเรียนรู้

4. กระบวนการวัดและประเมินผล

5. แหล่งเรียนรู้

กาญจนา วัฒนา (2547, หน้า 86- 88) กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ควรประกอบด้วย หัวข้อสำคัญคือ

1. มาตรฐานการเรียนรู้

2. ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังสาระการเรียนรู้

3. จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ

4. กระบวนการจัดการเรียนรู้

5. สื่อและแหล่งเรียนรู้

6. กระบวนการวัดและประเมินผล

7. กิจกรรมเสนอแนะ

8. บันทึกหลังสอน

ทิตินา เขมมณี (2548, หน้า 16) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้
 ควรประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้

1. สารระสำคัญ
2. จุดประสงค์การเรียนรู้
3. กิจกรรมการเรียนรู้
4. สื่อและอุปกรณ์
5. การวัดและประเมินผล
6. บันทึกหลังการสอน ซึ่งระบุไว้ 3 ประการได้แก่
 - 6.1 ผลการเรียนรู้
 - 6.2 ปัญหา
 - 6.3 อุปสรรค ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข

นอกจากนี้ สุวิทย์ มูลคำ และคณะ (2551, หน้า 63) ได้กล่าวว่า แผนการจัดการเรียนรู้
 ควรประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ส่วนนำหรือหัวแผนการจัดการเรียนรู้

เป็นส่วนประกอบที่แสดงให้เห็นภาพรวมของแผน ว่าเป็นแผนการเรียนรู้ใน
 กลุ่มสาระการเรียนรู้ใด ใช้กับผู้เรียนระดับชั้นใด เรื่องอะไร ใช้เวลาในการจัดกิจกรรมนานเท่าใด

ส่วนที่ 2 ตัวแผนการจัดการเรียนรู้ (องค์ประกอบที่สำคัญ)

1. สารระ
2. มาตรฐานการเรียนรู้
3. มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น
4. ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
5. สารระการเรียนรู้
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ ประกอบด้วย
 - 6.1 จุดประสงค์ปลายทาง
 - 6.2 จุดประสงค์นำทาง
7. สารระการเรียนรู้ เนื้อหา
8. กิจกรรม กระบวนการเรียนรู้
9. สื่อ นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้

10. การวัดและประเมินผล ประกอบด้วย

10.1 วิธีการประเมิน

10.2 เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน

10.3 เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน

11. เอกสารประกอบการจัดการเรียนรู้

12. บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ส่วนที่ 3 ท้ายแผนการจัดการเรียนรู้

ประกอบด้วยบันทึกผลการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นที่ผู้สอนบันทึกข้อสังเกตที่พบเพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ ในการนำไปใช้ต่อไป อีกส่วนหนึ่งของท้ายแผนการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ เอกสารประกอบการสอน ได้แก่ ใบงาน แบบทดสอบที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ตามแผนนั้นๆ เป็นต้น

รูปแบบของแผนการจัดการเรียนรู้

ณัฐวุฒิ กิจรุ่งเรือง (2554, หน้า 54-58) ได้กล่าวถึงรูปแบบของแผนการเรียนรู้ว่ามีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจ ของหน่วยงานต้นสังกัด สถานศึกษาหรือผู้สอนที่เลือกใช้รูปแบบที่คิดว่าเหมาะสม และสะดวกต่อการนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้รูปแบบของแผนการเรียนรู้ที่นิยมใช้โดยทั่วไปมีดังนี้

1. แผนการเรียนรู้แบบบรรยายหรือแบบเรียงหัวข้อ

แผนการเรียนรู้ชนิดนี้ จะเป็นการเรียนรายละเอียดขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบของแผนการเรียนรู้ตามลำดับ โดยใช้ความเรียง เป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยม แต่มีข้อจำกัดในกรณีที่รายละเอียดอยู่คนละหน้ากัน เนื่องจากยากต่อการมองเห็นความสัมพันธ์ ของแต่ละองค์ประกอบ

ตัวอย่างรูปแบบของแผนการเรียนรู้แบบบรรยายหรือเรียงหัวข้อ

แผนการเรียนรู้ที่.....

กลุ่มสาระการเรียนรู้.....ชั้น.....ภาคเรียน

เรื่อง.....ระยะเวลา.....ชั่วโมง

สาระสำคัญ

.....
.....
.....

จุดประสงค์การเรียนรู้

.....
.....
.....

เนื้อหาสาระ

.....
.....

กิจกรรมการเรียนรู้

.....
.....

สื่อการเรียนรู้

.....

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การวัดผลและประเมินผล

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

2. แผนการเรียนรู้แบบตาราง

แผนการเรียนรู้ชนิดนี้ เป็นการนำรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบของแผนการเรียนรู้ มาเขียนลงในตารางภายในหน้าเดียวกัน เพื่อให้ง่ายต่อการมองเห็นความสัมพันธ์ของแต่ละองค์ประกอบ แต่มีข้อจำกัดในด้านพื้นที่การเขียน และภาระในการตีตาราง

ตัวอย่างรูปแบบของแผนการเรียนรู้แบบตาราง

แผนการเรียนรู้ที่.....
 กลุ่มสาระ.....ชั้น.....ภาคเรียนที่.....
 เรื่อง.....ระยะเวลา.....ชั่วโมง

สาระสำคัญ	จุดประสงค์ การเรียนรู้	เนื้อหา สาระ	กิจกรรม การเรียนรู้	สื่อ การเรียนรู้	การวัดผล และ ประเมินผล การเรียนรู้	หมายเหตุ

นอกจากนี้ สุวิทย์ มูลคำ และคณะ (2549, หน้า 60-62) ได้กล่าวถึง รูปแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่นิยมใช้กันทั่วไปมี 3 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. แผนการจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย เขียนโดยใช้ประเด็นทั้ง 10 ประเด็นมากำกับ แต่การลำดับกิจกรรมการเรียนการสอนจัดเขียนเป็นเชิงบรรยายกิจกรรมที่ครูควรจัดเตรียมไว้ โดยไม่ระบุว่านักเรียนทำอะไร

2. แผนการสอนแบบตาราง เขียนโดยใช้ประเด็นสำคัญที่เป็นองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้มากำกับ และบรรจุองค์ประกอบสำคัญเหล่านั้นลงไปตามตารางเกือบทั้งหมด

3. แผนการจัดการเรียนรู้แบบพิศดาร

เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีรายละเอียดมากขึ้น การลำดับกิจกรรมการเรียนการสอนแยกเป็นกิจกรรมที่ครูปฏิบัติและสิ่งที่นักเรียนปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกัน

จากการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ อาจสรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีอยู่หลายรูปแบบ ซึ่งครูผู้สอนสามารถเลือกรูปแบบที่เหมาะสมและกับสาระการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยผู้สอนอาจจะเลือกสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการทำแผนการจัดการเรียนรู้แบบเรียงลำดับหัวข้อ โดยประยุกต์รูปแบบของแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง โบราณสถานเวียงท่ากาน โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ เพื่อพัฒนาการคิดวิจารณ์ญาณ ของสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, หน้า 77-79)

การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนมีอิสระในการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ แต่อย่างไรก็ตามผู้สอนควรปฏิบัติตามนโยบายของโรงเรียนที่กำหนดไว้ว่าให้อยู่ในรูปแบบใด ถ้าโรงเรียนไม่ได้กำหนดไว้จึงเลือกแบบที่ตนเองเห็นว่าสะดวกต่อการนำไปใช้

เอกรินทร์ สีมหาศาล (2545, หน้า 411) ได้สรุปขั้นตอนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. เลือกรูปแบบแผนการจัดการเรียนรู้และนำหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนดไว้แล้วพิจารณาจัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ต่อไป
2. ตั้งชื่อแผนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ของแผนนั้น
3. กำหนดจำนวนเวลา ระบุระดับชั้นและช่วงชั้นของหลักสูตรให้ชัดเจน
4. วิเคราะห์ผลการเรียนรู้ที่สอดคล้องครอบคลุม ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง รายปี รายภาคที่กำหนดไว้ แล้วลงมือเขียนเป็นผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง การเรียนรู้รายวิชา

5. เลือกผลการเรียนรู้ที่คาดหวังที่วิเคราะห์ไว้แล้วตามข้อ 4 โดยเฉพาะผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง การเรียนรู้หัวเรื่อง และสาระการเรียนรู้ของแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อกำหนดเป็นผลการเรียนรู้ที่คาดหวังปลายทางตามธรรมชาติของแผนนั้น ๆ

6. วิเคราะห์รายละเอียดของสาระการเรียนรู้ของแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามเนื้อหาสาระที่จำเป็นจะต้องสอนให้ผู้เรียนเข้าใจและเป็นเนื้อหาที่สำคัญ

7. กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังนำทางตามลำดับความยากง่ายของเนื้อหา

8. เลือกกิจกรรมการเรียนการสอนและเทคนิควิธีการสอนที่เหมาะสมกับ เนื้อหาและสภาพของผู้เรียน

9. เลือกสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนที่จำเป็นสำหรับใช้ประกอบการจัดการ เรียนรู้ให้เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในแผน เช่น รูปภาพ บัตรคำ วิดีทัศน์

10. กำหนดขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยคำนึงถึงขั้นตอนการเรียนการสอนตามธรรมชาติตามลำดับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังนำทางและควรคำนึงถึงการบูรณาการ เทคนิค วิธีสอน กระบวนการเรียนรู้รวมทั้งสาระการเรียนรู้ต่างๆ ที่สอดคล้องกัน เพื่อเชื่อมโยงเข้าไว้ในแต่ละขั้นตอนของการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้

11. กำหนดวิธีการวัดและประเมินผล โดยระบุเครื่องมือและวิธีการประเมินผลการเรียน ทั้งที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนตามลำดับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังนำทางและทั้งที่เกิดขึ้นภายหลังการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังตามหลักสูตร กรมวิชาการ

นอกจากนี้ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2553, หน้า 104) กล่าวไว้ว่า ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนจะต้องกำหนดเป้าหมายสำหรับผู้เรียนการจัดการเรียนรู้โดยสามารถกำหนดเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ของแผนการเรียนรู้นั้น ซึ่งจุดประสงค์การเรียนรู้ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ต้องนำพาผู้เรียนไปสู่มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในหน่วยการเรียนรู้ จากนั้นกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย ครูผู้สอนควรใช้เทคนิค วิธีสอนที่หลากหลาย โดยพิจารณาเลือกกระบวนการเรียนรู้ที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับธรรมชาติวิชาในการจัดการเรียนรู้ครูผู้สอนต้องรู้จักเลือกใช้สื่อและ แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรม สื่อที่นำมาใช้ต้องกระตุ้นส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ยึดสื่อใดสื่อหนึ่งเป็นหลักในการจัดการเรียนรู้

กิจกรรมในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้เรียนมีความสามารถที่จะสร้างชิ้นงาน ภาระงาน เมื่อครบทุกแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องสร้างชิ้นงาน ภาระงาน รวบรวมได้ นอกจากนี้ในการจัดการเรียนรู้ต้องกำหนดว่าจะใช้เครื่องมือใดวัดและประเมินผล

ผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด ดังนั้นในการวัดผลประเมินผล ครูผู้สอนต้องประเมินผู้เรียนตลอดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับกิจกรรมและสิ่งที่ต้องการวัด นอกเหนือจากการประเมินชิ้นงาน ภาระงาน

การประเมินแผนการจัดการเรียนรู้

ความหมายของการประเมิน

การประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ เป็นการตรวจสอบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ว่าทุกขั้นตอน ซึ่ง วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542, หน้า 170) ได้กล่าวถึงการประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ว่า อาจดำเนินการได้ 3 ระยะ ดังนี้คือ

1. การประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ก่อนนำไปใช้ เป็นการตรวจสอบแผนการจัดการเรียนรู้ ก่อนนำไปใช้สอนจริงว่าเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่เขียนได้ถูกต้องตามรูปแบบการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้หรือไม่ แต่ละหัวข้อในแผนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสม สอดคล้องครอบคลุม ถูกต้องตาม หลักวิชาการ และที่สำคัญแผนการจัดการเรียนรู้นั้นเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หรือผู้เรียนเป็นสำคัญหรือไม่ มีสิ่งใดที่ยังบกพร่องควรปรับปรุงแก้ไข

2. การประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ระหว่างนำไปใช้ เป็นการตรวจสอบการปฏิบัติไปตามแผนการจัดการเรียนรู้ โดยสังเกตและบันทึกปัญหาหรือข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่ทำให้การเรียนการสอนไม่เป็นไปตามที่วางแผน หรือไม่ประสบความสำเร็จและประเด็นที่ควรแก้ไขปรับปรุงต่อไป

3. การประเมินแผนการจัดการเรียนรู้เมื่อสิ้นสุดการใช้ เป็นการประเมินภาพรวมเมื่อสอนจบแต่ละหน่วยหรือบท และเมื่อสอนจบทั้งรายวิชา เพื่อให้ได้ข้อสรุปว่าเมื่อจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดไว้แล้วนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นอย่างไร

นอกจากนี้ กรมวิชาการ (2540, หน้า 129) ได้กล่าวถึงการประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. การประเมินบริบท เป็นการประเมินขั้นการวางแผนเพื่อตรวจสอบว่าได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ ความต้องการของท้องถิ่น ตลอดจนแนวโน้ม การพัฒนาท้องถิ่นเพื่อกำหนดเป็นทางเลือกในการนำมาจัดทำแผนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกันหรือไม่ ซึ่งอาจจะให้เทคนิคการวิเคราะห์หลาย ๆ แบบ เช่น การสำรวจความคิดเห็น การศึกษาเอกสาร การประชุม ผู้เชี่ยวชาญ การประเมินบริบทนี้ นับว่าสำคัญเพราะเป็นจุดเริ่มต้นของ การตัดสินใจที่จะกำหนดรายละเอียดในแผนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

2. การประเมินผลตัวป้อน เป็นการประเมินเพื่อตรวจทรัพยากรและความสามารถที่มีอยู่ในโรงเรียนและท้องถิ่นว่าสามารถนำมาใช้หรือวางแผนแนวทางปฏิบัติ วิธิดำเนินงานให้บรรลุผลหรือ

เลือกแหล่งสนับสนุนและวิธีการเพื่อให้บรรลุผล ถ้าตัวป้อนไม่เพียงพอแม้จะกำหนดกิจกรรม การเรียนการสอนในแผนการเรียนรู้ไว้ดีเพียงใด ก็อาจทำให้ผู้เรียนไม่บรรลุตามที่กำหนดไว้ได้

3. การประเมินกระบวนการ เป็นการประเมินระหว่างใช้แผนการเรียนรู้ต้องมีการควบคุม กำกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการเรียนรู้ให้ดำเนินไปได้ และตรวจสอบข้อบกพร่องอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินกิจกรรมเหล่านั้น และรวบรวมข้อมูลบันทึกไว้เป็น หลักฐานในการปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. การประเมินผลผลิต การประเมินผลขั้นนี้เป็นการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด จากการประเมินบริบท ตัวป้อน และกระบวนการ จึงได้ผลผลิตออกมาเป็นไปตามจุดหมายแผน การจัดการเรียนรู้หรือไม่ กล่าวคือ ผู้เรียนได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่ กำหนดไว้ เป็นการประเมินขั้นสุดท้ายที่จะใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจว่าต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างไร จึงจะทำให้แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละท้องถิ่น การประเมินขั้นนี้ต้องมีการสร้างเกณฑ์ในการวัดและอาจจะต้องนำไปเปรียบเทียบกับมาตรฐาน ที่มีอยู่แล้วของ โรงเรียนอื่น ๆ

ยรรยง ยรรยงเมธ (2543, หน้า 67) ได้สรุปความหมายของการประเมินผลไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. การประเมินผล เป็นการกระบวนการตัดสินใจของผู้ประเมินเพื่อจะตีค่า ติราคาหรือให้ คุณค่าแก่คุณลักษณะของคน สัตว์ สิ่งของและสิ่งที่เป็นนามธรรม
2. การประเมินผลจะใช้ข้อมูลที่ได้จากการวัดผลเป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจ
3. การประเมินผลเปรียบเทียบข้อมูลกับเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

สมนึก กัททิษณิ (2544, หน้า 103) ได้ให้ความหมาย การประเมินผล หมายถึง การตัดสินใจหรือวินิจฉัยสิ่งต่างๆ ที่ได้จากการวัดผล โดยอาศัยเกณฑ์การพิจารณาอย่างใดอย่าง หนึ่ง เช่น ผลการวัดความสูงของนายแดง ได้ 180 เซนติเมตร ก็อาจจะประเมินว่าเป็นคนสูงมาก

ยงยุทธ กันไชยสัก (2545, หน้า 24) ได้กล่าวถึงการประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ ก่อนนำไปใช้ดังนี้ เมื่อครูผู้สอนจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก่อนนำแผน การจัดการเรียนรู้ไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรมีการตรวจสอบก่อนว่า แผนการจัดการเรียนรู้ นั้น มีความสอดคล้อง ครอบคลุม ถูกต้องตามหลักวิชาการ และมีความชัดเจนเพียงใด นอกจากนี้ แผนการจัดการเรียนรู้เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือเป็นสำคัญหรือไม่

จากการศึกษาในเรื่องการประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ สรุปได้ว่า การประเมินการ เรียนรู้ เป็นการตรวจสอบคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญอย่างหนึ่ง เพื่อความเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน และความต้องการของท้องถิ่นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ต้องสามารถตอบคำถามดังต่อไปนี้ได้ว่าอะไรเป็นเป้าหมายสำคัญ สำหรับผู้เรียน ในการจัดการเรียนรู้ทำอะไรผู้เรียนจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ และผู้สอนจะตัดสินใจได้อย่างไรว่าผู้เรียนสามารถบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การจัดการเรียนรู้โดยวิธีทางประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ ที่รู้จักกันทั่วไปคือ เรื่องราวเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต นิยามนี้มุ่งเน้นไปที่เนื้อหาที่ว่า เป็นบทเรียนในการสอนให้ผู้คนในสังคมได้อย่างไรในแง่ประวัติศาสตร์ จึงมีประโยชน์ทางการศึกษาทำให้คนในแต่ละสังคมได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเอง ได้ศึกษาประสบการณ์ทั้งที่เป็นความสำเร็จและความล้มเหลวเพื่อเป็นเครื่องตัดสินใจการดำเนินการต่อไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆก็ตาม ประวัติศาสตร์มีส่วนช่วยให้คนในสังคมหนึ่ง รู้สึกว่าได้ร่วมชะตาเดียวกัน มีอัตลักษณ์ของความเป็นชาติและความห่วงแหนอธิปไตย

ประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นศาสตร์หรือสาขาวิชาการหนึ่ง อาจแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ หมายถึง การศึกษาเรื่องราวสำคัญ ๆ ที่เชื่อว่าได้เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับประสบการณ์ด้านต่างๆ ของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่ง บนพื้นฐานของการวิพากษ์วิเคราะห์หลักฐานชั้นต้นและเอกสารร่วมสมัยอื่นๆ เพื่อความเข้าใจปัญหาในสังคมปัจจุบัน นิยามหลังมุ่งเน้นไปที่คำว่า การศึกษา หรือวิธีการศึกษา อันเป็นลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์ ในแง่ประวัติศาสตร์มีคุณค่าในทางการศึกษา เพราะเป็นกระบวนการสร้างภูมิปัญญาและวิธีทางประวัติศาสตร์สามารถพัฒนาศักยภาพของผู้ศึกษาให้เป็นนักคิดและปัญญาชนของสังคมได้

จุดมุ่งหมายของการสอนประวัติศาสตร์

จุดมุ่งหมายของการสอนประวัติศาสตร์ คือการเรียนรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเพื่อนำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ที่คล้ายคลึงกันเพราะการสอนประวัติศาสตร์จะสามารถช่วยฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณและรู้จักใช้เหตุผลในการวิเคราะห์และตัดสินใจทั้งนี้มิได้หมายความว่าประวัติศาสตร์จะซ้ำรอยแต่หมายความว่านักเรียนจะรู้จักนำเอาเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้สามารถวิเคราะห์เหตุที่มาและผลที่เกิดขึ้นและนำไปสู่การวางแผนสำหรับอนาคตข้างหน้าได้อย่างรอบคอบและรัดกุม (สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษาได้แนวการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อคู่มือครู (2554, หน้า 5-10) ไว้ดังนี้

จุดหมายของประวัติศาสตร์

1. สร้างความเข้าใจปัญหาและสิ่งแวดล้อมของสังคมปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์หรือการสืบสวนอดีตของมนุษย์ ทำให้เรารู้ว่าพฤติกรรมและความคิด ความเชื่อของผู้คนในสังคมเกิดขึ้นได้อย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการมาอย่างไร อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจปัญหาอย่างมีเหตุผล เรียกว่าเป็น การศึกษาอดีต เพื่อให้เข้าใจปัจจุบัน เห็นแนวทางก้าวสู่ออนาคต

2. รู้รากเหง้าความเป็นไทย เข้าใจและภูมิใจในชาติตน

เหตุการณ์สำคัญในอดีตของสังคมไทย เริ่มตั้งแต่การตั้งถิ่นฐาน การสร้างบ้านเมือง การขยายอาณาเขตเพื่อสร้างความมั่นคง ซึ่งเป็นผลมาจากวิกรกรรมและความเสียสละของบรรพบุรุษ ล้วนเป็นความรู้จากประวัติศาสตร์ ในแง่นี้ย่อมสร้างความรัก ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจในชาติของตน

3. รู้บทเรียนในอดีต เห็นข้อบกพร่อง ความผิดพลาด ความสำเร็จ ความดีงามของบรรพบุรุษ

ประวัติศาสตร์ไม่ใช่เพียงแต่อดีตของความดีและความดีงาม ซึ่งย่อมสร้างความภูมิใจในบรรพบุรุษไทยเท่านั้น แต่การเรียนรู้เรื่องความล้มเหลว ของอาณาจักรไทยในอดีต การเสียเอกราช การเสียดินแดน ล้วนเป็นความรู้จำเป็นซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ผู้สอน ประวัติศาสตร์ต้องชี้ข้อมูลเหตุปัจจัยของเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจประวัติศาสตร์ในแง่ที่เป็น “บทเรียนในอดีต” ว่าความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความอ่อนแอของผู้นำ ความลุ่มหลงในอำนาจ ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองหรือการขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ รวมทั้งปัจจัยทางธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อเหตุการณ์สำคัญในอดีตได้ทั้งสิ้น การเรียนรู้จึงทำให้ “อดีต” เป็นบทเรียนสำหรับการมองเห็นปัญหาในปัจจุบันได้ชัดเจน ซึ่งจะสามารณำไปสู่การเป็นบทเรียนที่มีค่าสำหรับใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติในอนาคตต่อไป

4. รู้ความเป็นมาและวัฒนธรรมของประเทศตนและประเทศอื่นๆ

วัฒนธรรมในนัยประวัติศาสตร์ ย่อมรวมถึงวิถีคิด วิถีปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นรูปแบบต่างๆ ประวัติศาสตร์ไม่ได้หมายถึง การทำความเข้าใจรากเหง้าความเป็นไทยเท่านั้น แต่หมายรวมถึง ความเข้าใจรากเหง้าของมนุษยชาติที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ กันด้วย ดังนั้นการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อย่างถูกต้องจะทำให้เข้าใจลักษณะเฉพาะของชนชาติอื่น ประเทศอื่น หรือภูมิภาคอื่นด้วย อันเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีอย่างแท้จริง

5. รู้บันทึกเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต

คุณค่าทางประวัติศาสตร์แนวคิดที่ว่า การรับรู้เรื่องราวในอดีตไม่จำเป็นที่จะต้องมาจากการเรียนรู้ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ผู้เรียนหาความรู้ได้จากการอ่าน บันทึกของเหตุการณ์ จะสร้าง

ประโยชน์โดยตรงในการฝึกทักษะให้กับผู้เรียน ในแง่ของการคิดวิเคราะห์ รู้เท่าทันข้อมูล มีความรู้ ความคิดกว้างขวาง ทันสมัย ทันคน ทันเหตุการณ์ ที่สำคัญคือ การพัฒนาด้านสติปัญญา พฤติกรรม และความคิดของมนุษย์นั้น “ถ้าลึกเหลือกำหนด” เต็มไปด้วยความซับซ้อน ความขัดแย้ง ความรัก ความชัง การพิทักษ์ การปกป้อง ในการที่จะเข้าใจสังคมมนุษย์จึงจะต้องอาศัยสติปัญญาและความสามารถทุกรูปแบบ จึงจะรู้จักอดีตของสังคมมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

6. รู้วิธีการศึกษาเรื่องราวสำคัญๆ ที่เชื่อว่าเกิดขึ้นจริง

ถือว่าเป็นหัวใจของประวัติศาสตร์ในแง่ของการสร้างความรู้ใหม่ และมีคุณค่าสำคัญมากต่อมนุษยชาติเนื่องจากการสร้างความรู้ในเชิงวิชาการทั้งหลายในโลกนี้เจริญสืบเนื่องได้ตลอดมา แต่ในโลกนี้มีความรู้ยังมีอีกมากมาย โดยเฉพาะในเรื่องพฤติกรรม ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของมนุษย์ที่มีอยู่ทุกพื้นที่ เช่น ประวัติของตัวเรา และครอบครัว ความเป็นมาของตระกูล หมู่บ้าน และชุมชนที่เราอาศัยอยู่ ศาสนาสถาน ตลาด ประเพณี ล้วนเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวเราเอง และเป็นเรื่องที่เราทุกคนสามารถสืบค้นหาความรู้เหล่านี้ แล้วนำมาเสนอให้ผู้อื่นรู้ได้ เรียกว่า การสร้างความรู้ หรือการเติมความรู้ให้แก่โลก

กรมวิชาการ (2542, หน้า 86) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการสอนประวัติศาสตร์ดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักใช้เหตุผลในการวิเคราะห์และตัดสินใจ โดยรู้จักนำเอาเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในปัจจุบันแล้วทำการวิเคราะห์เหตุที่มา และผลที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่การวางแผนอย่างรอบคอบสำหรับอนาคตต่อไป
2. เพื่อการสอนให้นักเรียนมีความคิดทางโดยใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจอย่างคนคิดเป็น มีความรู้และมีทักษะในการใช้วิธีทางประวัติศาสตร์เพื่อให้เข้าถึงความจริง รวมทั้งสามารถนำความรู้และทักษะที่ได้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตปัจจุบันได้อย่างกลมกลืน
3. เพื่อให้เข้าใจถึงความเหตุน่าเป็นผลในสังคมมนุษย์ว่า เหตุการณ์ในอดีตย่อมมีอิทธิพลต่อภาวะความเป็นอยู่ของสังคมในปัจจุบัน และสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ก็มีอิทธิพลต่ออนาคต
4. ช่วยให้นักเรียนเข้าใจความเป็นมาของชาติบ้านเมือง เห็นความเสียสละและความสามารถ ในอันจะก่อให้เกิดความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง
5. เพื่อช่วยให้นักเรียนมีความคุ้นเคยกับสิ่งที่เป็นความรู้ทางประวัติศาสตร์ และเกิดความสนุกในการเรียนวิชาประวัติศาสตร์

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จุดหมายของการสอนประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษาศึกษา ได้แก่

1. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณ ใช้เหตุผลในการวิเคราะห์และตัดสินใจ เพราะกระบวนการทางประวัติศาสตร์ หรือวิธีทางประวัติศาสตร์ มุ่งเสริมสร้างทางจิตใจ ให้ใฝ่รู้ (Inquiring mind) ตั้งคำถาม ค้นคว้าหาคำตอบ โดยศึกษาจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องให้ครบถ้วน วิเคราะห์หากลั่นกรองข้อเท็จจริง และสรุปผลการสืบค้นอย่างสมเหตุสมผล

2. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง รู้ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นและประเทศชาติของตน เข้าใจพัฒนาการของผู้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น แผ่นดินไทยตั้งแต่อดีต และความรุ่งเรืองที่วิวัฒนาการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันและจะสืบทอดไปในอนาคต

3. เพื่อสร้างจิตสำนึกในความรักชาติ ความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษที่ก่อตั้งชาติบ้านเมือง ยังความเป็นปึกแผ่นดำรงเอกราชมาจนปัจจุบัน รวมถึงการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง เพื่อที่จะต้องสืบทอดให้คงอยู่ตลอดไป

4. เพื่อเป็นบทเรียนจากอดีต ทำให้ผู้คนในสังคมได้เรียนรู้ความเป็นมาในสังคม ในพื้นที่ และบริบทของเวลาต่าง ๆ กัน เห็นบทเรียนในอดีตที่มีความสำเร็จและความล้มเหลว เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ และช่วยตัดสินใจที่จะดำเนินการในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมและชาติบ้านเมือง บทเรียนในอดีตจะช่วยสร้างความรู้สึกร่วมในชะตากรรมให้กับคนในสังคมเดียวกัน ปลุกฝังความรู้สึกรักในความเป็นชาติ หวงแหนอิสรภาพ และเอกราชของชาติตน

ความสำคัญและประโยชน์ของประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์เปรียบเสมือนแหล่งวิทยาการความรู้อันสำคัญที่มนุษย์ในอดีตได้สร้างสรรค์ไว้และมนุษย์รุ่นต่อมาได้สืบแสวงหารวบรวมจัดเก็บไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาเล่าเรียนอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและพัฒนาชีวิตไปสู่อนาคตที่ดี ประวัติศาสตร์จึงเป็นวิชาที่มีประโยชน์และสำคัญยิ่งต่อผู้เรียนในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน คุณค่าของประวัติศาสตร์ในแง่ของการเป็น “วิธีการศึกษาเรื่องราวสำคัญๆ ที่เชื่อว่าเกิดขึ้นจริง” นี้เรียกว่า “วิธีทางประวัติศาสตร์” หรือวิธีการที่สืบค้นเรื่องราวสำคัญของมนุษย์ในอดีต อันเป็นกระบวนการสร้างภูมิปัญญา ที่จะสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นปัญญาชน ก่อให้เกิดประโยชน์ ดังที่สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2554, หน้า 5-10) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของประวัติศาสตร์ในแนวการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อคุณคิด มิตรคู่ครุไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมจิตใจใฝ่รู้ (Inquiring mind) เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสังคม
2. มีทักษะในการจัดระบบข้อมูล ตรวจสอบ และประเมินค่าข้อมูล
3. ปลุกฝังแนวคิดเชิงวิเคราะห์ (Critical thinking) วิพากษ์วิจารณ์บนพื้นฐานข้อเท็จจริง
4. มีทักษะในการวินิจฉัย แยกแยะข้อเท็จจริงจากข้อสนเทศที่หลากหลาย
5. ทักษะในการเขียนความเรียง การเล่าเรื่อง การนำเสนออย่างมีเหตุผล

ที่สำคัญ ประวัติศาสตร์ในยุคโลกาภิวัตน์ หรือโลกของข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วและอิทธิพลขยายขอบเขตได้อย่างกว้างขวางนี้ ประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้รู้จักใช้วิจารณญาณในการรับรู้ และประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลต่าง ๆ ในขั้นตอนที่เรียกว่า “วิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์” ด้วยการประเมินจากตัวหลักฐาน ใครทำขึ้น ทำขึ้นทำไม ของจริง

หรือของปลอม จากนั้นจึงประเมินข้อเท็จจริงที่ปรากฏในหลักฐาน ว่าขัดแย้งกับหลักฐานอื่น ๆ หรือไม่ ทำไมจึงเหมือนกัน ทำไมจึงต่างกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกระบวนการการศึกษา ข้อมูลที่จำเป็นเพื่อที่จะฝึกฝนให้ผู้เรียนให้ยึดถือเหตุผลเป็นสำคัญ ผ่านการตรวจสอบ และให้นำน้ำหนักความน่าเชื่อถือของข้อมูลหลักฐาน รวมทั้งขัดความอคติส่วนตัว และความเชื่อดั้งเดิมออกไป

การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่ดี จะก่อคุณค่าด้านเจตคติและค่านิยมให้แก่ผู้เรียน ท้องถิ่นและประเทศชาติ ตอบสนองคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในหลักสูตร คือ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และรักความเป็นไทย ดังนี้

1. สร้างความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม
2. ตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม
3. ยอมรับและเข้าใจความแตกต่างของมนุษยชาติ
4. อยู่ร่วมกับสังคมอื่นได้อย่างสันติสุข
5. ใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต

คุณค่าของประวัติศาสตร์สามารถสรุปได้ว่าประวัติศาสตร์เปรียบเสมือนกระจกที่ส่องให้เห็นสังคมมนุษย์ ณ ช่วงเวลาหนึ่งในพื้นที่หนึ่งที่มีพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ความสำคัญของการเรียน ประวัติศาสตร์มี ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ สอนให้รู้จักตนเอง รู้ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นและประเทศชาติของตน เข้าใจพัฒนาการของผู้คนที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินไทยตั้งแต่อดีต และความรุ่งเรืองที่วิวัฒนาการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน
2. ประวัติศาสตร์ สร้างจิตสำนึกในความเป็นชาติ เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษที่ก่อตั้งชาติบ้านเมือง ยังความเป็นปึกแผ่นดำรงเอกราชมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมที่คงความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งถือเป็นหน้าที่คนรุ่นหลังจะต้องสืบทอดให้คงอยู่ตลอดไป

3. ประวัติศาสตร์ ส่งเสริมผู้เรียนให้เป็นนักคิด มีเหตุผล เพราะกระบวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์ หรือวิธีทางประวัติศาสตร์มุ่งเสริมสร้างจิตใจให้ใฝ่รู้ (Inquiring mind) ตั้งคำถาม ค้นคว้าหาคำตอบ โดยศึกษาจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องให้ครบถ้วน วิเคราะห์หากลั่นกรองข้อเท็จจริง และสรุปผลการสืบค้นอย่างมีเหตุผล

4. ประวัติศาสตร์ เป็นบทเรียนจากอดีต ทำให้ผู้คนในสังคมได้เรียนรู้ความเป็นมาในสังคมในพื้นที่และบริบทของเวลาต่าง ๆ กัน เห็นบทเรียนในอดีตที่มีความสำเร็จและความล้มเหลว เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ และช่วยตัดสินใจที่จะดำเนินการในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมและชาติบ้านเมือง บทเรียนในอดีตจะช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกันในชะตากรรมให้กับคนในสังคมเดียวกัน ปลูกฝังความรู้สึกในความเป็นชาติ หวงแหนอิสรภาพ และเอกราชของชาติตน

คำตอบในเรื่องประโยชน์ และคุณค่าประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้ จะเกิดได้จาก “ครูประวัติศาสตร์มืออาชีพ” ที่มีจิตวิญญาณของการตั้งใจจริงและมานะพยายามเพราะปัญหาเรื่องชาติบ้านเมืองถูกละเลยมาเป็นเวลานาน เช่นเดียวกับนักประวัติศาสตร์ที่มุ่งสร้างความรู้เกี่ยวกับอดีตของสังคมนั่นเอง

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนประวัติศาสตร์ไว้ดังนี้

กาญจนา ศิริมูลิกะ (2544, หน้า 152) ได้กล่าวว่า การเรียนประวัติศาสตร์มีประโยชน์ดังนี้

1. การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เท่ากับเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจความจริง
2. เป็นวิถีทางก่อกำเนิดพัฒนาสติปัญญาเพราะการศึกษาและการค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์ต้องอาศัยบุคคลที่มีคุณสมบัติหลายประการ เช่น ความมีเหตุผล ความยุติธรรม ความวิริยะอุตสาหะ ซ้ำงสังเกตุ มีระเบียบ รอบรู้และเฉลียวฉลาดเป็นต้น
3. ทำให้ผู้ศึกษาเป็นคนเฉลียวฉลาด มีไหวพริบ ทันเหตุการณ์
4. เป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ในแขนงต่างๆ เช่น สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์ได้เป็นอย่างดี
5. สามารถสนองความต้องการและความอยากรู้อยากเห็น
6. ทำให้ผู้ศึกษาได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลินกับประวัติศาสตร์
7. ความรู้และแบบอย่างในประวัติศาสตร์เป็นประสบการณ์สำหรับผู้ศึกษาที่จะใช้เป็นแนวทางกล้าเผชิญกับความเป็นจริงในชีวิต
8. ประวัติศาสตร์สอนให้ผู้ศึกษาเป็นคนรักความจริง มีคุณธรรมและหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
9. ช่วยให้นักเรียนสามารถฝึกการสร้างความคิดรวบยอดอันเป็นแก่นแท้ของความรู้
10. เป็นรากฐานนำไปสู่การฝึกให้มินิสัย ทักษะคิด ค่านิยมที่ดีและถูกต้องในชีวิต เช่น การเป็นผู้มีมนุษยธรรม มีเหตุผล รู้จักเสียสละ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ มีมนุษยสัมพันธ์ ชอบใฝ่หาความรู้ ใฝ่ตน มีวิจารณ์ญาณ กล้าวิจารณ์ในแนวทางริเริ่มและสร้างสรรค์ กล้าแสดงออก ในทางที่ถูกต้องและมีเหตุผล ตลอดจนเป็นผู้มีระเบียบวินัยรอบคอบและรู้จักขั้นตอนการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ฉะนั้น สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการศึกษาประวัติศาสตร์จะช่วยให้ผู้ศึกษารู้จักพิจารณาสิ่งต่างๆ เพื่อที่ได้เข้าใจและกล้าที่จะตัดสินใจตัดสินสิ่งต่างๆ บางตอนได้ดีกว่าเป็นเท็จหรือจริง เกิดจินตนาการ และรับฟังสิ่งต่างๆ โดยรู้จักลำดับในความสำคัญๆ บางตอนได้ รวมทั้งรู้จักคิดนำมาพูดและเขียนได้นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความเข้าใจในอดีตและการเข้าใจในปัจจุบันเพื่อการเตรียมตัวสู่อนาคต สามารถพัฒนาการทางปัญญา และจินตนาการที่สามารถส่งเสริมการพัฒนาในระดับการคิดวิจารณ์ญาณอีกด้วย

ความหมายของการสอนโดยวิธีทางประวัติศาสตร์

การสอนประวัติศาสตร์โดยวิธีทางประวัติศาสตร์เป็นการสอนที่ทำให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีการตั้งปัญหาและตั้งสมมุติฐานและการคิดหาคำตอบตามสมมุติฐานนั้น ทำให้นักเรียนเกิดคำถามและคำตอบขึ้นในใจโดยอัตโนมัติ นำไปสู่การสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวแล้วตั้งปัญหาถามตนเองและหาคำตอบด้วยตนเองมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการสอนโดยวิธีทางประวัติศาสตร์ไว้ดังนี้

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กล่าวในแนวทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อนักศึกษามัธยมศึกษา (2554, หน้า 24) ระบุว่าวิธีทางประวัติศาสตร์นับเป็นศาสตร์ที่มีความน่าเชื่อถือเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งได้ก็เพราะวิธีทางประวัติศาสตร์ จึงเป็นกระบวนการที่จะสืบค้นหาความจริงในสังคมมนุษย์อย่างเป็นระบบ เครื่องมือที่นักค้นหาคำตอบประวัติศาสตร์ใช้ค้นหาความจริง คือ หลักฐานหรือร่องรอยที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่จะแตกต่างคือวิทยาศาสตร์สามารถพิสูจน์คดีทฤษฎีทางธรรมชาติด้วยการทดลองซ้ำแล้วซ้ำอีกได้ แต่ประวัติศาสตร์นั้นเนื่องจากเป็นเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นแล้วด้วยปัจจัยต่าง ๆ ด้วยการคิดวิเคราะห์ห้ข้อเท็จจริงจากหลักฐานและการสืบค้นที่เป็นระบบ

วิธีทางประวัติศาสตร์เป็น “ทักษะกระบวนการ” ที่มุ่งสร้างสรรค์การเรียนรู้ด้วยตนเองในยุคโลกาภิวัตน์ โดยให้ผู้เรียนได้ออกนอกห้องเรียนไปสู่โลกในความเป็นจริงด้วยการสืบค้นเรื่องราวที่ตนเองอยากรู้อยากเห็น และในยุคโลกข้อมูลข่าวสารนี้ วิธีทางประวัติศาสตร์จะฝึกฝนให้ผู้เรียนตรวจสอบ ถ่วงกรองข้อมูลให้ได้ข้อเท็จจริง และคิดวิเคราะห์ห้ข้อเท็จจริงอย่างเป็นเหตุเป็นผลก่อนที่จะคิดวินิจฉัยว่าสิ่งใดจริงน่าเชื่อถือ อันเป็นการรู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารอย่างแท้จริง

ทุติยาภรณ์ ภูมิคอนมิ่ง (2551) กล่าวว่า วิธีทางประวัติศาสตร์ หมายถึง การแสวงหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้ผู้ที่ต้องการศึกษาเรื่องราวในอดีตได้ศึกษาด้วยความถูกต้องและเข้าใจมากที่สุด

สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา (2543, หน้า 128) กล่าวว่า วิธีทางประวัติศาสตร์ หมายถึง วิธีการแสวงหาความรู้ซึ่งนักการศึกษาได้นำวิธีการที่นักประวัติศาสตร์ใช้ในการค้นคว้าหาคำตอบมากำหนดเป็นขั้นตอนการสอนโดยมีลำดับขั้นตอน คือขั้นกำหนดปัญหาและตั้งสมมุติฐานขั้นรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา ขั้นวิเคราะห์และประเมินคุณค่าข้อมูลหรือหลักฐานขั้นตีความและสังเคราะห์ ขั้นนำเสนอผลการค้นคว้า

ดังนั้น สรุปได้ว่าวิธีทางประวัติศาสตร์ หมายถึง กระบวนการในการศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงจากเรื่องราวกับประสบการณ์ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในอดีต ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญคือ ขั้นกำหนดปัญหาและตั้งสมมุติฐาน ขั้นรวบรวมและคัดเลือกหลักฐาน ขั้นประเมินคุณค่าหลักฐาน ขั้นวิเคราะห์ตีความและการสังเคราะห์ ขั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์

ขั้นตอนการสอนโดยวิธีทางประวัติศาสตร์

วิธีการสอน โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ สามารถนำไปใช้ได้กับการสอนสังคมศึกษาในทุก ระดับแต่อย่างไรก็ตามวิธีนี้ขึ้นอยู่กับทักษะและความพร้อมของนักเรียนแต่ละคน ซึ่งไม่เหมือนกัน ทักษะในวิธีการนี้จะพัฒนาไปอย่างช้าๆ ตามความสามารถความสนใจและระดับวุฒิภาวะ ซึ่งในการพัฒนานี้จะต้องเริ่มต้นในชั้นประถมศึกษาเลยทีละก้าว โดยวิธีการง่ายๆ ไม่ซับซ้อนและค่อยพัฒนา ทักษะทางประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อนมากขึ้นในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถในการคิดแบบสร้างสรรค์และวิเคราะห์ วิจัยได้กล่าวถึงขั้นตอนการสอนโดยวิธีทางประวัติศาสตร์ไว้ดังนี้

สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2554, หน้า, 24 - 25) กล่าวในแนวทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไว้ว่า

ประวัติศาสตร์ต้องศึกษาและใช้วิธีทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างความรู้ใหม่ ขั้นตอนของวิธีทางประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ไม่ได้จำกัดว่าต้องมี 4 ขั้นตอน 5 ขั้นตอน หรือ 6 ขั้นตอน เพราะการสืบค้นเรื่องหนึ่งเรื่องอาจมีประเด็นที่ต้องสืบค้นต่อเนื่อง ลำดับขั้นตอนของวิธีทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย

วิธีทางประวัติศาสตร์

1. ตั้งประเด็นศึกษา
2. เสาะแหล่งข้อมูลหลักฐาน
3. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องครบถ้วน
4. วิเคราะห์ตรวจสอบ ประเมินคุณค่าหลักฐาน
5. ตีความเพื่อตอบประเด็นศึกษาได้ว่าทำไมและอย่างไร
6. นำเสนอเรื่องราวที่ค้นพบได้อย่างมีเหตุผลและน่าสนใจ

ความเป็นไทย (ความเป็นมาของชาติไทย บุคคลสำคัญของไทย วัฒนธรรมไทย กฎมณเฑียรบาลไทย)

นอกจากนี้ สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2554, หน้า 139) ได้กำหนดการจัดการเรียนรู้โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical method) เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดหัวข้อประเด็น
2. รวบรวมข้อมูล
3. วิเคราะห์/ประเมินคุณค่า
4. ตีความ/สังเคราะห์
5. นำเสนอผลงาน

การจัดการเรียนรู้โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ สำหรับระดับโรงเรียน ควรคำนึงดังนี้

1. การกำหนดหัวข้อที่จะศึกษา ควรเป็นหัวข้อที่เป็นเรื่องใกล้ตัว เหมาะสมกับระดับความรู้ ความสามารถของผู้เรียน
2. การรวบรวมข้อมูล ควรเป็นการศึกษาจากหลักฐานง่าย ๆ ควรแนะนำถึงวิธีการสอบถาม การเล่าเรื่อง การระบุหลักฐาน แหล่งข้อมูล การแยกแยะประเภทหลักฐาน การเตรียมสื่อ เอกสาร ที่เกี่ยวข้องไว้ให้กับผู้เรียน ได้ศึกษาค้นคว้าตามความเหมาะสมกับระดับความรู้ ความสามารถของผู้เรียน
3. การวิเคราะห์ / ประเมินคุณค่า ควรให้ผู้เรียนได้รวบรวม เรียบเรียง หรือลำดับเหตุการณ์ เรื่องที่จะศึกษา ตามหลักฐานที่หลากหลาย เหมาะสมกับระดับความรู้ ความสามารถ ควรให้คำแนะนำ ชี้แนะ ในขณะที่นักเรียนศึกษา
4. การตีความ / ตั้งเคราะห์ ควรให้ผู้เรียนได้ตีความจากหลักฐานที่ศึกษาที่มีความขัดแย้งกัน ไม่สอดคล้องกัน ผู้เรียนตัดสินใจว่าจะเลือกสิ่งใด ด้วยเหตุผลใด ควรให้คำแนะนำชี้แนะในขณะที่นักเรียนศึกษา
5. การนำเสนอผลงาน ควรคำนึงถึงความสามารถของผู้เรียน อาจเป็นการเล่าเรื่อง ลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การแสดงผังความคิด ภาพวาด เป็นต้น

สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา (2543, หน้า 128-130) ได้กล่าว่วิธีทางประวัติศาสตร์ เป็นวิธีการแสวงหาความรู้ซึ่งนักการศึกษาได้นำวิธีการที่นักประวัติศาสตร์ใช้ในการค้นคว้าหาคำตอบมากำหนดเป็นขั้นตอนการสอน โดยมีลำดับขั้นดังนี้

1. ขึ้นกำหนดปัญหาและตั้งสมมติฐาน เป็นการกำหนดขอบเขตเนื้อหาว่าต้องการศึกษาเรื่องใด โดยการศึกษาขอบเขตและแนวทางของปัญหา เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงโดยละเอียดการตั้งข้อสมมติฐานเป็นการกำหนดให้นักเรียนเดาคำตอบหรือกำหนดแนวทางที่คาดว่าเป็นไปได้เกี่ยวกับคำตอบของปัญหา สมมติฐาน นี้ถือว่าเป็นความจริงชั่วคราวที่สมมติขึ้นเป็นการคาดคะเน อย่างมีเหตุผลและยังไม่มีบททดสอบเพื่อรับรองข้อความนี้ สมมติฐานนี้อาจจะถูกหรือผิดทั้งหมดก็ได้ หรืออาจจะถูกบ้าง ผิดบ้างในบางส่วนก็ได้

2. ขึ้นรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา คือ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ อาจแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- 2.1 หลักฐานขั้นต้น เป็นหลักฐานที่เขียนหรือพูด โดยผู้ประสบเหตุการณ์โดยตรงเป็นบุคคลที่อยู่ร่วมสมัยกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หลักฐานขั้นต้นนี้ได้แก่หลักฐานใดๆ ก็ตามที่อาจนำไปสู่ร่องรอยในอดีต และถ้าหากสิ่งนั้นอยู่ในสภาพคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลงก็จัดอยู่ในประเภทหลักฐานขั้นต้นได้ทั้งสิ้น เช่น บันทึกประจำวัน จดหมาย หลักฐานทางราชการ ข่าว ภาพยนตร์ แสตมป์ เหรียญกษาปณ์ ฯลฯ เป็นต้น

สำหรับงานเขียนที่จัดอยู่ในประเภทหลักฐานชั้นต้น ไม่จำเป็นต้องเป็นฉบับดั้งเดิม ฉบับเดียวเท่านั้น อาจมีการตีพิมพ์ขึ้นใหม่ก็ได้ แต่การพิมพ์ขึ้นใหม่นี้ต้องคงรูปเดิมอยู่อย่างเคร่งครัด จึงจะจัดอยู่ในประเภทหลักฐานชั้นต้น หลักฐานชั้นต้นอาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

2.1.1 งานเขียนฉบับลายมือซึ่งมิได้ถูกตัดแปลงหรือฉบับตีพิมพ์ เช่น จดหมาย ที่เขียนติดต่อกัน บันทึกประจำวัน ฯลฯ

2.1.2 เอกสารที่เป็นทางการ เช่น กฎหมาย สนธิสัญญา คำสั่งต่างๆ ของรัฐบาล หน่วยงานต่างๆ ฯลฯ

2.1.3 การบอกเล่าต่อๆ กันมา หรือหลักฐานจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งนิทาน ตำนาน

2.1.4 หลักฐานชั้นต้นอื่นๆ เช่น ศิลปจารึก พงศาวดาร ประวัติส่วนบุคคล ปฏิทิน

2.2 หลักฐานชั้นรอง เป็นเอกสารที่บันทึกเหตุการณ์โดยบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในที่เกิด เหตุการณ์ แต่เขียนขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าหลักฐานชั้นต้นเอามาเรียบเรียงใหม่หรือเป็นหลักฐาน ชั้นต้นที่มีการตีความ

3. ชั้นวิเคราะห์และประเมินคุณค่าข้อมูลหรือหลักฐาน หลักฐานที่มีคุณค่าต่อประวัติศาสตร์ คือหลักฐานที่ให้ความจริงดั้งเดิม ดังนั้นหลักฐานต่างๆ จะมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด ผู้ใช้ควรใช้ หลักฐานหลายๆ ประการเข้าประกอบการพิจารณา ซึ่งการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าข้อมูลนี้ มี 2 ลักษณะ คือ

3.1 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าภายนอกเป็นการพิจารณาเกี่ยวกับข้อมูลนั้นเป็นจริงหรือไม่ เกิดขึ้นเมื่อใด ใครเป็นคนทำ เช่น การตรวจเอกสารโดยสอบลายมือที่เขียน ลายเซ็น ลีลา การใช้ภาษา สำนวน เป็นต้น

3.2 การวิเคราะห์และประเมินค่าภายใน มีหลักเกณฑ์ ดังนี้

3.2.1 ช่วงระยะเวลาของเหตุการณ์และการบันทึก ถ้าบันทึกได้ทันเหตุการณ์มากเท่าไร ความถูกต้องย่อมมีมากขึ้นเท่านั้น

3.2.2 จุดหมายของผู้บันทึก ผู้บันทึกบางคนตั้งใจบันทึกเพื่อเตือนความจำ บางคนเขียนเพื่อเป็นรายงานผู้อื่น บางคนเขียนเพื่อโฆษณาชวนเชื่อ ดังนั้นความแน่นอนของหลักฐาน จึงขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้บันทึก เช่น คำสั่งในระหว่างรบ หรือคำสั่งจากสถานทูตไปยังทูต ถือเป็นเอกสารถูกต้องมากที่สุด เพราะบ่งถึงความมุ่งหมาย ตลอดจนสภาวะจิตใจของผู้สั่งในเวลา นั้นๆ

3.2.3 ผู้บันทึกเป็นผู้รู้เรื่องราวนั้นจริงหรือไม่ เรื่องราวที่รายงานนั้นอ้างอิงมาจากบุคคลอื่น หรือคำพูดของผู้บันทึกเอง

3.2.4 คุณสมบัติของผู้บันทึกเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรื่องสภาพแวดล้อมน่าเชื่อถือหรือไม่ ขณะที่บันทึกนั้นสภาพร่างกายหรือจิตใจปกติหรือไม่มีความกดดันทางอารมณ์หรือถูกบีบบังคับให้เขียนหรือไม่

3.2.5 ข้อความนั้นมียุคคิดเกี่ยวกับเชื้อชาติ ศาสนา ลัทธิการเมือง ฐานะทางเศรษฐกิจสังคมหรือไม่

3.2.6 วิธีการในการบันทึกใช้วิธีการบันทึกอย่างไร บันทึกอย่างไร ถัดขวามีบรรทัดหรือเป็นการบันทึกโดยการสืบหาสาเหตุอย่างเที่ยงธรรม ถ้าหากผู้บันทึกใช้วิธีทางประวัติศาสตร์บันทึกเหตุการณ์ จะทำให้เป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือมาก

4. ชั้นดีความหรือสังเคราะห์เป็นการเลือก จัดระเบียบ เรียบเรียงข้อมูลที่ผ่านการประเมินค่ามาแล้วนั้น โดยนำมาพิจารณา อธิบาย วิพากษ์วิจารณ์ และแสดงความคิดเห็นประกอบกันแล้วจึงดำเนินการผสมผสานและสังเคราะห์เข้าด้วยกัน

5. ชั้นนำเสนอผลการค้นคว้าเป็นการเขียนข้อสังเคราะห์ที่นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้ามาโดยไม่มี ความลำเอียงหรือบิดเบือนข้อเท็จจริงการนำเสนอผลการค้นคว้านี้อาจทำได้โดยการบรรยาย การอภิปราย และการสัมมนา ฯลฯ

สมโชค อ่องสกุล (2540, หน้า, 26-94) กล่าวว่าวิธีทางประวัติศาสตร์ มีขั้นตอนต้องปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นที่ 1 เริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามเพื่อกำหนดปัญหา การตั้งคำถามดีจะมีผลทำให้งานมีคุณภาพดีด้วย คำถามที่ดีในทางประวัติศาสตร์ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. ต้องเป็นคำถามที่ชัดเจนและรัดกุม
2. ต้องเป็นคำถามที่สามารถตอบได้ตามความเป็นจริงเชิงประสบการณ์ (Empirically)

(คำถามเชิงอภิปรายเป็นคำถามที่ไม่สามารถหาความจริงเชิงประสบการณ์ได้ เช่น สงครามเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติใช่หรือไม่ หรือประวัติศาสตร์มนุษยชาติมีแนวพัฒนาเป็นเส้นตรงหรือไม่ ฯลฯ)

3. ต้องเป็นคำถามที่ไม่ขัดต่อหลักตรรกศาสตร์ เช่น คำถามที่ว่า นโปเลียนเป็นเผด็จการ หรือนักปฏิวัติเป็นคำถามที่ไม่สามารถตอบได้ชัดเจน เพราะขาดตรรกะเนื่องจากทั้งสองสิ่งมิใช่สิ่งที่ขัดแย้งกันจนปะปนไม่ได้ อาจเป็นไปได้ทั้งสองอย่าง

4. ควรเป็นคำถามที่หวังได้คำตอบของมันจะช่วยให้ความกระจ่างแก่ข้อเท็จจริงที่จำกัด เช่น คำถามที่ว่า สมเด็จพระนเรศวรมีเมสสิหรือไม่ คำตอบจะให้ความกระจ่างแก่ข้อเท็จจริงจำกัดมาก ตรงกันข้าม ถ้าตั้งคำถามว่า กรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างไร เมื่อตอบได้ดีแล้วจะช่วยให้เข้าใจสภาพการณ์หลายอย่างของช่วงก่อน พุทธศักราช 1893 และต้นอยุธยาได้อย่างดี

5. ควรมึลักษณะเปิดกว้างพอสมควร เพื่อเปิดโอกาสให้นักประวัติศาสตร์ใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้อย่างกว้างขวาง

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูล เมื่อได้คำถามจนสามารถกำหนดปัญหาขอบเขตความสนใจของตนแล้ว ต้องดำเนินการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ตนสนใจนั้นทุกประเภท สะสมไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งโดยทั่วไปมีขั้นตอนปฏิบัติดังนี้

1. สักรวหลักฐานที่เกี่ยวข้องทุกประเภทจากแหล่งบริการข้อสนเทศ
2. ศึกษาหลักฐานที่เกี่ยวข้องแต่ละชั้น แล้วเก็บความสำคัญและข้อสนเทศที่ได้จากหลักฐานนั้นลงบัตรขนาด 5x8 นิ้ว
3. กรณีเรื่องที่ศึกษาเป็นเรื่องราวสมัยซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงยังมีชีวิตอยู่ ควรเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากที่ปรากฏในเอกสารด้วยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงนั้นตามขั้นตอนของประวัติศาสตร์ จากคำบอกเล่า (Oral History)
4. กรณีหลักฐานประเภทไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น โบราณวัตถุ ควรบันทึกภาพขึ้นสำคัญ บันทึกแหล่งที่พบและข้อสนเทศที่พบเก็บไว้อย่างเป็นระบบ

ขั้นที่ 3 คัดเลือกข้อมูล นำข้อมูลทุกประเภทที่บันทึกนั้นมาแยกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรง
2. ข้อมูลที่เป็นส่วนประกอบ การเก็บข้อมูลลงในบัตรจะทำให้การทำงานขั้นนี้สะดวกมากยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 4 ประเมินความสำคัญของข้อมูล ข้อมูลประเภทที่รวบรวมได้ทั้งหมดต้องผ่านการพิจารณาด้วยการวิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Criticism) ซึ่งแบ่งเป็นสองขั้นตอนคือ

1. วิพากษ์วิพากษ์ภายนอก (External Criticism) ต้องพิจารณาส่วนสำคัญ 5 ประการ

1.1 อายุของหลักฐาน ต้องพิจารณาว่าหลักฐานนั้นถูกเขียนหรือสร้างขึ้นเมื่อใด คำตอบที่ได้จะช่วยสามารถประเมินได้ว่า ผู้เขียนใกล้ชิดกับเหตุการณ์ที่เขาอ้างถึงมากน้อยเพียงใดและสามารถทำให้ตีความสำนวนภาษาที่ใช้หลักฐานชั้นนั้นได้ถูกต้อง

- 1.2 สถานที่ที่หลักฐานนั้นถูกสร้างหรือเขียนขึ้นคือที่ไหน

- 1.3 ผู้เขียนหรือผู้สร้างหลักฐานคือใคร

- 1.4 จุดหมายของหลักฐาน สร้างหรือเขียนเพื่ออะไร

- 1.5 รูปเดิมของหลักฐานต้องพิจารณาว่าหลักฐานนั้นอยู่ในรูปเดิมอย่างไร

นอกจากนี้ยังมีผู้เสนอหลักให้เป็นแนวกว้างๆ 3 ประการ คือ

1. หลักฐานนั้นปลอมแปลงขึ้นหรือไม่
2. หลักฐานนั้นให้ข้อมูลที่เจตนาบิดเบือนจากความเป็นจริงหรือไม่

3. เนื้อความของเอกสารนั้น ผู้เขียนแต่งเองหรือคัดลอกข้อความจากหลักฐานอื่นๆ

2. วิพากษ์วิพากษ์ภายใน (Internal Criticism) คือการวิพากษ์ข้อสนเทศพิจารณาในเรื่องความน่าเชื่อถือ (Credibility) ของข้อสนเทศ โดยคำนึงถึงความถูกต้อง (Accuracy) และคุณค่า (Value) ของสิ่งที่อยู่ในตัวหลักฐานนั้น ซึ่งการวิพากษ์ภายในมี 2 ขั้นตอน

2.1 การตีความหลักฐาน ต้องแบ่งระดับของข้อสนเทศเป็น 2 ระดับ คือ ระดับที่มีความหมาย ตามตัวอักษรหรือรูปแบบภายนอกซึ่งทราบได้ทันทีกับระดับที่มีความหมายซ่อนเร้นอยู่ภายใน ซึ่งการตีความหลักฐานอาจแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

2.1.1 การตีความเพื่อให้ได้ความหมายขั้นต้นคือ การอ่านเพื่อให้เข้าใจอย่างแท้จริงว่า หลักฐานนั้นทั้งตามตัวอักษรหรือตามรูปแบบภายนอก ต้องการบ่งบอกอะไร ข้อสนเทศที่หลักฐานนั้นตั้งใจจะให้คืออะไรบ้าง การตีความขั้นนี้ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ต้องพยายามทำความเข้าใจกับความหมายของคำ ความหมายโวหารและความหมายจากจารีต ประเพณี ความเชื่อต่างๆ ในแต่ละยุคสมัยให้กระจ่าง

2.1.2 การตีความเพื่อให้ได้ความหมายในขั้นลึก การตีความหลักฐานที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถตีความให้ได้ความหมายในขั้นลึกที่ซ่อนเร้นอยู่ด้วย สิ่งจำเป็นที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ได้แก่ ทักษะของผู้เขียนหรือผู้สร้างหลักฐานนั้น เจตนาที่แฝงอยู่เบื้องหลังของการสร้างหลักฐานแต่ละชิ้นและสามารถเปรียบเทียบหลักฐานในแต่ละสมัยจนพบข้อสนเทศที่หลักฐานไม่ได้ตั้งใจบอก

2.2 การประเมินคุณค่าของข้อสนเทศ ต้องพิจารณาว่าข้อสนเทศใดรายงานความจริง ข้อสนเทศใดมีอคติอย่างไร ข้อสนเทศใดรายงานคลาดเคลื่อนเพราะความไม่รู้ ข้อสนเทศใดเจตนาบิดเบือนและข้อสนเทศใดเป็นความเท็จที่ไม่อาจเชื่อถือได้เลย ซึ่งสามารถกระทำได้โดยวิธีวิพากษ์ข้อสนเทศ

ขั้นที่ 5 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ ในขั้นนี้ต้องนำข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดที่รวบรวมได้มาประมวลเป็นเรื่องราว หรือคำอธิบายปัญหาที่สนใจศึกษา โดยขั้นต้น อาจตั้งสมมติฐานในรูปคำถามหรือกลุ่มคำถามที่ไม่มีลักษณะผูกมัดเกินไป เพื่อเป็นแนวทางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากและหลากหลายให้เป็นเรื่องราวหรือคำอธิบายปัญหาดังกล่าว เรียกว่า การสังเคราะห์ทางประวัติศาสตร์

ขั้นที่ 6 การรายงานผล เป็นงานสุดท้ายของวิธีทางประวัติศาสตร์ คือการรายงานผลการวิเคราะห์ที่ได้เป็นภาพรวมทั้งหมด ด้วยการอธิบายเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ตอบคำถามที่ตั้งไว้อย่างมีเหตุผลและหลักฐานอ้างอิง โดยอาจกำหนดเป็นประเด็นต่างๆ แบ่งเป็นประเด็นหลัก ประเด็นรองอย่างมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันและกัน

สิ่งที่นักประวัติศาสตร์ต้องคำนึงเสมอเมื่อต้องการศึกษาทางประวัติศาสตร์ คือ

1. ความถูกต้องแน่นอนของรายละเอียดข้อเท็จจริง
2. ความสมบูรณ์อย่างมีเหตุผลของหลักฐาน
3. โครงสร้างเรื่องสมเหตุสมผล
4. การนำเสนอชัดเจนและผ่านการขัดเกลา

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ขั้นตอนของวิธีทางประวัติศาสตร์ที่จะใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แก่

1. การกำหนดประเด็นหลักที่สนใจจะศึกษา
2. การสืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่างๆ จัดเก็บและบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ
3. การกำหนดชั้นความสำคัญของข้อมูลและวิเคราะห์ตีความข้อมูลอย่างถูกต้อง
4. การจัดทำโครงสร้างเรื่องหลัก เพื่อเชื่อมโยงประเด็นสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัน
5. การนำเสนอผลงานการค้นคว้าในรูปแบบของความเรียงที่ดีและรูปแบบอื่นๆ ในลักษณะที่ผู้ใช้สามารถเข้าใจได้ทันที

กิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมศึกษา

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์จะช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์รวมทั้งได้ฝึกฝนทักษะการคิดและพัฒนาเจตคติที่ถูกต้อง (สำนักงานมาตรฐานการศึกษา, 2554, หน้า 79) กิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์มีหลายประเภท แต่ละประเภท มีกิจกรรมที่น่าสนใจการสอนประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน ไม่ใช่การสอนเรื่องราวในอดีต หรือเหตุการณ์ในอดีตอย่างเดียว แต่ต้องเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับการคิดวิเคราะห์ ข้อมูล พื้นฐานที่เป็นข้อเท็จจริงในอดีต คิดวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและคิดตัดสินใจอย่างมี วิจารณญาณ โดยโยงเข้ากับปัญหาในปัจจุบัน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ให้มีความสำคัญกับการศึกษาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนรู้ลึกเป็นส่วนหนึ่งของ เรื่องราว ซึ่งจะสร้างแรงบันดาลใจและความเข้าใจให้กับผู้เรียนได้มากยิ่งขึ้น ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา สามารถนำมาจัดให้นักเรียนปฏิบัติได้ แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์มีหลากหลาย วิธีที่น่าสนใจมีเช่น การจัดค่ายประวัติศาสตร์ โครงงานประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ การสอน ประวัติศาสตร์จากการศึกษาสถานที่จริง ทักษะศึกษา บทบาทสมมุติ การใช้ Time Line ช่วยในการคิดวิเคราะห์ การสอนโดยวิธีทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

กาญจนา ศิริมุสิก (2544, หน้า 164) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจดังนี้

1. กิจกรรมการอ่านประวัติศาสตร์ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ นอกเหนือจากการอธิบายของผู้สอน หนังสือที่ครูผู้สอนควรส่งเสริมให้นักเรียนอ่าน ได้แก่ หนังสือเชิงประวัติศาสตร์ สารคดี บทความทางวิชาการ เรื่องสั้น นวนิยายอิงประวัติศาสตร์

ชีวประวัติ จดหมายเหตุ พงศาวดาร นิทานพื้นบ้าน ตำนาน เอกสารทางราชการ กวีนิพนธ์ และ สารานุกรม เป็นต้น ซึ่งมีแนวทางในการจัดกิจกรรมการอ่านดังนี้

1.1 ผู้สอนมอบหมายงานพิเศษให้นักเรียนได้อ่านหนังสือ โดยกำหนดเรื่องที่จะอ่านและ ระยะเวลาในการอ่าน

1.2 ผู้สอนแนะนำประเภทของหนังสือแล้วให้นักเรียนเลือกหนังสือที่สนใจอ่าน

1.3 ผู้สอนให้ผู้เรียนสรุปสาระสำคัญของหนังสือ โดยเขียนรายงานประกอบหรือสรุป เนื้อหาสาระของหนังสือเล่มนั้นให้เพื่อนฟัง หรือนำมาอภิปรายถกเถียงกันในกลุ่มเพื่อนที่อ่าน หนังสือเล่มนั้น

1.4 ผู้สอนอาจกำหนดรางวัลเกี่ยวกับการเรียนประวัติศาสตร์ โดยมอบหมายหนังสือ เกี่ยวกับวิชาประวัติศาสตร์ไว้ในโอกาสอันควร เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักอ่านและสะสมหนังสือ ประวัติศาสตร์

1.5 จัดตั้งชุมนุมนักอ่าน เพื่อพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแลกเปลี่ยน หนังสือ

2. กิจกรรมชุมนุมประวัติศาสตร์ของโรงเรียน การจัดตั้งชุมนุมประวัติศาสตร์ช่วยให้นักเรียนที่มีความสนใจประวัติศาสตร์มีความรู้กว้างขวาง และมีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ชุมนุมทางประวัติศาสตร์ยังสามารถจัดกิจกรรมอื่น ๆ ได้อีก เช่น การแสดง ละครอิงประวัติศาสตร์ การจัดนิทรรศการ การจัดรายการวิทยุ เป็นต้น

3. กิจกรรมทัศนศึกษานอกสถานที่ การนำนักเรียนไปศึกษาประวัติศาสตร์นอกสถานที่ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าใจอย่างถูกต้องว่าเหตุการณ์ในอดีตเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และมีหลักฐานปรากฏอยู่ ช่วยให้นักเรียนมีความรู้ และสนใจที่จะเรียนมากขึ้น ผู้สอนอาจนำ นักเรียนไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัด พิพิธภัณฑ์ แหล่ง โบราณคดี การนำนักเรียนไปทัศนศึกษานอกสถานที่จะมีประโยชน์และมีคุณค่าอย่างแท้จริง เมื่อผู้สอนได้วางแผนมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนและสอดคล้องกับบทเรียนที่เรียนไปแล้ว นอกจากนี้ จะต้องคำนึงถึงกิจกรรมที่แทรกกระหว่างการไปทัศนศึกษา รวมทั้งการสรุปผล ประเมินผลภายหลัง จากการศึกษาทัศนศึกษานอกสถานที่

4. กิจกรรมการจัดนิทรรศการ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างหนึ่งที่ช่วยสรุปผล การเรียนการสอนในชั้นเรียนและขยายประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ให้มากขึ้น ในการจัด นิทรรศการนักเรียนควรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและทำงานอย่างเต็มที่ ผู้สอนไม่ควร ดำเนินงานการทำงานเสียเอง การจัดนิทรรศการในโรงเรียนสามารถทำได้ 2 กรณี คือ

4.1 จัดประจำ อาจจัดในเรื่องราวน่ารู้ในประวัติศาสตร์ ซึ่งนักเรียนจะใช้ประโยชน์ได้เสมอโดยเปลี่ยนทุกสัปดาห์หรือระยะเวลาอื่น ๆ ตามสะดวก และสามารถทำเป็นหัวข้อในลักษณะต่อไปนี่

4.1.1 ท่านทราบไหมว่า

4.1.2 สิ่งที่น่าสนใจในประวัติศาสตร์

4.1.3 วันนี้เมื่อปีก่อน

การจัดเป็นประจำนี้ จะจัดทำได้สะดวก หากโรงเรียนมีห้องประวัติศาสตร์หรือมีสถานที่เฉพาะ เช่น ห้องโถงในอาคารเรียน โดยผู้สอนมอบหมายให้เป็นรายงานของโรงเรียน

4.2 จัดเนื่องในบางโอกาส เช่น

4.2.1 วันที่สำคัญของไทย เช่น วันปิยมหาราช วันจักรี เป็นต้น

4.2.2 วันฉลองเอกราชของประเทศเพื่อบ้าน

4.2.3 วันปฏิวัติ

4.2.4 วันที่ระลึกที่สำคัญในประวัติศาสตร์ต่างประเทศ

4.2.5 วันครบรอบ ปีวันเกิด วันสิ้นชีพ ของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์

การจัดนิทรรศการบางโอกาสต้องอาศัยกิจกรรมการรวบรวมภาพเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การเขียนคำอธิบายประกอบ การทำแผนภูมิ แผนผังประกอบความเข้าใจ การจัดลำดับสิ่งที่แสดง รวมทั้งการประเมินคุณค่าทางนักเรียนที่ร่วมการจัดนิทรรศการและนักเรียนที่เข้ามาชม

5. การจัดทำโครงการต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ที่จัดทำในรูปของโครงการ และมอบหมายให้นักเรียนไปปฏิบัติมีหลากหลายโครงการ ได้แก่

5.1 การเรียบเรียงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

5.2 การรวบรวมวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.3 การเขียนชีวประวัติของบุคคลสำคัญในท้องถิ่น

5.4 การจัดทำแผนที่แสดงเส้นทางอพยพของชาวบ้านในท้องถิ่น

5.5 การทำแผนภูมิแสดงเวลาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศ

5.6 การจัดป้ายนิเทศแสดงเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์

5.7 การเชิญวิทยากรท้องถิ่นมาบรรยายเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต

5.8 การรวบรวมรายชื่อบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ

โครงการเหล่านี้เป็น โครงการที่ไม่ยุ่งยากและเหมาะสมที่จะไปเป็นกิจกรรมประกอบการสอนวิชาที่มีเนื้อหาประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ไทย นอกจากนี้จะให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติแล้ว ยังทำให้การเรียนการสอนเป็นที่สนุกสนานและเป็นที่ยินยอมของนักเรียนด้วย

นอกจากการเรียนการสอนวิชาที่มีเนื้อหาประวัติศาสตร์ดังกล่าวและข้างต้น ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่ให้ความรู้ประสบการณ์ทางประวัติอย่างกว้างขวาง เช่น

1. การพบปะสนทนากับผู้อาวุโสในชุมชน
2. การฉายภาพยนตร์ในประวัติศาสตร์
3. การสำรวจหลักฐานทางประวัติศาสตร์
4. การแสดงละคร การแสดงหุ่นในประเภทต่าง ๆ
5. การร่วมกิจกรรมในวันหยุดทางประวัติศาสตร์ วันครบรอบปีของบุคคลสำคัญ
6. การจดบันทึก
7. การทำชุดการเรียนอย่างง่าย ๆ
8. การรวบรวมข่าวและเหตุการณ์ปัจจุบัน

สื่อการเรียนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

สื่อการเรียนรู้สังคมศึกษาที่มีเนื้อหาประวัติศาสตร์มีความจำเป็นต้องใช้สื่อประกอบการเรียน การเรียนรู้โดยเฉพาะ สำหรับสื่อการเรียนการเรียนรู้วิชาที่มีเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่ผู้สอนสังคมศึกษาสามารถนำมาใช้ประกอบการสอนได้อย่างหลากหลาย ดังสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดำเนินการพัฒนาครูผู้สอนให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับสาระประวัติศาสตร์ในหลายมิติในด้านการจัดการเรียนรู้ได้ส่งเสริมให้ครูได้ใช้วิธีการสอนที่จะช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น คือ

1. การใช้เอกสารและหลักฐานขั้นต้นเป็นสื่อ การใช้เอกสารและหลักฐานขั้นต้นเป็นสื่อ การเรียนรู้ที่ทรงคุณค่าของการสอนประวัติศาสตร์
 2. การใช้แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นสื่อและแหล่งเรียนรู้ ในประเทศไทยมีสถานที่ที่สำคัญต่างๆ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ มีทั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์ชุมชน แหล่งโบราณสถาน ครูผู้สอนสามารถเลือกใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบทเรียนในห้องเรียน โดยเน้นการจัดการเรียนรู้ ที่ให้ความสำคัญกับชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ขั้นต้นของนักเรียนที่นักเรียน ควรมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา ก่อนที่จะขยายไปสู่ การเรียนรู้ที่อยู่ไกลตัวออกไป การจัดศึกษาแนวนี้เน้นให้นักเรียนมีสำนึกเกี่ยวกับสถานที่ (sense of place) ที่มีส่วนรับผิดชอบและใช้ความรู้ที่เรียนมาไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอยู่
- ดวงกมล สิ้นเพ็ง (2553, หน้า 98) กล่าวว่า สื่อการเรียนรู้อาจมีคุณภาพ มีประโยชน์อย่างยิ่ง ในการส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า น่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม เข้าใจได้ง่าย รวมทั้ง กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง

ประเภทของสื่อการเรียนรู้

1. สื่อการเรียนรู้ประเภทสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือเรียน หนังสือแบบฝึกหัด เอกสารประกอบการเรียน หนังสือเสริมประสบการณ์ ตำรา หนังสือพิมพ์ สารานุกรม นิตยสาร นิตานคุณธรรม นิตานชาดก หนังสือพระไตรปิฎก พจนานุกรม ศัพท์พุทธศาสนา เป็นต้น
2. วัสดุ ได้แก่ ภาพ วิดิทัศน์ สไลด์ เทปบันทึกเสียง หุ่นจำลอง เทปเพลงคุณธรรม วิดิทัศน์พุทธประวัติ ของจริง ลูกโลก แผนที่ แผนภาพ เป็นต้น
3. อุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องฉายวิดิทัศน์ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องฉาย ภาพทึบแสง เครื่องเล่นเทป คอมพิวเตอร์ เป็นต้น
4. กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ การอภิปรายแสดงความคิดเห็น นิทรรศการ ทัศนศึกษา การสัมภาษณ์ บทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลอง การสาธิต การแสดงละคร เป็นต้น
5. บุคคล ได้แก่ ครู พระสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญ วิทยากร ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ
6. สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ห้องเรียน ห้องฟังบรรยาย ห้องประชุม ห้องปฏิบัติการ ห้องบันทึกเสียง ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องสวนมนต์และฝึกสมาธิ
7. แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ชีวิตความเป็นอยู่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ วัด ปุชนิยสถาน ตลาด ฟาร์มเกษตร ไร่นา โรงงาน บริษัท ห้างร้านต่าง ๆ
8. ธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้แก่ ธรรมชาติที่อยู่รอบทั้ง โรงเรียนและธรรมชาติภายนอก การเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติในแต่ละฤดูกาล ท้องฟ้า ดาวตก ดวงจันทร์ ครูควรฝึกให้ผู้เรียนได้สังเกตความเปลี่ยนแปลง สาเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลง สื่อธรรมชาตินี้สำคัญสำหรับสาระภูมิศาสตร์ อย่างยิ่ง

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ผู้เรียน ผู้สังคมแห่งการเรียนรู้ต้องมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาทุกสถานที่ และเรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ทุกประเภท ทั้งที่อยู่รอบตัว ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่นๆ ผู้เรียนเรียนรู้ที่จะใช้วิจารณญาณในการเลือกใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ อย่างฉลาด

การวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนประวัติศาสตร์

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงาม มุ่งให้ผู้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ แสวงหาความรู้ เป็นผู้ผลิตงาน การทำกิจกรรมกลุ่ม เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมครูผู้สอนสามารถทำการประเมินผล

การเรียนรู้ที่ได้ตลอดเวลาในลักษณะที่ผสมผสาน สอดแทรกอยู่ในกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีที่หลากหลาย (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2549) แนวปฏิบัติในการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนสรุปได้ดังนี้

1. ช่วงเวลาการประเมิน

1.1 การประเมินผลก่อนเรียน เพื่อให้ครูได้ทราบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตัวผู้เรียนเป็นประโยชน์ต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพื้นฐานของผู้เรียน แต่ไม่นำผลการประเมินไปใช้พิจารณาตัดสินผลการเรียน การประเมินผลก่อนนอกจากจะมีประโยชน์ในการตรวจความพร้อมและพื้นฐานของผู้เรียนแล้ว ยังเป็นการประเมินความรู้ในเรื่องที่จะเรียนก่อน ช่วยให้ครูสามารถจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความรู้เดิมของผู้เรียนและยังเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้รู้ว่าตนเองมีความรู้มากน้อยเพียงใดก่อนการเรียน แล้วนำไปเปรียบเทียบกับผลการเรียนภายหลังจากได้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ของครู ผู้เรียนจะได้ทราบพัฒนาการของตนเอง การประเมินผลก่อนการเรียนทำได้หลายรูปแบบ เช่น การซักถาม การสังเกต การทดสอบ

1.2 การประเมินผลระหว่างเรียน เพื่อเป็นการตรวจสอบพัฒนาการของผู้เรียน ผลการประเมินจะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาเต็มศักยภาพการประเมินระหว่างเรียนในรายวิชา กลุ่มสาระการเรียนรู้ตั้งคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ครูผู้สอนดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การซักถาม การสังเกต การทดสอบ การประเมินจากแบบฝึกหัด โครงงาน การทำรายงาน การแสดงกิจกรรมกลุ่ม แฟ้มสะสมงาน เป็นต้น

1.3 การประเมินหลังสิ้นสุดการเรียนการสอน เพื่อสรุปผลการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามตัวชี้วัดหรือผลการเรียนรู้หรือไม่ ระดับผลสัมฤทธิ์ เป็นอย่างไร หากนำไปเปรียบเทียบกับผลการประเมินก่อนเรียนก็จะได้ข้อมูลด้านการพัฒนาการของผู้เรียน นอกจากนี้ผลการประเมินยังช่วยให้ครูปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องเสริมผู้เรียนให้บรรลุผลการเรียนที่คาดหวังและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. สาระของการประเมิน

2.1 ประเมินสาระการเรียนรู้ตามรายวิชา

2.2 ประเมินทักษะการปฏิบัติที่สำคัญของรายวิชา

2.3 ประเมินทักษะการคิด และกระบวนการแสดงหาความรู้

2.4 ประเมินทักษะ การอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน

2.5 ประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คุณธรรม และจริยธรรม

3. วิธีการประเมิน

วิธีการประเมินผลการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญคือ การประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment)

การประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment) เป็นการประเมินความรู้ความสามารถ และทักษะต่างๆ ของผู้เรียนในสภาพที่สอดคล้องกับชีวิตจริง โดยใช้เรื่องราวเหตุการณ์ สภาพจริง หรือคล้ายจริงที่ประสบในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนตอบสนองโดยการแสดงออก ลงมือทำ หรือสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2549)

ลักษณะที่สำคัญของการประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง (พิมพ์นธ์ เฉชะคุปต์ และ พเยาว์ ยินดีสุข, 2548)

1. เป็นการประเมินที่กระทำไปพร้อม ๆ กันกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการเรียนรู้ของผู้เรียนซึ่งสามารถทำได้ตลอดเวลา กับทุกสถานการณ์ ทั้ง โรงเรียน บ้าน และชุมชน
 2. เน้นพฤติกรรมแสดงออกของผู้เรียนที่แสดงออกมาจริง ๆ
 3. เน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างเด่นชัด
 4. เน้นคุณภาพของผลงานที่ผู้เรียนสร้างขึ้น ซึ่งเป็นการบูรณาการความรู้ ความสามารถ หลาย ๆ ด้านของผู้เรียน
 5. เน้นการวัดความสามารถในการคิดระดับสูง
 6. เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง
- วิธีประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง

ครูผู้สอนควรใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การอภิปราย การทดสอบ การเขียนบันทึก การนำเสนอ โครงการ การปฏิบัติ การทดลอง เพิ่มสะสมงาน การสังเกต การสร้างสถานการณ์จำลอง การสอบถาม การสัมภาษณ์ เป็นต้น

4. การเตรียมการด้านต่าง

4.1 การเตรียมกำหนดวิธีการประเมิน ครูผู้สอนในรายวิชาเดียวกันควรประชุมร่วมกัน เพื่อกำหนดการประเมินผลให้สอดคล้องกันทั้งช่วงเวลาการประเมิน สาระของการประเมิน วิธีการประเมิน สัดส่วนของคะแนน และเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกันกับผู้เรียนทุกคนในการประเมินผลการเรียนรู้วิชาเดียวกัน นอกจากนี้ควรแบ่งสัดส่วนของคะแนนในการประเมินผลการเรียนรู้ระหว่างเรียน: ปลายภาค ให้ชัดเจน และเหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติของรายวิชา เช่น ผลการเรียนรู้ระหว่างเรียน : ปลายภาค 70 : 30 หรือ 80 : 20 โดยแจ้งผู้เรียนก่อนการจัดการเรียนการสอนในช่วงเปิดภาคการศึกษา ทั้งการแบ่งสัดส่วนของคะแนน และรายละเอียดในแต่ละส่วน การสื่อสารให้ผู้เรียนและผู้ปกครองได้ทราบวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ และ การแจ้งผลการประเมิน ครูผู้สอนทุกรายวิชาควรแจ้งให้ผู้เรียนและผู้ปกครองได้รับทราบเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนรู้ในรายวิชาต่าง ๆ ก่อนการเปิดภาคเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เตรียมตัวให้

พร้อมในการเรียนรู้ และการรับการประเมินผล เมื่อผู้ปกครองรับทราบจะมีส่วนร่วมในการดูแล พัฒนาผู้เรียนร่วมกับโรงเรียน

ผลการประเมินผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ควรแจ้งให้ผู้เรียนและผู้ปกครองได้รับทราบ เป็นระยะๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาให้ความก้าวหน้าอย่างถูกต้อง หากมีข้อที่ผู้เรียนต้องแก้ไข ก็จะสามารถดำเนินการได้ทันเวลา

การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตรวจสอบผลการประเมิน ครูทุกคนควรตรวจผลการประเมิน ผลการเรียนของผู้เรียนให้ถูกต้องและเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้องตรวจสอบ ผลการประเมินผลการเรียนได้ ครูจึงต้องมีหลักฐานการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนที่ชัดเจน ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงที่พร้อมรับการตรวจสอบ

นอกจากนี้จากแนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้เสนอแนะการประเมินแบบต่างๆ ไว้ดังนี้

1. การแสดงพฤติกรรม เป็นการเก็บข้อมูล เป็นการเก็บข้อมูลจากการดูการปฏิบัติของผู้เรียน โดยไม่ขัดจังหวะการทำงานหรือการคิดของผู้เรียน การสังเกตพฤติกรรม เป็นสิ่งที่ทำได้ตลอดเวลา แต่ควรมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนว่า ต้องการประเมินอะไร ควรสังเกตหลายครั้ง หลายสถานการณ์ เพื่อป้องกันความลำเอียง ทั้งนี้อาจมีเครื่องมือ เช่น สมุดจดบันทึก แบบมาตราประมาณค่า แบบ ตรวจสอบรายการ

2. การสอบปากเปล่า เป็นการให้ผู้เรียนได้แสดงออกด้วยการพูด ตอบประเด็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามมาตรฐาน รูปแบบนี้ผู้เรียนและผู้สอนมีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรง สามารถมีการอภิปรายโต้แย้ง ขยายความและปรับแก้ไขความคิดเห็นกันได้

3. การพูดคุย เป็นการสื่อสารสองทางระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน สามารถดำเนินการเป็นกลุ่ม หรือรายบุคคลก็ได้ ใช้ในการตรวจสอบว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพียงใด เป็นข้อมูลสำหรับพัฒนา

4. การใช้คำถาม การใช้คำถามเป็นเรื่องปกติมากในการจัดการเรียนรู้ แต่ควรเป็นคำถาม ที่ท้าทายให้ผู้เรียนทำความเข้าใจและเรียนรู้ที่ลึกซึ้งขึ้น

5. การเขียนสะท้อนการเรียนรู้ (Journals) เป็นรูปแบบการบันทึกการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเขียน ทบทวนสิ่งที่ตนเองรับรู้จากการเรียน แล้วสะท้อนการเรียนรู้ของตนเองในลักษณะ “นิทานเรื่องนี้ สอนให้รู้ว่า” อาจเขียนมิตติของความรู้ กระบวนการ และเจตคติที่ได้จากการเรียน นอกจากนี้ยังสามารถให้ผู้เรียนเขียนตอบกระทู้ หรือข้อคำถามของครูที่สอดคล้องกับตัวชี้วัด หรือเป้าหมาย การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ได้

6. การประเมินการปฏิบัติ เป็นวิธีการประเมินงานหรือกิจกรรมที่ผู้สอนมอบหมายให้ผู้เรียนปฏิบัติงานให้ทราบถึงผลการพัฒนาของผู้เรียน การประเมินลักษณะนี้ ผู้สอนต้องเตรียม

สิ่งสำคัญ 2 ประการ คือ ภาระงาน (tasks) หรือกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติ เช่น การทำโครงการ/โครงการงาน การสำรวจ การนำเสนอ การสร้างแบบจำลอง การท่องปากเปล่า การสาธิต การจัดนิทรรศการ การแสดงละคร เป็นต้น และเกณฑ์การให้คะแนน (Scoring Rubrics)

7. การประเมินตนเองโดยแฟ้มสะสมงาน (Portfolio Assessment) เป็นการเก็บรวบรวมชิ้นงานของผู้เรียนเพื่อสะท้อนความก้าวหน้าและความสำเร็จของผู้เรียน เช่น แฟ้มสะสมผลงานที่แสดงความก้าวหน้าของผู้เรียน ต้องมีผลงานในช่วงเวลาต่างๆ ที่แสดงความก้าวหน้าของผู้เรียน หากเป็นแฟ้มสะสมงานดีเด่นต้องแสดงผลงานที่สะท้อนความสามารถของผู้เรียน โดยผู้เรียนต้องแสดงความคิดเห็นหรือเหตุผลที่เลือกผลงานนั้น เก็บไว้ตามวัตถุประสงค์ของแฟ้มสะสมผลงานแนวทางในการจัดทำแฟ้มผลงาน มีดังนี้

7.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของแฟ้มสะสมผลงานว่าสะท้อนความก้าวหน้าหรือความสำเร็จของผู้เรียนในเรื่องใด ด้านใด ทั้งนี้อาจพิจารณาจากตัวชี้วัด/มาตรฐานการเรียนรู้

7.2 วางแผนจัดทำแฟ้มสะสมผลงานที่เน้นการจัดทำชิ้นงาน กำหนดเวลาของการจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน และเกณฑ์และเกณฑ์การประเมิน

7.3 จัดทำแผนแฟ้มสะสมผลงานและดำเนินการตามแผนที่กำหนด

7.4 ให้ผู้เรียนรวบรวมชิ้นงาน

7.5 ให้มีการประเมินชิ้นงานเพื่อพัฒนาชิ้นงาน ควรประเมินแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ตนเอง เพื่อน ครูผู้สอน ผู้ปกครอง บุคคลที่เกี่ยวข้อง

7.6 ให้ผู้เรียนคัดเลือกชิ้นงาน ประเมินตามชิ้นงานตามเงื่อนไขที่ครูผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันกำหนด เช่น ชิ้นงานที่ยากที่สุด ชิ้นงานที่ชอบที่สุด เป็นต้น

7.7 ให้ผู้เรียนนำชิ้นงานที่คัดเลือกแล้วมาจัดทำเป็นแฟ้มที่สมบูรณ์ ซึ่งควรประกอบด้วยหน้าปก คำนำ สารบัญ ชิ้นงาน แบบประเมินแฟ้มสะสมงาน และอื่นๆตามความเหมาะสม

7.8 ผู้เรียนต้องสะท้อนความรู้สึกและความคิดเห็นต่อชิ้นงานและแฟ้มสะสมผลงาน

7.9 สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนแสดงผลงานแฟ้มสะสมงานและชิ้นงานเมื่อสิ้นภาคเรียน/ปีการศึกษา ตามความเหมาะสม

8. การวัดและประเมินด้วยแบบทดสอบ เป็นการประเมินตัวชี้วัดด้านการรับรู้ข้อเท็จจริง (Knowledge) ผู้สอนควรเลือกใช้ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวัดและประเมินนั้นๆ เช่น แบบทดสอบเลือกตอบ แบบทดสอบถูก-ผิด แบบทดสอบจับคู่ แบบทดสอบเติมคำ แบบทดสอบความเรียง เป็นต้น ทั้งนี้แบบทดสอบที่ใช้ต้องเป็นแบบทดสอบที่มีคุณภาพ มีความเที่ยงตรง (Validity) และมีความเชื่อมั่นได้ (Reliability)

9. การประเมินความรู้สึกรู้สึกนึกคิด เป็นการประเมินคุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะ และเจตคติ ที่ควรปลูกฝังในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งการวัดและประเมินผลเป็นลำดับขั้นจากต่ำสุดไปสูงสุดดังนี้

9.1 ขั้นรับรู้ เป็นการประเมินพฤติกรรมที่แสดงว่ารู้จัก เต็มใจ สนใจ

9.2 ขั้นตอบสนอง เป็นการประเมินพฤติกรรมที่แสดงว่าเชื่อฟัง ทำตามอาสาทำพอใจที่จะทำ

9.3 ขั้นเห็นคุณค่า (ค่านิยม) เป็นการประเมินพฤติกรรมที่แสดงความเชื่อซึ่งแสดงออก โดยการกระทำหรือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ยกย่องชมเชย สนับสนุน ช่วยเหลือ หรือทำกิจกรรมที่ตรงกับ ความเชื่อของตน ทำด้วยความเชื่อมั่นศรัทธา และปฏิเสธที่จะกระทำในสิ่งที่ขัดแย้งกับความเชื่อ ของตน

9.4 ขั้นจัดระบบคุณค่า เป็นการประเมินพฤติกรรมกรรมการเข้าร่วมกิจกรรม อภิปราย เปรียบเทียบ จนเกิดอุดมการณ์ในความคิดของตนเอง

9.5 ขั้นสร้างคุณลักษณะ เป็นการประเมินพฤติกรรมที่มีแนวโน้มว่าจะประพฤติปฏิบัติ เช่นนั้นอยู่เสมอในสถานการณ์เดียวกัน หรือเกิดเป็นอุปนิสัย

การประเมินผลด้านจิตพิสัย ควรใช้การสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติเป็นหลัก และสังเกต อย่างต่อเนื่อง โดยมีการบันทึกผลการสังเกต และอาจใช้เครื่องมือการวัดและประเมินผลแบบอื่นๆ เพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล เช่น แบบตรวจสอบรายการ แบบวัดเจตคติ แบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม แบบวัดพฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นต้น

10. การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เป็นการประเมินด้วยวิธีการที่ หลากหลายดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่สะท้อนความสามารถที่แท้จริง ของผู้เรียน จึงควรใช้การประเมินการปฏิบัติ (Performance Assessment) ร่วมกับการประเมินด้วย วิธีการอื่น ภาระงาน (tasks) ควรสะท้อนภาพความเป็นจริงหรือใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากกว่า การปฏิบัติกิจกรรมทั่วไป ดังนั้นการประเมินการสภาพจริงจะต้องออกแบบการจัดการเรียนรู้ และประเมินผลไปด้วยกัน และกำหนดเกณฑ์การประเมิน (Rubrics) ให้สอดคล้องหรือใกล้เคียง กับชีวิตจริง

11. การประเมินตนเองของผู้เรียน (Student Self-assessment) การประเมินตนเอง นับว่า เป็นทั้งเครื่องมือประเมินและเครื่องมือพัฒนาการเรียนรู้ เพราะทำให้ผู้เรียนได้คิดใคร่ครวญว่าได้ เรียนรู้อะไร และผลงานนั้นทำได้ดีเพียงใด ทั้งยังสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง การใช้ เกณฑ์การประเมินที่บ่งบอกความสำเร็จของชิ้นงาน/ภาระงาน และมาตรการ การปรับปรุงแก้ไข ตนเอง เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินตนเองมีหลายรูปแบบ เช่น การอภิปรายการเขียนสะท้อนผลงาน การใช้แบบสำรวจ การพูดคุยกับผู้สอน เป็นต้น

12. การประเมินโดยเพื่อน (Peer Assessment) เป็นเทคนิคการประเมินอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าจะนำมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้เข้าถึงคุณลักษณะของงานที่มีคุณภาพเพราะการที่ผู้เรียนจะบอกได้ว่างานชิ้นนั้นเป็นเช่นไร ผู้เรียนต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนก่อนว่าเขากำลังตรวจสอบประเด็นใดในงานของเพื่อน ฉะนั้น ผู้สอนต้องอธิบายผลการเรียนที่คาดหวังให้ผู้เรียนทราบก่อนที่จะลงมือประเมิน การที่สร้างความมั่นใจว่าผู้เรียนเข้าใจการประเมินรูปแบบนี้ควรมีการฝึกผู้เรียนโดยผู้สอนอาจหาตัวอย่างให้นักเรียนร่วมกันตัดสินใจว่าควรประเมินอะไรและควรให้คำอธิบายเกณฑ์ที่บ่งบอกความสำเร็จของภาระงานนั้น จากนั้นให้ผู้เรียนประเมินงานตามเกณฑ์ที่ร่วมกันสร้างขึ้น จากนั้นครูตรวจสอบการประเมินของผู้เรียนและให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้เรียน

การวัดและการประเมินผลเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา ทั้งนี้เพื่อวัดและประเมินผลว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะมีเจตคติอย่างไรหลังจากที่เรียนไปแล้ว และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ผู้สอนสามารถวัดและประเมินผลได้หลายวิธีดังนี้

1. ประเมินผลจากการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น การตั้งคำถาม ตอบคำถาม อภิปราย แสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะ
2. ประเมินผลจากผลงานและการรับผิดชอบในการทำงานทั้งงานบุคคลงานกลุ่ม ซึ่งผู้สอนมอบหมายให้นักเรียนทำ เช่น โครงการ จัดบอร์ด จัดนิทรรศการและทำรายงานค้นคว้า เป็นต้น
3. ประเมินผลจากการทดสอบ ซึ่งข้อสอบอาจเป็นปรนัยหรืออัตนัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้สอนที่จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของบทเรียน เนื้อหา เวลา และนักเรียน

บทบาทของผู้สอนประวัติศาสตร์

ครูประวัติศาสตร์กับการสอนประวัติศาสตร์ ครูประวัติศาสตร์สำคัญไฉน (สำนักงานมาตรฐานการศึกษา, 2554, หน้า 2-3) บทบาทครูประวัติศาสตร์ควรมีลักษณะดังนี้

1. ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และชี้ให้เห็นพัฒนาการของมนุษยชาติ ตามช่วงของเวลาต่างๆ จนเกิดความรู้ ความเข้าใจอารยธรรมของมนุษย์ เข้าใจความเหมือนและความแตกต่างของผู้คนในแต่ละพื้นที่

2. ทำให้เยาวชนใส่ใจ ภูมิใจ และรักในศักดิ์ศรี ความเป็นไทย

3. การสืบค้นด้วยตนเอง รวบรวมหลักฐานข้อมูลต่างๆ นำข้อเท็จจริงมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปความบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล หรือใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ที่มีจุดเน้นในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานก่อนใช้และเชื่อถือ เป็นสิ่งจำเป็นของโลกยุคปัจจุบันที่นำข้อมูลข่าวสารแสวงหาผลประโยชน์อย่างกว้างขวาง เพื่อให้นักเรียนได้ใช้ภูมิปัญญาเพิ่มพูนทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดวิพากษ์ วิเคราะห์ก่อนคิดวินิจฉัย

4. สร้างจิตสำนึกในเรื่องของความรักชาติ

บทบาทของผู้สอนประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา คือ การสอนเนื้อหาประวัติศาสตร์ และใช้วิธีการประวัติศาสตร์ที่ถูกต้อง ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

สุมนทิพย์ บุญสมบัติ (2533, หน้า 36-37) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้สอนประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมไว้ดังนี้

1. บทบาทด้านวิชาการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนโดยตรง
 - 1.1 มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างแท้จริง
 - 1.2 ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมความรู้ในเนื้อหาของประวัติศาสตร์ที่อยู่ในหลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายให้ละเอียดลึกซึ้ง
 - 1.3 มีประสบการณ์ด้านการวิจัยประวัติศาสตร์และการใช้เอกสารต้นเรื่อง
 - 1.4 มีความรู้เบื้องต้นทางสังคมศาสตร์ เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และภูมิศาสตร์
 - 1.5 เข้าเป็นสมาชิกของสถาบันวิชาชีพประวัติศาสตร์ เพื่อพัฒนาความรู้และวิธีการใหม่ๆ เพื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ
 - 1.6 มีความสนใจเข้าร่วมอบรม สัมมนาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยู่เสมอ
2. บทบาทด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หลักการสอนที่ดีในปัจจุบันควรเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์จึงต้องทำให้เป็นที่น่าสนใจแก่นักเรียนอย่างมาก บทบาทหน้าที่ของผู้สอนได้แก่
 - 2.1 การให้นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
 - 2.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สัมพันธ์กับประสบการณ์ในชีวิตจริงของนักเรียน
 - 2.3 การให้นักเรียนรู้จักใช้วิธีสืบสวนสอบสวน
 - 2.4 การฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักอยู่ร่วมกันอย่างประชาธิปไตย

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทของผู้สอนประวัติศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา ครูผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ ที่จะพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดความน่าสนใจ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย ด้วยการเชื่อมโยงอดีต เพื่อให้เข้าใจในเหตุการณ์ปัจจุบัน จนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในอนาคต ปลุกฝังค่านิยม จิตสำนึกรักความเป็นไทยและความเข้าใจอันดีต่อความแตกต่างและความหลากหลายของกลุ่มคน สร้างลักษณะนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน ส่งเสริมการคิดวิจารณ์ญาณ และความเป็นเหตุเป็นผล เกิดความรักและภาคภูมิใจในให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ (Critical Thinking)

ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้มีทักษะความสามารถด้านต่างๆ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล ซึ่งได้มีนักวิชาการได้ให้คำนิยามและความหมายไว้ดังนี้

ประพันธ์ศิริ สุเลารัจ (2551, หน้า 100) กล่าวถึงความหมายการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง กระบวนการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหา คลุมเครือ มีความขัดแย้ง เพื่อตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ โดยใช้ความรู้ความคิด จากประสบการณ์ของตนเองจากข้อมูลรอบด้าน

สุวิทย์ มูลคำ (2550, หน้า 9) กล่าวถึงความหมาย การคิดอย่างมีวิจารณญาณว่าเป็นการคิด ที่มีเหตุผล โดยผ่านการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีหลักเกณฑ์ มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ เพื่อนำไปสู่การสรุปและตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพว่าสิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดควรเลือก หรือสิ่งใดควรทำ

ลักขณา สิริวัฒน์ (2549, หน้า 88) กล่าวว่า การคิดวิจารณ์ หมายถึง การใช้การคิด ลักษณะวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาโดยยึดหลักการคิดด้วยเหตุผล จากข้อมูลที่เป็นจริงมากกว่าอารมณ์ และการคาดเดา โดยพิจารณาความเป็นไปได้ในแง่มุมต่างๆ ว่าอะไรคือความจริง อะไรคือความถูกต้อง คิดด้วยความรอบครอบระมัดระวัง ใช้สติปัญญา และทักษะการคิด อย่างไตร่ตรอง ดังนั้นการคิดวิจารณ์ จึงเป็นความคิดที่เปิดกว้าง มีเป้าหมายที่แน่นอน มีเหตุผล มีความถูกต้อง แม่นยำ สามารถตรวจสอบความคิดและประเมินความคิดของตนเองได้

กรมวิชาการ (2544, หน้า 21-22) ได้ให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่าเป็น ความสามารถในการคิดวิเคราะห์หาสาเหตุและเหตุผลที่นำมาสนับสนุนความเชื่อเพื่อหาทางเลือก และตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ซึ่งการคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบด้วย เจตคติ ความรู้และทักษะ

ทิสนา เขมมณี (2544, หน้า 79) ได้สรุปความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ว่า “เป็นกระบวนการคิดเพื่อให้ได้ความคิดที่รอบคอบสมเหตุสมผลที่จะเชื่อ หรือจะทำให้โดยผ่านการพิจารณาปัจจัยรอบด้านอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง และผ่านการพิจารณาถ่วงถ่วงไตร่ตรอง ทั้งทางด้านคุณและโทษ คุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นมาแล้ว ราชบัณฑิตยสถานสถาน พุทธศักราช 2525 (2525, หน้า 265) ได้ให้ความหมายของการคิดวิจารณ์ว่า เป็นปัญญาที่สามารถรับรู้ หรือให้เหตุผลที่ถูกต้อง

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2550, หน้า 72) กล่าวสรุปว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง กระบวนการคิดที่ใช้เหตุผล โดยมีการศึกษาข้อเท็จจริง หลักฐาน และข้อมูลต่างๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจ แล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผล ก่อนการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อ หรือไม่ควรเชื่อ ผู้ที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ จะเป็นผู้มีใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล ไม่ยึดถือความคิดของตนเอง ก่อนการตัดสินใจในเรื่องใดก็ต้องมีข้อมูลหลักฐาน เพียงพอและสามารถเปลี่ยนความคิดของตนเองเข้ากับผู้อื่นได้ ถ้าผู้นั้นมีเหตุผลที่เหมาะสมถูกต้องกว่า เป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นในการค้นหาข้อมูลและความรู้ กล่าวได้ว่าผู้ที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ จะเป็นผู้มีเหตุผล

จากการให้คำนิยามความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สรุปได้ว่า การคิดอย่างมี
 วิจารณญาณ นั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องใช้เหตุผลและผลมาประกอบการพิจารณา ไตร่ตรอง
 เพื่อให้การคิดตัดสินใจในทางถูกต้องและเหมาะสมมากที่สุด

ลักษณะของบุคคลที่มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นพฤติกรรมในสมองที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรงแต่อนุมาน
 โดยทางอ้อมว่าได้เกิดพฤติกรรมภายในขึ้น บุคคลต่าง ๆ อธิบายพฤติกรรมการแสดงออกของการคิด
 อย่างมีวิจารณญาณด้วยลักษณะพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะ
 การแสดงออกของการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่บุคคลต่าง ๆ ได้กำหนดไว้มาเสนอเพื่อสังเคราะห์
 พฤติกรรมการแสดงออกของผู้ที่มีการคิดตามขั้นตอนของกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 คุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ประกอบไปด้วย 5 ลักษณะสำคัญดังนี้

(ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ, 2553, หน้า103)

1. เป็นผู้มีใจกว้าง คือยอมรับฟังและพิจารณา ความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นในความคิด
 ของตนเองเป็นหลัก ไม่อคติ มีใจเป็นกลาง และตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลประกอบเพียงพอการมีใจ
 กว้างขวางจะทำให้ได้ข้อมูลที่กว้างขวาง หลากหลาย มากพอต่อการใช้การตัดสินใจได้ดีมากขึ้น
 2. มีความไวต่อความรู้สึกของคนอื่น เข้าใจผู้อื่น การมีความรู้สึกที่ไวจะทำให้สามารถรับรู้
 สถานการณ์ ความคิด ความรู้สึกของผู้อื่นได้ดีกว่า
 3. เปลี่ยนความคิดเห็นที่ตนมีอยู่ได้ ถ้ามีข้อมูลที่มีเหตุผลมากกว่า
 4. กระตือรือร้นในการค้นคว้าหาข้อมูลและความรู้ การมีข้อมูลและความรู้มาก ทำให้
 การตัดสินใจยอมรับถูกต้องและแม่นยำ การคิดพิจารณา ต้องการข้อมูล ความรู้มาก ๆ เพื่อ
 ประกอบการตัดสินใจ แม้ว่าบางข้อมูลอาจมีประโยชน์น้อยก็ตาม
 5. เป็นผู้มีเหตุผล ไม่ใช่อคติหรืออารมณ์ในการตัดสินใจ การยอมรับข้อมูลใดๆ หรือ
 การตัดสินใจใดๆ จะไม่เชื่อมั่นในตัวบุคคลหรืออารมณ์ ข้อมูลที่มีเหตุผลจะทำให้การตัดสินใจดีกว่า
 ครูจึงต้องจัดบรรยายและกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวให้เกิดขึ้นกับ
 ผู้เรียน เพื่อปลูกฝังความเป็นนักคิด
- มีนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่าน เช่น เวด (Wade) ไบเออร์ (Beye) เฟอเร็ท (Ferrett)
 ได้กล่าวถึงลักษณะที่เป็นการแสดงออกของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ
 ที่แตกต่างกันออกไป (อ้างใน สุวิทย์ มูลคำ, 2550 หน้า 17) ดังตารางต่อไปนี้

ลักษณะของผู้ที่มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณ		
เวด (Wade : 1995)	เออร์ (Beyer : 1995)	เฟอร์เรท (Ferrett : 1997)
1. คิดตั้งคำถาม	1. คิดตั้งคำถาม	1. คิดตั้งคำถาม
2. ทำให้คำถามมีความชัดเจน	2. วิเคราะห์ข้อสันนิษฐาน	2. มีความสนใจใฝ่รู้ ต้องการค้นหาคำตอบใหม่
3. ตรวจสอบหาข้อมูล	3. ให้เหตุผลสามารถหาข้อยุติจากข้อเสนอหรือหลักฐานที่มีอยู่หลากหลาย	3. ตอบคำถามตรงประเด็น
4. วิเคราะห์ข้อสันนิษฐานและความลำเอียงที่อาจเกิดขึ้น	4. รู้จักใช้มุมมองต่างๆ กันในการตีความ เพื่อให้เข้าใจได้ดีขึ้น	4. ตรวจสอบข้อมูล ความเชื่อ
5. หลีกเลี่ยงที่จะใช้อารมณ์เป็นตัวตัดสิน	5. ใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพต่อเหตุผล ยอมเปลี่ยนจุดยืนเมื่อมีเหตุผลที่ดีกว่า	5. วิเคราะห์ข้อมูล ข้อสันนิษฐาน ความเห็นต่างๆ และหาข้อพิสูจน์
6. หลีกเลี่ยงการคิดแบบตื้นๆ ง่ายๆ เกินไป	6. แยกแยะหาข้อสรุปหรือข้อตัดสินที่คงอยู่บนหลักความจริงที่เชื่อถือได้ มีความแม่นยำสามารถถกเถียงอย่างสร้างสรรค์	6. ใช้เหตุผลจากข้อมูลที่เป็นจริงหรือจากข้อเท็จจริงต่างๆ
7. พิจารณาถึงการตีความที่อาจเป็นไปได้หลายทาง		7. ตรวจสอบความคิดของตนเอง
8. ยอมรับว่าอาจมีภาวะคลุมเครือ ไม่ตรงไปตรงมาเกิดขึ้นได้		8. รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น ยอมรับว่าตัวเองยังมีความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอที่จะเปลี่ยนความคิดได้
9.ตระหนักู้เกี่ยวกับความคิดของตน รู้ตัวว่าคิดอะไรอยู่		9.ประเมินข้อถกเถียงได้ และตัดสินเรื่องราวจากการรวบรวมข้อเท็จจริงทั้งหมด

ลักษณะของผู้ที่มีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่าผู้ที่มีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งปรับมาจาก สุวิทช์ มูลคำ เพื่อความสอดคล้องกับวิธีการทางประวัติศาสตร์นั้นควรมีลักษณะดังนี้

1. มีการระบุประเด็นปัญหา
2. มีการรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล
4. การพิจารณาทางเลือก
5. การลงความเห็น ตัดสินใจ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ จึงเป็นกระบวนการทางสมองของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ด้วยประสบการณ์ที่เป็นการเรียนรู้ ซึ่งจะต้องอาศัยความสามารถในการอ่าน การฟังอย่างละเอียด ไตร่ตรองในเหตุการณ์และสถานการณ์รอบตัว นำไปสู่การประเมินและตัดสินข้อสรุปอย่างมีเหตุผล โดยจะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณในระดับที่ลึกยิ่งขึ้น ทั้งองค์ประกอบด้านผู้เรียน ผู้สอน บรรยากาศและกระบวนการในการเรียนการสอน คือ

นักเรียน

1. นักเรียนจะต้องรู้จักระบุถึงข้อสมมติฐานต่างๆ ได้ เช่น จะต้องรู้ว่าในสถานการณ์เช่นนั้นจะมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง และผลจะเป็นอย่างไร
2. นักเรียนจะต้องเห็นความสำคัญของสิ่งรอบตัวที่จะก่อให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักมองเหตุการณ์และคิดตีความออกได้หลาย ๆ ประการ
3. นักเรียนต้องรู้จักจินตนาการและสร้างทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้และเหมาะสมในสภาพการณ์นั้น

4. นักเรียนจะต้องสร้างนิสัย และความรู้ลึกซึ้งข้างสงสัย อยากรู้อยากเห็นให้เกิดขึ้น

5. นักเรียนจะต้องมีวุฒิภาวะทางสติปัญญาในระดับที่จะฝึกฝนได้ตามวัย เพราะเป็นเรื่องราวการใช้การคิดพิจารณาเหตุการณ์และทางเลือกที่เหมาะสม

ผู้สอน

ผู้สอนจะต้องเป็นตัวแทนของการคิดวิจารณ์ นักเรียนเรียนจากสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนใช้การสนทนาตอบโต้ระหว่างนักเรียนและผู้สอน ด้วยบรรยากาศที่เปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถแสดงออกได้เท่า ๆ กับผู้สอน ผู้สอนเข้าใจนักเรียนที่ดี มองนักเรียนในลักษณะที่ดี สร้างบรรยากาศที่อบอุ่น ปลอดภัย เป็นกันเอง ให้โอกาสนักเรียนได้แสดงออกอย่างเต็มที่ในสิ่งที่คิด ผู้สอนสนับสนุนให้กำลังใจ ชมเชย มีการกระตุ้นนักเรียนตามจังหวะที่เหมาะสมยอมรับ

สิ่งที่นักเรียนพยายามสื่อให้ทราบถึง การคิด เหตุผล ทางเลือกและการตัดสินใจโดยไม่มีคำอธิบายว่า ถูก-ผิด-ดี-เลว อย่างไร และที่สำคัญจะต้องสร้างบรรยากาศของการคิดวิเคราะห์ที่ทำนายเหตุการณ์ และนักเรียนได้รู้ว่าตนจะต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการเรียนการสอน

ดังนั้น กระบวนการของการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็น กระบวนการที่มุ่งเน้นหลักการ ดังนี้

1. บรรยากาศของการโต้ตอบของผู้สอนและนักเรียน แทนการบรรยายเนื้อหาทั่วไป
2. การคิดและประสบการณ์ใหม่ๆ ของนักเรียนจะต้องเชื่อมโยง ไปสู่ข้อความรู้
3. ความเข้าใจใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจะถูกนำมาเสนอ พิจารณา และตรวจสอบ
4. คำสนทนาของนักเรียนและครู จะแสดงถึงการมุ่ง ไปสู่การหยั่งรู้เกี่ยวกับแนวคิดที่ใหม่ๆ

ขั้นตอนและกระบวนการในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนประกอบไปด้วยการรับรู้ การระลึก ถึงความรู้ที่สะสมอยู่ การผสมผสานความรู้ด้วยการย่อยข้อมูล และการสร้างข้อมูลมาใหม่ เพื่อหา คำตอบว่าความหมายของสิ่งที่คิดคืออะไร ซึ่งกระบวนการคิดผสมผสานความรู้ที่จะเป็นต้องใช้ ประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่ผ่านมาและทักษะเฉพาะหลายๆ อย่างเข้าด้วยกัน จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีส่วนประกอบ 3 ส่วนดังนี้ (ลักขณา สรีวัฒน์, 2549, หน้า 90)

1. กระบวนการทำงานของการคิด (Mental Operations) มีสองส่วนคือ

1.1 กระบวนการผสมผสานความรู้ (Cognitive Operations) คือการใช้ทักษะพื้นฐาน ต่างๆ ในการย่อยข้อมูล และใช้ยุทธวิธีต่างๆ ในการสร้างความรู้ขึ้นมาใหม่ กระบวนการผสมผสาน ความรู้จะเกี่ยวข้องกับการใช้ทักษะพื้นฐานต่างๆ ในการย่อยข้อมูล และใช้ยุทธวิธีต่างๆ ในการสร้าง ความรู้ขึ้นมาใหม่

นอกจากนี้ยังมี เอนนิส (Ennis, 1987, หน้า 45-48 อ้างใน สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, 2550, หน้า 79) กล่าวว่า กระบวนการผสมผสานความรู้ การใช้ทักษะพื้นฐานต่างๆ สำหรับการคิด อย่างมีวิจารณญาณ ดังนี้

1. นิยาม ได้แก่ การระบุจุดสำคัญของประเด็นปัญหา ข้อสรุป ระบุเหตุผล การตั้งคำถามที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ การระบุเงื่อนไขข้อตกลงเบื้องต้น
2. การตัดสินใจข้อมูล ได้แก่ การตัดสินใจความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล การตัดสินใจความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหา
3. การอ้างอิงในการแก้ปัญหาและสรุปอย่างสมเหตุสมผล ได้แก่ การอ้างอิง และตัดสินใจในการสรุปอุปนัยและนิรนัย

1.2 กระบวนการจัดการและควบคุมความคิด (Met cognitive Operations) กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1.2.1 วางแผน ระบุวิธีและทักษะพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการคิดเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ

1.2.2 ประเมินผลการทำงานของการคิดของตนเอง

1.2.3 ควบคุมกระบวนการทำงานของความคิด ปรับเปลี่ยนความคิดตามผลของการประเมินเป็นระยะๆ

การพัฒนากระบวนการจัดการควบคุมความคิด คือให้อิสระในการคิด ฝึกให้ใช้ทักษะพื้นฐานสำหรับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทั้งในการย่อข้อมูลและการสร้างความรู้ใหม่ ให้พูดถึงความคิดของตนเองและลงมือกระทำตามความคิดของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้รู้เท่าทันความคิด สามารถประเมินความคิดของตน รวมถึงสามารถควบคุมความคิดและปรับเปลี่ยนความคิดของตนได้

2. การก่อเกิดความคิด (Disposition) ความคิดเกิดจากกระบวนการทำงานของการคิด ทั้งในส่วนของการผสมผสานความรู้ และส่วนของกระบวนการจัดการและควบคุมความคิดบุคคลแต่ละคนไม่ใช่จะใช้กระบวนการทำงานของการคิดที่ก่อให้เกิดความคิดที่เป็นผลดี และนำไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณได้เสมอไป หากแต่คนที่สามารถใช้กระบวนการทำงานของการคิดที่ก่อให้เกิดความคิดที่เป็นผลดีและนำไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณมักจะประสบความสำเร็จมากกว่ามียุทธวิธีที่สนับสนุนให้เกิดความคิดและพฤติกรรมที่ฉลาดและเกิดผลดี ได้แก่

2.1 รู้จักเลือกใช้อุปกรณ์ที่น่าเชื่อถือ

2.2 มองหาหลักฐานสนับสนุน

2.3 เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็น

2.4 ตั้งใจทำงานจนสำเร็จ

2.5 เปลี่ยนความคิดเห็นเมื่อมีเหตุผลที่ควรรับฟัง

2.6 ไม่ด่วนตัดสินความหากยังมีหลักฐานไม่พอ

3. ความรู้ (Knowledge) ความรู้คือ สิ่งที่เราได้รับรู้ซึ่งอาจจะมาจากการจำ หรือจากการนำความรู้มาผสมผสานกับความรู้เดิม ในขณะที่การรับรู้ (Knowing) คือ กระบวนการรับรู้ซึ่งสมองได้รับรู้และอาจจะเก็บเป็นความรู้ จึงมีนักการศึกษาได้รวบรวมขั้นตอนและกระบวนการจัดการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ดังนี้

เดรสเซล และ เมย์ฮิว (Dressel and Mayhew. 1957, หน้า 179-181 อ้างใน กนกทอง มหาวงค์นันท์, 2550, หน้า 15) ได้กล่าวถึงการคิดอย่างมีวิจารณญาณในเชิงทักษะของการคิด ซึ่งเป็นความสามารถของบุคคลในการคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบด้วยความสามารถต่างๆ 5 ด้าน ดังนี้

1. ความสามารถในการนิยามปัญหาประกอบด้วย

1.1 การตระหนักถึงความเป็นไปของปัญหา ได้แก่ การล่วงรู้ถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันในสถานการณ์ การรู้ถึงความขัดแย้งและเรื่องราวที่สำคัญในสภาพการณ์การระบุจุดเชื่อมต่อที่ขาดหายไปของชุดเหตุการณ์ หรือความคิดและการรู้ถึงสภาพปัญหาที่ยังไม่มีคำตอบ

1.2 การนิยามปัญหา ได้แก่ การระบุถึงธรรมชาติของปัญหา ความเข้าใจถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องและจำเป็น ในการแก้ปัญหา นิยามองค์ประกอบของปัญหา ซึ่งมีความยุ่งยากและเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม จำแนกแยกแยะองค์ประกอบของปัญหาที่มีความซับซ้อนออกเป็น ส่วนประกอบที่สามารถจัดกระทำได้ ระบุองค์ประกอบที่สำคัญของปัญหา จัดองค์ประกอบสำคัญของปัญหาให้เป็นลำดับขั้นตอน

2. ความสามารถในการเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการหาคำตอบของปัญหา คือ การตัดสินใจว่า ข้อมูลใดมีความจำเป็นต่อการแก้ไขปัญหา การจำแนกแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้กับแหล่งข้อมูลที่ไม่เชื่อถือไม่ได้ การระบุว่าข้อมูลใดควรยอมรับหรือไม่ การเลือกตัวอย่างของข้อมูลที่มีความเพียงพอ และเชื่อถือได้ ตลอดจนการจัดระบบระเบียบของข้อมูล

3. ความสามารถในการระบุข้อตกลงเบื้องต้น ประกอบด้วย การระบุข้อตกลงเบื้องต้นที่ผู้อ้างเหตุผลไม่ได้กล่าวไว้ การระบุข้อตกลงเบื้องต้นที่คัดค้านการอ้างเหตุผลและระบุข้อตกลงเบื้องต้นไม่เกี่ยวข้องกับการอ้างอิง

4. ความสามารถในการกำหนดและเลือกสมมติฐาน ประกอบด้วย การค้นหา การชี้แนะต่อคำตอบปัญหา การกำหนดสมมติฐานต่าง ๆ โดยอาศัยข้อมูลและข้อตกลงเบื้องต้น การเลือกสมมติฐานที่มีความจำเป็น ไปได้มากที่สุดมาพิจารณาเป็นอันดับแรก การตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างสมมติฐานกับข้อมูลและข้อตกลงเบื้องต้น การกำหนดสมมติฐานที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ยังไม่ทราบและเป็นข้อมูลที่จำเป็น

5. ความสามารถในการสรุปอย่างสมเหตุสมผล และการตัดสินใจสมเหตุสมผลของ การคิดหาเหตุผล ซึ่งประกอบด้วย

5.1 การลงสรุปอย่างสมเหตุสมผล โดยอาศัยข้อตกลงเบื้องต้น สมมติฐานและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การระบุความสัมพันธ์ระหว่างค่ากับประพจน์ การระบุถึงเงื่อนไขที่จำเป็นและเงื่อนไขที่เพียงพอ การระบุความสัมพันธ์เชิงเหตุผล และการระบุและการกำหนดข้อสรุป

5.2 การพิจารณาตัดสินใจสมเหตุสมผลของกระบวนการที่นำไปสู่ข้อสรุป ได้แก่ การจำแนกการสรุปที่สมเหตุสมผลจากการสรุปที่อาศัยค่านิยม ความพึงพอใจและความลำเอียง การจำแนกระหว่างการคิดหาเหตุผลที่มีข้อสรุปได้แน่นอนกับการคิดหาเหตุผลที่ไม่สามารถหาข้อสรุปที่เป็นข้อยุติได้

5.3 การประเมินข้อสรุปโดยอาศัยเกณฑ์การประยุกต์ใช้ ได้แก่ การระบุถึงเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการพิสูจน์ข้อสรุป การรู้ถึงเงื่อนไขที่ทำให้ข้อสรุปไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ และการตัดสินความเพียงพอของข้อสรุป การรู้ถึงเงื่อนไขที่ทำให้ข้อสรุปไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ และการตัดสินความเพียงพอของข้อสรุปในลักษณะที่เป็นคำตอบของปัญหา

วัตสัน และ เกลเซอร์ (Watson and Glaser, 1964 หน้า 24 อ้างใน สุคนธ์ สิ้นพานนท์, 2550, หน้า 76) ได้ให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในลักษณะของกระบวนการคิดที่ประกอบด้วย เจตคติความรู้และทักษะ โดยเน้นที่เจตคติในการแสวงหาความรู้ การยอมรับ การแสวงหา หลักฐาน มาสนับสนุนข้ออ้างอิงใช้ความรู้ในการอนุมาน การสรุปความ การประเมินผล และการตัดสินใจ ความถูกต้องของข้อความอย่างเหมาะสม โดยเน้นองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

1. การสรุปอ้างอิง (Inferences)
2. การยอมรับข้อตกลงเบื้องต้น (Recognition of Assumption)
3. การอนุมาน (Deduction)
4. การแปลความ (Interpretation)
5. การประเมินข้อโต้แย้ง (Evaluation of Argument)

ทิสนา เขมมณี (อ้างในสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา CURRICULUM ISSUES 2001, 2544, หน้า 75) กล่าวถึงขั้นตอนการคิดวิจารณญาณ ดังนี้

1. ระบุประเด็นปัญหาหรือประเด็นในการคิด
2. ประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากการคิดกว้าง คิดทางลึกซึ่ง คิดอย่างละเอียดและคิดในระยะไกล
3. วิเคราะห์ข้อมูล
4. พิจารณาทางเลือกโดยพิจารณาข้อมูลโดยใช้หลักเหตุและผลและระบุทางเลือกที่หลากหลาย
5. ลงความเห็น ตัดสินใจ ทำนายอนาคตโดยประเมินทางเลือกและใช้เหตุผล

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า 195) ได้กล่าวถึงกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แบ่งเป็น 5 ขั้นตอนคือ

1. การนิยามปัญหา ประกอบด้วย

1.1 การตระหนักถึงความเป็นไปของปัญหา ได้แก่ การล่วงรู้ถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันในสภาพการณ์ การรู้ถึงความขัดแย้งและเรื่องราวที่สำคัญในสภาพการณ์ การระบุจุดเชื่อมต่อที่ขาดหายไปของชุดเหตุการณ์ หรือความคิดและการรู้ถึงสภาพปัญหาที่ยังไม่มีคำตอบ

1.2 การนิยามปัญหา ได้แก่ การระบุถึงธรรมชาติของปัญหา ความเข้าใจถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องและจำเป็นในการแก้ปัญหา นิยามองค์ประกอบของปัญหา ซึ่งมีความยุ่งยากและเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม จำแนกแยกแยะองค์ประกอบของปัญหาที่มีความซับซ้อนออกเป็นส่วนประกอบที่

สามารถจัดกระทำได้ ระบุองค์ประกอบที่สำคัญของปัญหา จัดองค์ประกอบของปัญหาให้เป็นลำดับขั้นตอน

2. การเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการหาคำตอบของปัญหา คือการตัดสินใจว่าข้อมูลใดมีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหา การจำแนกแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือไม่ได้การระบุว่าข้อมูลใดควรยอมรับหรือไม่ การเลือกตัวอย่างของข้อมูลที่มีความเพียงพอและเชื่อถือได้

3. การระบุข้อตกลงเบื้องต้น ประกอบด้วยการระบุข้อตกลงเบื้องต้นที่ผู้อ้างเหตุผลไม่ได้กล่าวว่า การระบุข้อตกลงเบื้องต้นที่คัดค้านการอ้างเหตุผลและการระบุข้อตกลงเบื้องต้นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการอ้าง

4. การกำหนดและเลือกสมมติฐาน ประกอบด้วยการค้นคว้า การชี้แนะต่อคำตอบปัญหา การกำหนดสมมติฐานต่าง ๆ โดยอาศัยข้อมูลและข้อตกลงเบื้องต้น การเลือกสมมติฐานที่มีความเป็นไปได้มากที่สุดมาพิจารณาเป็นอันดับแรก การตรวจความสอดคล้องระหว่างสมมติฐานกับข้อมูลและข้อตกลงเบื้องต้น การกำหนดสมมติฐานที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ยังไม่ทราบและเป็นข้อมูลที่จำเป็น

5. การสรุปอย่างสมเหตุสมผลและการตัดสินใจสมเหตุสมผลของการคิดหาเหตุผล ประกอบด้วย

5.1 การลงทุนสรุปอย่างสมเหตุสมผล โดยอาศัยข้อตกลงเบื้องต้นสมมติฐาน

5.2 การพิจารณาตัดสินใจสมเหตุสมผลของกระบวนการที่นำไปสู่สรุป

การคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบด้วยกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคิดนับตั้งแต่การกำหนดปัญหาจนถึงการประเมินสรุปและตัดสินใจ ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการตามแผนภูมิดังต่อไปนี้ (อุทัย โปธิสุข, อ้างในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) ดังนี้

1. กำหนดปัญหา การรวบรวมประเด็นปัญหา การแยกแยะปัญหา การจัดลำดับปัญหา

2. การรวบรวมข้อมูล การเลือกข้อมูล พิจารณาความน่าเชื่อถือ

3. การจัดระบบข้อมูล การพิจารณาความน่าเชื่อถือ พิจารณาความเหมาะสม

4. การตั้งสมมติฐาน การหาความสัมพันธ์ของข้อมูล หาความเป็นไปได้ของข้อมูล

5. การสรุปอ้างอิง การใช้การเปรียบเทียบ การใช้หลักตรรกะ การใช้เหตุผล การใช้การจำกัดกรณี

6. การสรุปและตัดสินใจ

การมีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบด้วยทักษะที่สำคัญ ดังนี้ (ประพันธ์ศิริ สุเลารัจ, 2553, หน้า 109)

1. การนิยาม/ทำความเข้าใจกับปัญหา
 - 1.1 ระบุปัญหาได้
 - 1.2 ระบุสาระสำคัญได้
 - 1.3 บอกจุดเด่นของสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ได้
2. การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.1 ทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.2 สังเกตและจำแนกแยกแยะข้อมูลได้ ระบุรายละเอียดได้
 - 2.3 เปรียบเทียบ บอกความเหมือนความแตกต่าง ระบุจุดต่างของสิ่งต่าง ๆ
 - 2.4 การจัดหมวดหมู่ข้อมูล
3. การสังเคราะห์

เลือกใช้ข้อมูลได้ รู้ว่าข้อมูลใดชัดเจน คลุมเครือ ข้อมูลใดจำเป็น ไม่จำเป็น ข้อมูลน่าเชื่อถือ ไม่น่าเชื่อถือ สามารถนำข้อมูลมาประมวลแล้วสรุปเป็นความคิดได้

4. ประเมินและพิจารณาตัดสินข้อมูล
 - 4.1 รู้ว่าข้อมูลใดเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลใดเป็นความคิดเห็น
 - 4.2 สิ่งใดเกี่ยวข้อง - ไม่เกี่ยวข้อง
 - 4.3 ระบุสิ่งที่ป็นอคติ การเข้าข้างตนเอง ขจัดอารมณ์ความรู้สึก
 - 4.4 ระบุได้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดที่ควรทำ สิ่งใดมีคุณค่า ไม่มีคุณค่า

ในการฝึกฝนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้นักเรียน ครูจึงควรเตรียมสถานการณ์ ดังนี้
เตรียมข้อมูลหรือสถานการณ์อย่างน้อย 2 สถานการณ์ เพื่อให้ให้นักเรียนได้สังเกตและพิจารณา
ตัดสินใจว่า ข้อมูลใดถูกต้องหรือมีความเชื่อถือมากกว่ากัน

จากนิยามขั้นตอนกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ที่กล่าวมานั้น สรุปได้ว่าขั้นตอน
การคิดอย่างมีวิจารณญาณที่จะใช้ในการศึกษาได้ดังนี้

1. ระบุประเด็นปัญหาหรือประเด็นในการคิดอย่างชัดเจน
2. ประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากการคิดกว้าง คิดทางลึกซึ่ง คิดอย่างละเอียดและคิดในระยะไกล
3. วิเคราะห์ข้อมูล และแยกแยะข้อมูลประเภทข้อเท็จจริงและความคิดเห็นด้วยหลักการ
และเหตุผล
4. พิจารณาทางเลือกโดยพิจารณาข้อมูล โดยใช้หลักเหตุและผลและระบุทางเลือกที่หลากหลาย
5. ลงความเห็น ตัดสินใจ ทำนายอนาคตโดยประเมินทางเลือกและใช้เหตุผลและคิดถูกทาง

การพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

มีนักการศึกษาหลายท่านเสนอแนะยุทธวิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมี
 วิจารณญาณไว้ดังนี้

อูษณีย์ โพธิ์สุข (2544, หน้า 48) เสนอแนวคิดในการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 โดยอาศัยแหล่งที่มาของความคิดอย่างมีวิจารณญาณคือ ผู้เรียนต้องสร้างเครื่องมือภายในตนเอง
 ให้เป็นคนมีเหตุผลเสียก่อนเครื่องมือที่นั่นคือ ข้อโต้แย้ง (Argument) หรือการอ้างเหตุผลนั่นเอง
 การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณน่าจะมุ่งเน้นไปในแนวทางเดียวกับการพัฒนาการรู้คิด
 (Cognitive Development) ซึ่งประกอบด้วย 5 แนวทางคือ

1. ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักการมอง ที่เป็นการมองรอบ ๆ ตัวอย่างชัดเจนและเป็นไปได้
2. ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักเลือกในขณะที่มีสิ่งเร้ามากกระทบมากมาย ผู้เรียนอาจอาศัยตัวแบบ
 จากผู้ใหญ่ ประสบการณ์กับหลักฐานการมองโดยส่วนตัวเป็นเกณฑ์ในการเลือก
3. ช่วยให้ผู้เรียน รู้จักวางแผน พฤติกรรมการวางแผนเป็นลักษณะที่พบได้จากผู้เรียนทั่วไป
 การช่วยให้ผู้เรียนรู้จักวางแผนอยู่ที่การแนะนำให้ผู้เรียนวางเป้าหมาย ตรวจสอบแผนและแก้ปัญหา
 4. ช่วยพัฒนาการควบคุมตนเอง โดยการควบคุมตนเองนี้มาจากการยอมรับและใช้เหตุผล
 ที่เหมาะสมเป็นหลัก
5. ช่วยพัฒนาความเที่ยงตรง ความเที่ยงตรงในที่นี้เป็นความเที่ยงตรงในการคิดและการรับรู้
 สถานการณ์ กิจกรรมและสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันของผู้เรียนมีส่วนช่วยพัฒนาความเที่ยงตรง
 อย่างมาก

กระทรวงศึกษาธิการ (2549, หน้า 15) ได้เสนอแนวทางที่นำไปสู่การพัฒนาความสามารถ
 ในการคิดของผู้เรียน ได้แก่

1. สอนด้วยการตั้งคำถาม เช่น เทคนิคการตั้งคำถาม โดยใช้หมวดความคิด 6 ใบของ
 เดอ โบโน (De Bono, 1996) การใช้กรอบคำถามของ บลูม (Bloom) หรือใช้คำถามความคิด
 ทั้งคำถามเดี่ยวและคำถามแบบชุด
2. สอนโดยใช้แผนที่ความคิด (Mind Mapping)
3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
4. บันทึกการเรียนรู้ บันทึกข้อสงสัยความรู้สึกร่วมกันที่เปลี่ยนไป
5. การถามตนเอง ในการวางแผนจัดระเบียบคิดไตร่ตรองในเรื่องการเรียนรู้ของตน
6. การประเมินตนเอง เพื่อประเมินความคิด และความรู้สึกร่วมกัน

บลูม (Bloom) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ควรเรียนจากง่ายสุดไปสู่ความซับซ้อนมากขึ้นได้แก่

1. ความรู้ (Knowledge)
2. ความเข้าใจ (Comprehension)
3. การนำไปประยุกต์ใช้ (Application)
4. การวิเคราะห์ (Analysis)
5. การสังเคราะห์ (Synthesis)
6. การประเมินผล (Evaluation)

ในระดับของความรู้ความจำ ความเข้าใจและการนำไปประยุกต์ใช้เป็นเรื่องการคิดที่เป็นรูปธรรม ส่วนเรื่องการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล ต้องใช้ความคิดที่เป็นนามธรรมเข้ามาช่วยด้วย ซึ่งเป็นทักษะการคิดที่นำไปใช้ในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จึงอาจเรียกรวมกันได้ว่า ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การสอนให้นักเรียนมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีรากฐานมาจากความจริงที่ว่าในการดำเนินชีวิตมนุษย์จะต้องเผชิญกับปัญหาอยู่ทุกขณะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อบุคคลเพื่อให้เผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหาและการเลือกตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสมครูจึงต้องจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณและสามารถใช้ทักษะนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับการเรียนการสอนไว้ดังนี้

ในการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนพัฒนาทักษะการคิด ครูอาจมีการฝึกฝนให้เด็กนักเรียนได้หลากหลายวิธี ตัวอย่างเช่น

1. เตรียมคำถามหรือสถานการณ์ที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตหรือคำตอบไว้แล้ว นำมาให้ให้นักเรียนตัดสินใจว่าข้อสังเกตนั้น มีข้อสนับสนุน ข้อคัดค้าน หรือไม่มีความเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงเลย

2. เตรียมข้อความหรือสถานการณ์ที่เป็นเหตุเป็นผลกัน แล้วนำมาให้นักเรียนสรุปจากข้อความหลักที่กำหนด

3. เตรียมข้อความหรือสถานการณ์ที่มีความสัมพันธ์กัน แล้วนำมาให้นักเรียนตัดสินใจว่าข้อความใดที่จำเป็นที่สุด หรือจำเป็นต้องเกิดขึ้นก่อนจึงจะสมเหตุสมผล

กรมวิชาการ (2542, หน้า 43) เสนอขั้นตอนการสอนไว้ดังนี้

1. การสังเกต เป็นการให้นักเรียนได้รับรู้ข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ ความคิดรวบยอดที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ สรุปเป็นใจความสำคัญอย่างครบถ้วนตรงตามหลักฐานข้อมูล

2. การอธิบาย เป็นการให้นักเรียนได้ตอบคำถาม แสดงความคิดเห็นเชิงเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่กำหนด เน้นการใช้เหตุผลตามหลักเกณฑ์และการอ้างอิงหลักฐานข้อมูลประกอบให้น่าเชื่อถือ

3. การรับฟังเป็นการให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการวิพากษ์วิจารณ์กันตามหลักเหตุผลและข้อมูลที่มีโดยไม่ใช้อารมณ์หรือทิว

4. การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เป็นการให้นักเรียนได้เปรียบเทียบความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของสิ่งต่างๆ โดยสรุปจัดกลุ่มสิ่งที่เป็นพวกเดียวกัน เชื่อมโยงเหตุการณ์เชิงเหตุและผลในลักษณะอุปมาอุปไมย

5. การวิจารณ์เป็นการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้วิเคราะห์เหตุการณ์ คำกล่าว แนวคิด การกระทำโดยจำแนกจุดเด่นหรือจุดด้อย ส่วนดีหรือส่วนเสีย ส่วนสำคัญหรือไม่สำคัญ พร้อมกับยกเหตุผลประกอบการวิจารณ์

6. การสรุป เป็นการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้พิจารณาส่วนประกอบของการกระทำหรือข้อมูลที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันแล้วให้สรุปผลโดยตรงและถูกต้องตามหลักฐานข้อมูล

สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ และคณะ (2550, หน้า 79- 80) กล่าวว่า กระบวนการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณนั้น มีขั้นตอนการฝึกคิดหลายรูปแบบ ตามหลักคิดของนักการศึกษาต่าง ๆ ที่ได้ผ่านการทดลองมาแล้ว ดังนั้นครูหรือผู้สอนสามารถเลือกกระบวนการคิดที่มีขั้นตอนต่างๆ ตามที่เหมาะสมกับเรื่องที่จะสอนหรือให้เข้ากับสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งขั้นตอนส่วนใหญ่จะมีหัวข้อที่สามารถสรุปได้ว่ามีความคล้ายคลึงกันในเรื่องต่อไปนี้ คือ

1. การทำความเข้าใจกับปัญหา / ประเด็นสำคัญ / สถานการณ์ที่พบ
2. การรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการนำมาเป็นแนวทางการแก้ปัญหา
3. การวิเคราะห์ข้อมูล พิจารณาข้อมูล เพื่อหาทางเลือกหรือคำตอบที่ถูกต้อง อย่างรอบคอบ

ประเมินทางเลือกหลายๆ ทาง

4. การสรุป เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ

และยังได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณนั้น

ครูผู้สอนมีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ เช่น

1. ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการสอน โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณอย่างเป็นระบบ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้นักเรียนรู้จักคิดในสิ่งที่เรียน รู้จักคิดในแง่การตีความหมายในรายละเอียด รู้จักขยายผลของสิ่งที่คิดและปรับสิ่งที่ได้จากคิดดังกล่าวไปใช้ในสถานการณ์อื่นๆ ฝึกให้นักเรียนได้รู้ปัญหา วิธีแก้ปัญหาบนพื้นฐาน

ของข้อมูลต่างๆ โดยนำมาวิเคราะห์ พิจารณาความน่าเชื่อถือก่อนการตัดสินใจ ประเด็นสำคัญคือ การสร้างให้นักเรียนรู้จักคิดก่อนทำ สามารถอธิบาย การกระทำของตนเองว่ามีเหตุผลอย่างไร การฝึกให้นักเรียนมีเหตุผลจะใช้คำถามว่า “ทำไม” ให้นักเรียนตอบ โดยมีพื้นฐานรองรับอยู่เสมอ

2. ส่งเสริมให้นักเรียนตัดสินใจด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้นักเรียนตัดสินใจด้วยตนเอง เป็นการพัฒนาทักษะการคิด มีความเชื่อมั่นในตนเองและมีความรู้สึกที่เป็นอิสระ ซึ่งผู้สอนอาจจัด กิจกรรมเสริมการเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน และมีให้นักเรียนได้มีโอกาสตัดสินใจในการทำ กิจกรรมต่าง ๆ เป็นการฝึกและพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณ อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่ส่งเสริม ให้นักเรียนมีทักษะการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

3. จัดสื่อการเรียนรู้รูปแบบต่างๆ เพื่อส่งเสริมการฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งสื่อมีหลายรูปแบบ สื่อสิ่งพิมพ์ เช่นหนังสือ บทความประเภทต่างๆ หนังสือพิมพ์ นิตาน ฯลฯ เมื่อนักเรียนอ่านแล้วครูอาจใช้คำถามฝึกการคิด เช่น เรื่องนี้คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลในการอ่านจะช่วยพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้วิธีหนึ่ง ครูอาจทำแบบฝึกหัดทักษะการเรียนรู้ให้นักเรียน ซึ่งอาจมีรูปแบบหลากหลาย เช่น สถานการณ์จำลองและครูใช้คำถามเพื่อฝึกการคิดหลังจากนักเรียนอ่านสถานการณ์แล้ว หรือ ฝึกคิดจากภาพ เป็นต้น

4. ฝึกให้นักเรียนมีการอภิปรายร่วมกันตามหัวข้อต่างๆ จากความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ ในข่าวประจำวัน จากการ์ตูนสื่อการเมือง จะทำให้นักเรียนมีทักษะในการอภิปรายเชิงวิเคราะห์ วิจัย ฝึกให้นักเรียนมีทักษะในการลงข้อมูลสรุปและรู้จักประเมินความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้นักเรียนรู้จักการอ้างอิงเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจเป็นกลาง

5. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักวางแผนการทำงานหรือกิจกรรมต่างๆ โดยแนะนำให้นักเรียน วางเป้าหมายตรวจสอบขั้นตอนการดำเนินงานว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ โดยมีข้อมูลหลักฐาน ในการตรวจสอบและใช้เหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจปรับปรุง หรือดำเนินงานตามแผน และ รู้จักวิธีการในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม รอคอบ และควบคุมตนเองให้ดำเนินงานตามแผน การทำงานหรือกิจกรรมใดๆก็ตาม ที่ครูควรให้นักเรียนรู้จักวางแผนการ ย่อมเป็นเป็นการดำเนินงาน และมีการตรวจสอบ ตลอดจนเมื่อมีการดำเนินงานตามแผนแล้วมีการประเมินผลการดำเนินงานนั้น จัดได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้การคิดโดยใช้การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การจัดทำแบบฝึกทักษะเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น แบบฝึกทักษะจากสถานการณ์ที่กำหนด แบบฝึกทักษะจากข้อความหรือข่าว แบบมีทักษะจาก บทสนทนา แบบฝึกทักษะจากเพลง เป็นต้น

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จึงควรพิจารณาความเหมาะสมทั้ง 3 ด้าน คือ เนื้อหาหรือรายวิชา กิจกรรมการเรียนการสอนและ สื่อการเรียนการสอนประกอบกัน ควรมีการจัดสภาพการเรียนการสอนให้มีบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี

ประโยชน์ของการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนมีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการเผชิญปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ เพื่อตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่ดีและเหมาะสม ในการเรียนการสอนทั้งผู้สอนและนักเรียน จำเป็นต้องใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณในการค้นหาเหตุผลและตรวจสอบหาข้อสรุปอยู่เสมอ ฉะนั้นผู้สอนจึงควรจัดกิจกรรมที่พัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณให้นักเรียนเพื่อเป็นการฝึกฝน นักเรียนได้มีการพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี (2540, หน้า 161) ได้กล่าวว่าการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนมีความคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1. นักเรียนสามารถปฏิบัติในการทำงานอย่างมีหลักการและเหตุผล และได้งานที่มีประสิทธิภาพ
2. นักเรียนประเมินงาน โดยใช้เกณฑ์อย่างสมเหตุสมผล
3. รู้จักประเมินตนเองอย่างมีเหตุผลและฝึกการตัดสินใจด้วย
4. นักเรียนรู้เนื้อหามีความหมายและเป็นประโยชน์
5. นักเรียนฝึกทักษะการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา
6. นักเรียนกำหนดเป้าหมาย รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ ค้นคว้าหาความรู้ ทฤษฎี หลักการ ตั้งข้อสันนิษฐาน ตีความหมายและลงข้อสรุป
7. นักเรียนประสบผลสำเร็จในการใช้ภาษาและสื่อความหมาย
8. นักเรียนคิดอย่างชัดเจน คิดอย่างถูกต้อง คิดอย่างแจ่มแจ้ง คิดอย่างกว้างและคิดอย่าง ลุ่มลึกตลอดจนคิดอย่างสมเหตุสมผล
9. นักเรียนเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย
10. นักเรียนสามารถอ่าน เขียน พูด ฟัง ได้ดี
11. นักเรียนพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องในสถานการณ์ ที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคสารสนเทศ

จากแนวคิดดังกล่าวพบว่า แนวทางการจัดการเรียนการสอนกระบวนการคิดอย่างมี วิจารณญาณนั้น ครูควรเป็นเพียงผู้คอยชี้แนะ ดูแล ให้นักเรียนได้ฝึกคิดตามขั้นตอนการคิดเพื่อให้ นักเรียนได้กำหนดเป้าหมาย รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ ค้นคว้าหาความรู้ ทฤษฎี หลักการ ตั้งข้อสันนิษฐาน ตีความหมาย และลงข้อสรุปโดยใช้เหตุผล ฝึกการตัดสินใจและการแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับการแสวงหาความรู้ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ นั่นเอง

สาระเนื้อหาเรื่อง “โบราณสถานเวียงท่ากาน” อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

เวียงท่ากานตั้งอยู่ในเขตหมู่บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เมืองนี้มีลักษณะเป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวประมาณ 700 เมตร กว้างประมาณ 500 เมตร ปรากฏแนวคูเมือง 1 ชั้นกว้างประมาณ 7-8 เมตร และมีกำแพงดินหรือ คันดินล้อมรอบ 2 ชั้น ปัจจุบันเหลือสภาพแนวคูน้ำคันดินให้เห็น 3 ด้านเว้นด้านทิศใต้ยังมีน้ำเต็มเปี่ยมแม้แต่ ในช่วงฤดูหนาว ตัวเมืองโบราณมีสภาพเป็นเนินสูงพื้นที่โดยรอบ เป็นที่ราบลุ่มห่างจากลำน้ำปิง ประมาณ 3 กิโลเมตรมีแม่น้ำขานไหลผ่านทางทิศตะวันออก ของเมืองห่างจาก ตัวเมืองประมาณ 2 กม. มีลำเหมืองสายเล็กๆ ชักน้ำจากแม่น้ำขาน มายังคูเมืองด้านทิศใต้ และด้านตะวันออกก็มีลำเหมือง ชักน้ำเข้ามาใช้ ภายในตัวเมืองแสดงว่าระบบชลประทาน สมัยโบราณดีเยี่ยม

สภาพภายในตัวเมืองเดิมเป็นป่าทึบ ต่อมาถูกหักร้างถางพง กลายเป็นทุ่งนาเป็นหมู่บ้าน โดยเฉพาะในพื้นที่ ที่เป็นตัวเมืองเดิม ชนพื้นเมืองในปัจจุบันเป็นพวก “ไทยอง” ที่พระเจ้ากาวิละ พื้นเมืองเชียงใหม่จากเมืองร้างกลับเป็นเมืองที่มีคนอยู่เมื่อ พุทธศักราช 2338 จึงกวาดต้อนผู้คน ให้อพยพมาจากที่ต่างๆ ทัวล้านนาภาษาท้องถิ่นเป็นภาษา “ยอง” ท่ากานมาจากคำว่า “ตะก้า” เป็นภาษาพูด เพื่อไล่กา ต่อมาเมื่อ พุทธศักราช 2450 เจ้าอาวาสวัดท่ากานจึงเปลี่ยนให้เป็นภาษา เขียนว่า “ท่ากาน” จากตำนานหลายฉบับกล่าวไว้ว่าพระพุทธรเจ้าเคยเสด็จมาเมืองนี้

เวียงท่ากานปรากฏชื่อในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า “เวียงพันนาทะเลการ” ต้องเป็นเมือง สำคัญเพราะพญามังรายนำคันศรมหาโพธิ์ จากลังกาได้มาปลูกไว้หนึ่งต้น ตั้งแต่ประทับที่เวียงกุมกาม เวียงท่ากานมีเจ้าเมืองปกครองขึ้นกับเชียงใหม่ เป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหาร “พันนา” ในภาษา ล้านนาคือ “ตำบล” ในแผ่นดินพระเจ้าติโลกราช ยกทัพไปตีเงี้ยว และเมื่อรบชนะแล้วก็กวาดต้อน พวกเงี้ยวมาอยู่ที่เวียงพันนาทะเลการ (ระหว่างพุทธศักราช 1984-2030)

พม่าตีเชียงใหม่ได้ในปีพุทธศักราช 2101 สมัยพระเจ้าเมกุฎิโดยทัพของพระเจ้าบุเรงนอง เวียงท่ากานจึงตกอยู่ใต้อำนาจของพม่าเช่นกัน และเมื่อเชียงใหม่กลับต่อสู้อพม่าในแผ่นดิน พระเจ้ากรุงธนบุรี พุทธศักราช 2318 เป็นผลให้ทั้งเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองร้างอยู่จน พุทธศักราช 2339 จนพระเจ้ากาวิละทรงตีเชียงใหม่คืน กลับจากอำนาจพม่าได้ จึงอพยพพวกไทยองเข้ามาอยู่จนบัดนี้ ได้มีการขุดค้นพบโบราณวัตถุจำนวนมาก แต่ส่วนมากจะนำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑน์ ในตัวเมือง เชียงใหม่ ที่ศูนย์ข้อมูลมีแต่ภาพนิทรรศการให้ชม เช่น พระพิมพ์ดินเผาพระพุทธรูปพระสารีริก ซึ่งเป็นศิลปะแบบหริภุญไชย กลุ่ม โบราณสถานที่เหลือให้ชมและตกแต่งแล้วมี 6 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 โบราณสถานกลางเมืองตั้งอยู่ใจกลางเมือง มีเนื้อที่ประมาณ 14 ไร่ประกอบด้วย เจดีย์แปดเหลี่ยม แบบหริภุญไชย เจดีย์ทรงกลมแบบล้านนา เนิน โบราณสถานซึ่งเดิมคือ เจดีย์ วิหารและซุคพบ “ไหลายคราม” สมัยราชวงศ์หยวน (พุทธศักราช 1823 ก่อนสร้างเชียงใหม่) ปัจจุบันอยู่ที่ วัดท่ากาน กลุ่มวัดกลางเมืองประกอบด้วยโบราณสถาน 3 กลุ่ม

1.1 วัดกลางเมืองกลุ่มที่ 1 ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ มีแนวกำแพงล้อมรอบ มีเจดีย์ประธาน ทรงระฆังฐานแปดเหลี่ยมอยู่ด้านหลังวิหารภายในมีแนวกำแพงรอบ มีซุ้มประตูโขงเจดีย์เป็นศิลปะแบบทวารวดีและลัทธิชวาและลัทธิชวาอายุราวพุทธศตวรรษ ที่ 18 - 22

1.2 วัดกลางเมืองกลุ่มที่ 2 มีเนื้อที่น้อยใช้กำแพงร่วมกัน กลุ่มที่ 3 ประกอบไปด้วยฐานวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเจดีย์เป็นทรงระฆังอยู่บนฐานรูปสี่เหลี่ยม และบ่อน้ำ

1.3 วัดกลางเมืองกลุ่มที่ 3 ประกอบด้วยโบราณสถาน 7 แห่งล้อมรอบด้วยกำแพง มีประตูซุ้มประตูโขงอยู่ด้านหน้า

กลุ่มที่ 2 อยู่ทางทิศเหนือของเมือง เรียกกลุ่มวัดพระอุโบสถเป็นศิลปะแบบลัทธิชวาอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

กลุ่มที่ 3 กลุ่มวัดต้นโพธิ์ อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ เชื่อว่าต้นศรีมหาโพธิ์ที่พญามังรายโปรดให้มาปลูกไว้ที่นี้ภายในวัดประกอบด้วยฐานวิหาร และเจดีย์ประธานมีซุ้มประตูโขง และแนวกำแพงแก้วล้อมรอบ สถาปัตยกรรมของกลุ่มวัดต้นโพธิ์จัดเป็นศิลปะแบบลัทธิชวาอายุราวพุทธศตวรรษ ที่ 19-22

กลุ่มที่ 4 กลุ่มที่วัดหัวข่วง อยู่ตอนกลางของเมืองเรียกว่า วัดหัวข่วง มีเจดีย์และวิหารเหลือเพียงฐาน สี่เหลี่ยมพื้นผ้า เจดีย์พระประธานอยู่ด้านบน โบราณสถานกลุ่มนี้เป็นศิลปะแบบลัทธิชวาอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-22

กลุ่มที่ 5 อยู่ทางทิศตะวันออกของเมือง เรียกว่ากลุ่มวัดพระเจ้าก่า มีเนินโบราณสถานขนาดใหญ่สองเนิน ชาวบ้านจุดพบพระพุทธรูปสำริด ถูกไฟเผาจนเป็นสีดำ เลยเรียกว่า พระเจ้าก่า โบราณสถานกลุ่มนี้ประกอบไปด้วยฐานวิหารและเจดีย์ประธาน โบราณสถานกลุ่มนี้เป็นศิลปะแบบลัทธิชวาอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-22

กลุ่มที่ 6 กลุ่มวัดต้นกอก อยู่ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง มีเจดีย์ทรงกลมที่ช่วงฐานมีการสร้างเจดีย์แบบพม่าสวมครอบทับเมื่อประมาณ 50 กว่าปีที่ผ่านมา แต่ยังไม่เสร็จเจดีย์ประธานทรงระฆังที่ฐานซ้อนกัน 3 ชั้น ตั้งอยู่หลังวิหาร ในแนวทิศ ตะวันออกและตะวันตก นอกจากนี้ยังมีฐานวิหารอีกสององค์เนิน โบราณสถานนอกเมืองทางทิศตะวันออกเฉียงเหนืออีกหลายองค์

ที่มา : เอกสารเผยแพร่ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณสถานในชุมชนโบราณลัทธิชวา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับวิธีทางประวัติศาสตร์ ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้

สมบูรณ์ คนขยัน (2553) ได้วิจัย การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิจารณ์ เรื่อง ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างการเรียนบนเว็บด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์ และวิธีเรียนแบบปกติ พบว่า ผู้เรียน ที่เรียนบนเว็บที่พัฒนาขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุดา แก้วสุณี (2552) ได้ศึกษาผลการสอน โดยใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนคณะราษฎรบำรุง จังหวัดยะลา พบว่า นักเรียนที่เรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาประวัติศาสตร์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อัจฉรา ต้นบรรจง (2546) ได้ศึกษาผลการวิเคราะห์การคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียน โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ พบว่า นักเรียนที่เรียน โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยรวมทุกด้านคือ ด้านการระบุประเด็นปัญหา ด้านการรวบรวมข้อมูล ด้านการตั้งสมมติฐาน ด้านการลงข้อสรุปโดยการให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ด้านการประเมินการสรุปอ้างอิง เมื่อพิจารณาพบว่า ค่าร้อยละของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ มีการคิดวิจารณ์ของนักเรียนในครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 สูงกว่าครั้งที่ 1 แสดงว่า นักเรียนที่เรียน โดยวิธีทางประวัติศาสตร์มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณในทุกด้านสูงขึ้นตามลำดับ

อารียา ศิโรตม (2545) ได้ศึกษาวิจัยผลของการใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษากับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอน โดยใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่านักเรียนที่เรียน โดยวิธีการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ.05 และนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอน โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ มีคะแนนการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ไพศาล เรียนทัพ (2544) ที่ได้ศึกษา ผลการสอนด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการตั้งถิ่นฐานที่มั่นคงของอาณาจักรไทย พบว่านักเรียนที่เรียน โดยวิธีทางประวัติศาสตร์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบบรรยาย

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวงานวิจัยในด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้

สนธญา พลดี (2548) ได้ศึกษาความสามารถในการคิดวิจารณ์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนของนักเรียนของนักเรียนที่เรียนวิชาวิทยาศาสตร์ด้วยวิธี เอส คิว โฟร์ อาร์ ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนวิทยาศาสตร์ ด้วยวิธี เอส คิว โฟร์ อาร์

มีคะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอน 2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนวิทยาศาสตร์ด้วยวิธี เอส คิว โฟว์ อาร์ มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอน

ภัทรา โสภาศรี (2546) ได้ศึกษาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามทฤษฎีของ Robert H. Ennis และศึกษาค้นคว้าความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่เข้าร่วมกิจกรรมวิทยาศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยการใช้ชุดกิจกรรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลังการสอนสูงกว่าก่อนสอน

บงกชกร ทับเที่ยง (2546) ได้ศึกษาการใช้ชุดฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เรื่อง ประชากรกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านโป่งน้อย อำเภอเมืองเชียงใหม่ โดยใช้ชุดฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผลการศึกษา พบว่า ค่าเฉลี่ยทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนหลังการใช้ชุดฝึกมีค่าเท่ากับ 3.29 อยู่ในระดับ ดี นักเรียนตระหนักถึงปัญหา ทักษะการพยากรณ์ผลลัพธ์ที่อาจเป็นไปได้ในอนาคตและทักษะการเลือกตัดสินใจนำไปใช้อยู่ในระดับดีมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62, 3.59 และ 3.50 และ 3.50 ตามลำดับ

นันทิกา นาคฉายา (2546) ได้วิจัยการประยุกต์เทคนิคการประเมินในชั้นเรียนตามแนวคิดของแองเจโลและครอส เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิจารณ์ เปรียบเทียบคะแนนทักษะการคิดวิจารณ์ของนักเรียน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้รับการสอนจากครูที่ใช้เทคนิคการประเมินในชั้นเรียนอย่างเดียว กลุ่มที่ได้รับการสอนจากครูที่ได้รับการบูรณาการเทคนิคการประเมินในชั้นเรียนร่วมกับการวิจัยในชั้นเรียน และกลุ่มที่ได้รับการสอนจากครูที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามปกติ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 82 คน ผลการวิจัยพบว่า คะแนนทักษะการคิดวิจารณ์ของนักเรียนทั้งสองห้อง (กลุ่มทดลอง) หลังการใช้แบบทดสอบในชั้นเรียนสูงกว่าก่อนการใช้แบบทดสอบในชั้นเรียน และมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนนักเรียนห้องที่ไม่ได้ใช้แบบทดสอบในชั้นเรียน (กลุ่มควบคุม) คะแนนทักษะการคิดวิจารณ์ของนักเรียนก่อนและหลังการใช้แบบทดสอบในชั้นเรียนไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คะแนนทักษะการคิดวิจารณ์ของนักเรียน 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ธัญสิตา อินตา (2545) ได้พัฒนาแบบวัดความสามารถทางการคิดวิจารณ์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 จากการพัฒนาพบว่า แบบวัดความเที่ยงตรงเชิงปรាកภูมิค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ .80 ถึง 1.00 มีค่าความยากง่ายตั้งแต่ .22 ถึง .78 และมีค่าอำนาจจำแนกจำแนกตั้งแต่ .20 ถึง .83 ความเที่ยงตรงเชิงสภาพ โดยใช้เทคนิคกลุ่มรู้ชุด มีค่าการทดสอบที (t - test) ตั้งแต่

3.112 ถึง 9.761 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 หรือ .05 ทุกข้อ ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง โดยการพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้านความสามารถในการระบุเหตุผลที่อยู่เบื้องหลัง ด้านความสามารถในการสรุปอ้างอิงแบบนิรนัยและด้านความสามารถในการสรุปแบบ อุปนัย มีค่าเท่ากับ .6819 .7558 .6719 .4264 ตามลำดับ และค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.8473 เกณฑ์ปกติของแบบวัดความสามารถทางการคิดวิจารณ์ญาณ สร้างโดยใช้มาตรฐานที่ (Normalized T - score) และมีคะแนนที่ปกติที่ 50 ตรงกับคะแนนดิบ 32 คะแนน

จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่า การนำการคิดอย่างมีวิจารณญาณไปใช้ในการสอนสามารถส่งเสริมในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถพัฒนาและนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะส่งผลให้นักเรียน มีทักษะการคิดวิจารณ์ญาณสูงขึ้น เป็นไปตามความมุ่งหมายของการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้ศึกษาสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนเกิดการคิดวิจารณ์ญาณ โดยได้นำวิธีทางประวัติศาสตร์มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการเรื่อง โบราณสถานเวียงท่ากาน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved